

ภาคผนวก

เรื่อง ทำคุณบูชาโทษ

เมื่อเร็ว ๆ นี้ ข้าพเจ้านั่งอ่านหนังสือพิมพ์ทวีปัญญาเล่มเก่า ๆ อยู่ นายสวัสดิ์เกลอของข้าพเจ้าเข้ามาหา ถามข้าพเจ้าว่าอ่านหนังสือเรื่องอะไร ข้าพเจ้าตอบว่าอ่านเรื่องทองอิน นายสวัสดิ์ยิ้มแล้วถามว่า

“เกกิดจะเป็นทองอินกับเขาบ้างฤา”

ข้าพเจ้าตอบว่าไม่ได้คิดเช่นนั้น เป็นแต่อ่านเล่นพอเพิลิดเพิลินเท่านั้น นายสวัสดิ์กลับชักข้าพเจ้าต่อไปว่า ไม่เคยอยากเป็นทองอินบ้างเลยฤา ข้าพเจ้าก็ต้องรับสารภาพว่าต้องเคยอยากอยู่บ้าง นายสวัสดิ์หัวเราะ ข้าพเจ้าออกเคือง เพราะเชื่อว่านายสวัสดิ์คงหัวเราะเห็นว่าคนโง่ ๆ อย่างข้าพเจ้ายังจะมีหน้าเป็นทองอินกับเขาด้วย แต่ข้อนี้เป็นความเข้าใจผิดของข้าพเจ้า แลข้าพเจ้าก็ได้แลเห็นความจริงแจ่มแจ้งเมื่อนายสวัสดิ์พูดว่า

“ฉันน่าจะยิ่งกว่าอยากเป็นทองอินเสียอีก ฉันได้เคยลองเป็นทองอินทีเดียวแหละ”

ข้าพเจ้าถามว่า “อ้อ ยังงั้นฤา สนุกยังงั้นบ้าง”

นายสวัสดิ์ตอบว่า “ก็สนุกพอใช้ แต่มันไม่ใคร่จะเป็นประโยชน์แก่ตัวเลข ดูเหมือนเป็นทองอินที่ไรเกิดเหตุกวนใจทุกครั้ง ถ้าฉันนั้นทำได้อย่างสะดวกเรียบร้อยอย่างเช่นทองอินล่ะ ป่านนี้มิยังหากินทางนั้นอยู่ฤา”

“อ้อ อะไรคนมีสติปัญญาเช่นแกยังนี้ก็ยังไม่ทำอย่างทองอินไม่สำเร็จฤา น่าประหลาดจริง” ตอนนี้อย่าเสียใจเสียเต็มทีเพราะเป็นช่องของข้าพเจ้าแล้ว

นายสวัสดิ์ยิ้มแห้ง ๆ แล้วพูดว่า “จริงแถวที่ว่าจะเขาฉันควรจะเข้าใจได้ตั้งแต่ต้นมือว่าการที่มนุษย์สามัญจะทำอย่างทองอินนั้นมันจะต้องทำได้ด้วยยากอยู่เอง เพราะเหตุการณ์มันไม่ได้เป็นไปตามใจเรานึกเหมือนเช่นในหนังสือ แต่นั่นแหละฉันจะอธิบายยืดยาวไปอีกก็เสียเวลารวบรวมใจความแต่เพียงว่ามันไม่เหมือนในหนังสือล่ะก็พอแล้วไม่ใช่ฤา”

ข้าพเจ้าตอบว่ายังไม่พอ คือข้าพเจ้าอยากจะทราบข้อความให้ละเอียด แต่ถ้าเมื่อมีเรื่องราวอะไรที่ซับซ้อนก็จะได้จดจำไว้เล่าสู่กันฟังบ้าง แต่ต้องอ่อนนอนกันอยู่นานนายสวัสดิ์ไม่ใคร่จะตกลงเลย ต่อเมื่อข้าพเจ้าได้รับรองว่าจะไม่ขยายนามจริงต่อผู้ที่เกี่ยวข้องในเรื่องใด ๆ แล้ว จึงได้เล่าเรื่องราวให้ข้าพเจ้าฟังดังต่อไปนี้

เรื่องนี้ควรเรียกว่าทำคุณบูชาโทษเพราะเหตุไรคงจะทราบต่อภายหลังความนั้นได้เกิดขึ้นในระหว่างมีงานวัดเบญจมบพิตรปีกลายนี้เอง คืบวันนั้นคนอยู่ข้างจะแน่นมากจนเกือบจะไม่ต้องก้าวขาเดิน เป็นแต่ปล่อยตัวให้เดินไปกับหมู่คน ซึ่งไปประจุกกระแสน้ำจะนั้น นายสวัสดิ์เองเวลานั้นยังคงเป็นทองอินอยู่ เพราะฉะนั้นก็ได้เที่ยวเดินไปปนเปออยู่ในหมู่คน ตามองไปมองมาเพื่อหาความสับสน ผ่านไปทางร้าน ๆ หนึ่งมีเครื่องเพชรพลอยขายอยู่มาก ในร้านนั้นคนล้อมอยู่แน่น ทั้งผู้หญิงผู้ชาย แต่พวกเจ้าของร้านไปไหนกันเสียบ้างก็ไม่ทราบ คงมีเหลืออยู่แต่คนเดียว เพราะฉะนั้นอยู่ข้างจะยุ่งมาก นายสวัสดิ์เห็นท่าทางจะมีความสับสนอยู่ได้บ้าง จึงแวะเข้าไปในร้าน ไปยืนอยู่ข้างหลัง ๆ คนที่ยืนดูเครื่องเพชรเครื่องทองกันเป็นกลุ่ม คอยจับไหวพริบอยู่ ก็เผอิญได้จับสำเร็จตามประสงค์ คือมีชายผู้หนึ่งดูท่าทางก็เป็นผู้ดี แต่งกายดี แลได้ยืนเจ้าของร้านเรียกว่า คุณหลวง แต่จะเป็นหลวงอะไรอยู่กรมไหน นายสวัสดิ์ก็ทราวจักไม่ คุณหลวงผู้นี้ในชั้นต้นก็ได้ยืนอยู่ห่าง ๆ แล้วจึงได้เข้าไปยืนใกล้โต๊ะ ๆ หนึ่งมีของบุหรืวางอยู่เป็นอันมาก คุณหลวงนั้นยืนพิจารณาของบุหรือยู่ครู่หนึ่งแล้วก็หยิบของลงยารุสเซียนั้น แล้วพูดว่า

“นี่ยังงี้ละจะหล่อน ของที่ฉันบอกหล่อน-” พูดยังมีทันขาดคำเหลือวไปเจอะคุณหญิง ปุกยืนทำตาเขียว คุณหลวงคนนั้นก็ค้ำับ แล้วพูดว่า “ผมขอรับประทานโทษ ผมหมายความว่ากรรขาม ยืนอยู่ข้างหลังผม” พอพูดคังนั้นคุณหลวงก็หลีกพ้นจากหน้าคุณหญิงปุก ส่วนคุณหญิงปุกนั้นจะได้พูดขอขอบอกขอบใจคุณหลวงสักคำเดียวก็ไม่มี เพราะเป็นธรรมดาของคุณหญิงปุกเป็นผู้ถือยศถืออย่างยิ่งกว่าใคร ๆ หมด แลยังนึกเคืองตาคุณหลวงนั้นไม่หาย ในการที่ดูถูกเห็นเป็นกรรขามแกลไป เพราะฉะนั้น พอคุณหลวงหลีกให้ คุณหญิงปุกก็เขยิบเข้าไปยืนแทนที่คุณหลวงทันที ส่วนคุณหลวงนั้นเมื่อถอยพ้นโต๊ะออกมา เป็นด้วยหลงลืมไปทุกอย่างไรไม่ทราบได้ เลยถือของลงยารุสเซียนิดมือ ออกมาด้วย แลใช่แต่เท่านั้น มีหน้าซ้ำเอาของนั้นลงกระเป๋าสีอีกด้วย นายสวัสดิ์อยู่ข้างหลังได้แลเห็นแก่ตา จึงคอยดูอยู่ว่าคุณหลวงนั้นจะอย่างไรต่อไป

ส่วนคุณหลวงนั้นไม่ช้าก็ออกเดินจากร้าน นายสวัสดิ์ก็เดินตามติดไปด้วย เพื่อดูว่าจะทำอย่างไรต่อไป ครั้นจะเะอะขึ้นในเวลานั้นก็ดูจะไม่สู้ดี เพราะประการหนึ่งยังไม่เป็นการแน่นอน ในใจว่าคุณหลวงนั้นจะเป็นขโมยฤาไม่ใช่ ของนั้นเขาอาจตกลงว่าซื้อกันไว้แต่วันก่อนก็เป็นได้ฤา มิฉะนั้นคุณหลวงกับแม่เจ้าของร้านอาจจะเป็นคนคุ้นเคยชอบพอกัน จนถึงจะล้อเลียนกันเล่นได้

ก็เป็นได้เพราะฉะนั้น นายสวัสดิ์จึงเป็นแค่ตามคุณหลวงเรื่อยไปจนคุณหลวงออกจากประตูวัดด้านเหนือ
นายสวัสดิ์จึงได้ตรงเข้าไปจับแขน คุณหลวงสะอื้นแล้วเหลียวมาถามว่า

“นี่อะไรกัน”

นายสวัสดิ์ตอบว่า “ของบุญหรี”

คุณหลวงทำไม่รู้ไม่เห็นแล้วถามว่า “ของอะไรที่ไหน”

นายสวัสดิ์ตอบว่า “ของลงขารุสเซียที่คุณหยิบมาจากร้านคุณพลอยนะจ๊ะ”

คุณหลวงเลิกคิ้วทำหน้าประหลาดใจมาก แล้วถามว่า “เฮ้ยนี่แกเอาอะไรมาพูด”

นายสวัสดิ์ออกกรุ้มกรุ้มในใจมาก แล้วตอบว่า “บางทีคุณจะนึกว่ากลของคุณสนิทมาก
ซึ่งเป็นความจริงอยู่บ้าง แต่เผอิญผมยืนอยู่ข้างหลังคุณ ผมได้เห็นตลอด ผมเห็นคุณเอาของนั้นใส่
กระเป๋ามาด้วย”

คุณหลวงแลดูหน้านายสวัสดิ์ แล้วพูดว่า “อ้อนี่แกนะเป็น โปลิศลับตา”

นายสวัสดิ์ตอบว่า “ก็เทือกนั้น แต่ผมไม่ได้ทำเป็นราชการ”

คุณหลวงกลับว่า “อ้อ เป็นโปลิศลับเถื่อนขังจันๆ ก็ไม่ทำหน้าคำหน้าแดงอะไรให้
แปลกกับมนุษยธรรมคาเลย ใครจะไปรู้ได้ว่าแกเป็นโปลิศลับ”

นายสวัสดิ์ยิ้มแล้วตอบว่า “คนช่างสืบอย่างสมัยใหม่เขาต้องทำคนให้ดูเหมือน
คนธรรมดาที่สุดที่จะทำได้ จึงจะนับว่าดี”

คุณหลวงพยักหน้าหงิก ๆ แลพูดว่า “ถูกแล้ว เพราะแกเป็นคน ๆ ธรรมดา จึงได้จับฉัน
ได้ ก็นี่นะ แกจะทำอย่างไรต่อไปล่ะ”

นายสวัสดิ์ตอบว่า “ผมไม่อยากจะให้ความอ้ออิงอะไรไป เพราะฉะนั้น ถ้าคุณไม่อยากจะ
เสียชื่อ ก็ควรจะกลับไปที่ร้านคุณพลอย เอาของบุญหรีวางเสียที่เดิมเจียบ ๆ จะเป็นการดี”

คุณหลวง “ถ้าฉันไม่ทำเช่นนั้นจะเป็นอย่างไร”

นายสวัสดิ์ “ผมก็เห็นจะต้องพาคุณส่งตำรวจ ต่อนั้นไปจะเป็นอย่างไร คุณก็ยอมทราบ
อยู่แล้ว หลักราชาก็เตรียมมาไว้พร้อมผมเห็นคุณเป็นผู้ดีก็นึกออกเวทนาคุณนะขอรับ” คุณหลวง
นั่งตรองอยู่ครู่หนึ่งครั้นจะหนีไปไม่พ้น เพราะทั้งตำรวจทั้งทหาร ทั้งพลตระเวนอยู่ใกล้ ๆ ประตูวัด
นั้นทั้งนั้น ก็จำใจต้องหันหน้ากลับเดินเข้าไปทางร้านคุณพลอย นายสวัสดิ์เดินจูงแขนเข้าไปเหมือน
หนึ่งเป็นเกลอแก้ว ไปไหนห่างไกลกันไม่ได้เป็นอันขาด ถ้าทางไหนมีคนแน่น ๆ นายสวัสดิ์ก็พา

หลีกเสียให้พ้น เพื่อจะป้องกันมิให้ส่งของบูหรืนั้นให้ผู้อื่นไป เพราะฉะนั้นกว่าจะไปถึงร้าน คุณพลอยก็นาน เมื่อไปถึงนั้นคนยังมืออยู่ที่ร้านหลายคน แต่ไม่แน่นเหมือนแต่ก่อน ตัวคุณพลอยเอง ก็อยู่ด้วย สังเกตดูกริยาท่าทางกระสับกระส่ายพอคุณหลวงเดินเข้าไปถึงร้าน คุณพลอยก็พูดว่า

“คุณหลวงคะ ดิฉันเคราะห์ร้ายจริง ๆ ของลงยาหายไปในหนึ่งไม่รู้ใครฉวยเอาไป”

คุณหลวงควักซองยื่นให้คุณพลอย แลชี้แจงว่าได้หยิบของนั้นขึ้นดู แล้วพลอดัวเลยถือติดมือไปด้วย แล้วยังมีหน้าซ้ำพูดต่อไปอีกว่า “นี่ถ้าใครไม่รู้จักผมดี ๆ อาจจะหาว่าผมเป็นขโมยก็ได้” พูดแล้วก็แลดูหน้านายสวัสดิ์ แต่นายสวัสดิ์ทำไม่รู้ไม่เห็นเสีย พอพูดกันได้อีกคำสองคำ คุณหลวงก็ลาเดินออกจากร้านคุณพลอย นายสวัสดิ์ก็เดินตามไปอีก คุณหลวงออกเหลือบหันไปถามนายสวัสดิ์ว่า “นี่แกจะเอาอะไรกับฉันอีกละ”

นายสวัสดิ์ตอบว่า “จะต้องตามไปส่งให้ถึงรถ” คุณหลวงถอนใจใหญ่ มีรู้ที่จะตอบประการใด ก็จำใจต้องเดินไปกับนายสวัสดิ์ ออกจากเขตกำแพงไปเรียกรถจ้าง พอจะก้าวขึ้นรถ สะดุดอะไรไม่ทราบเกือบล้ม หากโถมกอดนายสวัสดิ์ไว้ท่านจึงไม่ล้ม นายสวัสดิ์ยืนดูจนคุณหลวงขึ้นรถขับไปพ้นแล้ว จึงกลับเข้าไปในกำแพงวัด นึกอึดอัดใจว่าได้เป็นทองอินได้สมประสงค์กับเขาราวหนึ่ง ยังนึกตะจิตตะขงอยู่คนเดียวที่ตรงการที่จับขโมยได้แล้วปล่อยไปเสียเช่นนั้น จะเป็นการสมใจฤาไม่ แต่นึกไปอีกทีหนึ่งก็เห็นว่าเป็นเทศกาลเกี่ยวกับการวัดวา จะไปทำให้เพื่อนมนุษย์ได้รับความลำบากก็ดูปราศจากใจเมตตาไป แลอีกประการหนึ่งของกลางฤกษ์ก็ได้บังคับให้คืนเจ้าของแล้ว นึกพลางมือก็ได้ค้นหาสาขานาฬิกาพลาง เอ๊ะ มองลงมาดูเห็นเหล็สดูกติดยุณิดเดียวที่รังคัม ทั้งนาฬิกาทั้งสายสูญ คงไปเสียเมื่อตาคุณหลวงเซเข้าไปกอดนั่นเอง นึกออกเสียคายเหลือเกิน ที่ไม่ได้ส่งตัวยายหลวงเกล้าให้ตำรวจเสียแต่แรก

**ผลการวิเคราะห์เจตนาการแต่ง บทบาทหน้าที่ทางสังคมและกลวิธีการสร้างตัวบทพระราชนิพนธ์
ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว**

เรื่อง ทำคุณบูชาโทษ

เรื่องทำคุณบูชาโทษ เป็นเรื่องราวเกี่ยวกับนายสวัสด์ที่อยากเป็นเหมือนนายทองอินในนิทานทองอิน โดยผู้เล่าเล่าว่านายสวัสด์ได้เคยทำอย่างนายทองอินอยู่ครั้งหนึ่ง กล่าวคือ วันหนึ่งนายสวัสด์ได้ไปเจอคุณหลวงคนหนึ่งที่บ้านขายเครื่องเพชร โดยคุณหลวงคนนั้นหิบบชองลงยารุสเซียติดมือไปแล้วเก็บใส่กระเป๋าของตนเอง จากนั้นก็เดินออกจากร้านไป นายสวัสด์เห็นเข้าจึงเดินตามไปจนถึงตัวคุณหลวงและบอกให้คุณหลวงเอาไปคืนที่ร้านซึ่งคุณหลวงก็ยอมทำตามแต่โดยดี เมื่อคืนของเสร็จแล้วนายสวัสด์ก็พาคุณหลวงมาขึ้นรถรับจ้าง โดยได้บอกแก่คุณหลวงว่าที่ตนเองไม่จับคุณหลวงส่งตำรวจเพราะเห็นแก่ว่าเป็นคนที่มียศถาบรรดาศักดิ์ หากว่าถูกจับก็จะเป็นที่ติฉินนินทาได้ แต่ระหว่างที่คุณหลวงจะขึ้นรถนั้นเกิดสะดุดจนทำให้ตัวคุณหลวงนั้น โถมเข้าไปกอดนายสวัสด์ไว้คุณหลวงจึงไม่ล้มและคุณหลวงก็ขึ้นรถจากไป นายสวัสด์รู้สึกกระหึ่มอึ้งย้งและอึ้งออดอึ้งใจที่ตนเองได้ทำเหมือนเช่นนายทองอิน แต่พอนายสวัสด์รู้ตัวอีกทีก็พบว่า ตัวเองถูกคุณหลวงฉกนาฬิกาไปตอนที่คุณหลวงแกลังสะดุดล้ม ซึ่งทำให้นายสวัสด์นึกเสียใจที่ไม่ได้จับคุณหลวงส่งตำรวจตั้งแต่แรก

เรื่องนี้พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงแสดงทัศนะเกี่ยวกับสภาพสังคม โดยถ่ายทอดปัญหาสังคมในสมัยนั้นว่ามีปัญหาการลักขโมยซึ่งมีอย่างเนบเนียง เช่น การแกลังล้มจนเซเข้าไปกอดเหยื่อที่ต้องการแล้วฉกชิงของมีทรัพย์ไป ดังตอนที่ว่า

...นายสวัสด์ยืนดูจนคุณหลวงขึ้นรถขับไปพ้นแล้ว จึงกลับเข้าไปใน

กำแพงวัด นึกอึ้งออดอึ้งใจว่าได้เป็นทองอินได้สมประสงค์กับเขาคราวหนึ่ง ยังนึกตะจิตตะขงใจอยู่นิดเดียวที่ตรงการที่จับขโมยได้แล้วปล่อยไปเสียเช่นนั้น จะเป็นการสมใจฤาไม่ แต่นึกไปอีกทีหนึ่งก็เห็นว่าเป็นเทศกาลเกี่ยวข้องกับวัดวา จะไปทำให้เพื่อนมนุษย์ได้รับความลำบากก็ดูปราศจากใจเมตตาไป แลอีกประการหนึ่งของกลางฤาก็ได้บังคับให้คืนเจ้าของแล้ว นึกพลางมือก็คลำหาสายนาฬิกาพลางเอ๊ะ มองลงมาดูเห็นเหลือตุกติกอยู่นิดเดียวที่รั้งคุม ทั้งนาฬิกาทั้งสายสูญ คงไปเสีย

เมื่อคาคุณหลวงเซเข้าไปกอดนั่นเอง นึกออกเสียคายเหลือเกินที่ไม่ได้ส่งตัวอ้าย
หลวงเก้ให้ตำรวจเสียแต่แรก

(ทำคุณบูชาโทษ : 139)

อีกทั้งเรื่องนี้ยังใช้ท่วงทำนองในการแต่งแบบสร้างอารมณ์ขัน ดังตอนที่ผู้เล่าเล่าถึง
การขอให้นายสวัสดิ์เล่าเรื่องการเป็นนายทองอินให้แก่ผู้เล่าฟัง โดยผู้เล่าจะไม่บอกแก่ใครว่า
นายสวัสดิ์เป็นคนเล่า แต่ผู้เล่ากลับกล่าวถึงชื่อนายสวัสดิ์จนจบเรื่อง ดังตอนที่ว่า

...ข้าพเจ้าตอบว่ายังไม่พอ คือ ข้าพเจ้าอยากจะทราบข้อความให้ละเอียด
แลถ้าเมื่อมีเรื่องราวอะไรที่ขบขันก็จะได้จดจำไว้เล่าสู่กันฟังบ้าง แต่ต้องอ้อนวอน
กันอยู่นาน นายสวัสดิ์ไม่ใคร่จะตกลงเลย ต่อเมื่อข้าพเจ้าได้รับรองว่าจะ ไม่ขยาย
นามจริงของคนที่เกี่ยวข้องในเรื่องใด ๆ แล้ว จึงได้ยอมเล่าเรื่องราวให้ข้าพเจ้าฟัง...

(ทำคุณบูชาโทษ : 135)

จะเห็นได้ว่า เรื่องทำคุณบูชาโทษ มีท่วงทำนองในการแต่งแบบสร้างอารมณ์ขันเช่นที่กล่าว
มาข้างต้น ทำให้เรื่องนี้มีบทบาทหน้าที่ชัดเจนในการเป็นเครื่องผ่อนคลายอารมณ์ เพราะทำให้ผู้อ่าน
เกิดความสนุกสนานและขบขันไปตามเนื้อเรื่องที่อ่านดังตัวอย่างที่ได้กล่าวในท่วงทำนองการสร้าง
อารมณ์ขันข้างต้น ซึ่งนอกจากนี้ยังพบว่าเรื่องนี้มีบทบาทหน้าที่ในการให้การศึกษา โดยสอนว่า
ไม่ควรไว้วางใจคนอื่นมากเกินไป สิ่งใดที่เกินอำนาจของเราที่จะทำได้ ก็ควรแจ้งแก่ผู้มีอำนาจหน้าที่
เพื่อจัดการ ดังที่นายเทศรู้สึกเสียใจที่ไม่ได้จับคุณหลวงส่งตำรวจแต่แรก ในตอนที่ว่า

...เอ๊ะ มองลงมาดูเห็นเหลือคณาคืออยู่คนเดียวที่รั้งคุม ทั้งนาฬิกาทั้งสายสูง
คงไปเสียเมื่อคาคุณหลวงเซเข้าไปกอดนั่นเอง นึกออกเสียคายเหลือเกินที่ไม่ได้ส่ง
ตัวอ้ายหลวงเก้ให้ตำรวจเสียแต่แรก.

(ทำคุณบูชาโทษ : 139)

ด้านกลวิธีการแต่ง พบว่า เรื่องทำคุณบูชาโทษนี้ เปิดเรื่องด้วยการบรรยายเหตุการณ์
ดังตอนที่ว่า

เมื่อเร็ว ๆ นี้ ข้าพเจ้านั่งอ่านหนังสือพิมพ์ทวีปัญญาเล่มเก่า ๆ อยู่
 นายสวัสดิ์เกิดของข้าพเจ้าเข้ามาหา ถามข้าพเจ้าว่าอ่านหนังสือเรื่องอะไร ข้าพเจ้า
 ตอบว่าอ่านเรื่องทองอิน นายสวัสดิ์ยิ้มแล้วถามว่า

“แกคิดจะเป็นทองอินกับเขาบ้างฤา”

(ทำคุณบูชาโทษ : 139)

และมีการดำเนินเรื่องแบบย้อนกลับ ดังนี้ ผู้เล่าเล่าว่า นายสวัสดิ์ซึ่งเป็นเพื่อนของคนเล่าให้ฟังว่า
 เขาเคยลองเป็นทองอินครั้งหนึ่งเมื่อครั้งงานวัดเบญจมบพิตรเมื่อปีกลาย นายสวัสดิ์เดินไปที่ร้านขาย
 เพชรพลอยร้านหนึ่งแล้วเห็นชายคนหนึ่งท่าทางเป็นผู้ดี แต่งกายดีและน่าจะมีตำแหน่งเป็นคุณหลวง
 คุณหลวงคนนั้นหยิบซองบุหรี่ลงยารุสเซียแล้วคุยกับคนข้างหลังตนโดยเข้าใจว่าเป็นภรรยาของตน
 และมีการขอโทษที่เข้าใจผิด จากนั้นคุณหลวงก็หยิบซองบุหรี่ลงยารุสเซียใส่กระเป๋าแล้วเดินออก
 จากร้านไป นายสวัสดิ์จึงได้ตรงเข้าไปจับแขนแล้วบอกว่าตนเองเห็นสิ่งที่คุณหลวงทำและให้
 คุณหลวงเอาไปคืนแก่เจ้าของร้าน ไม่เช่นนั้นเขาจะแจ้งตำรวจและที่ไม่แจ้งทันทีเพราะเห็นแก่
 ยศถาบรรดาศักดิ์ของคุณหลวง คุณหลวงจึงเอาซองบุหรี่ลงยารุสเซียไปคืนเจ้าของร้านโดยบอกว่า
 หลอดดับยิบติดมือไป หลังจากคืนเจ้าของร้านแล้ว นายสวัสดิ์จึงไปส่งคุณหลวงขึ้นรถจ้าง แต่ระหว่าง
 ที่จะขึ้นรถคุณหลวงเกิดสะดุดแล้วโถมเข้าไปกอดนายสวัสดิ์ไว้จึงไม่ล้ม จากนั้นก็ขึ้นรถไป
 นายสวัสดิ์รู้สึกอึดอัดใจที่ได้ทำอย่างนายทองอินได้สำเร็จ แต่ยังมีกะจิตกะขวงใจที่ไม่ได้จับส่ง
 ตำรวจ แต่ก็คิดว่าเป็นช่วงเทศกาลเกี่ยวกับวัดจึงควรงดไว้ด้วยความเมตตา รวมถึงของกลางก็ได้คืน
 เจ้าของแล้ว นายสวัสดิ์นึกพลางใช้มือคลำหาสายนาฬิกาของตนเอง ปรากฏว่านาฬิกาของตนได้
 หายไป ซึ่งน่าจะหายไปตอนที่คุณหลวงโถมเข้ามากอดนายสวัสดิ์นั่นเอง นายสวัสดิ์นึกเสียใจที่
 ไม่ได้จับคุณหลวงปลอมส่งตำรวจแต่แรก ซึ่งการจบเรื่องเช่นนี้เป็นการจบแบบโศกนาฏกรรม
 ดังตอนที่ว่า

...นายสวัสดิ์ยืนดูจนคุณหลวงขึ้นรถขับไปพ้นแล้ว จึงกลับเข้าไปใน
 กำแพงวัด นึกอึดอัดใจว่าได้เป็นทองอินสมประสงฆ์กับเขาราวหนึ่ง ยังนึก
 ตะจิตตะขวงอยู่นิดเดียวที่ตรงการที่จับขโมยได้แล้วปล่อยไปเสียเช่นนั้น จะเป็
 นการสมใจฤาไม่ แต่นึกไปอีกทีหนึ่งก็เห็นว่าเป็นเทศกาลเกี่ยวข้องกับวัดวา จะไป

ทำให้เพื่อนมนุษย์ได้รับความลำบากก็อุปราคาจากใจเมตตาไป แลอีกประการหนึ่งของกลางฤกษ์ก็ได้บังคับให้คืนเจ้าของแล้ว นึกพลางมือก็คลำหาสายนาฬิกาพลางเอ๊ะ มองลงมาดูเห็นเหลือตุกติกอยู่ นิดเดียวที่รั้งคุม ทั้งนาฬิกาทั้งสายสูญ คงไปเสีย เมื่อตาคุณหลวงเซเข้าไปกอดนั่นเอง นึกออกเสียคายเหลือเกินที่ไม่ได้ส่งตัว ย้ายหลวงเก้ให้ตำรวจเสียแต่แรก.

(ทำคุณบูชาโทษ : 139)

ด้านการนำเสนอแก่นเรื่อง พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงใช้วิธีการนำเสนอ โดยผ่านการกระทำของตัวละคร ซึ่งแก่นเรื่องของเรื่องนี้ตรงกับทัศนะของผู้แต่งที่สะท้อนให้เห็นว่าไม่ควรไว้ใจคนอื่นมากเกินไปและควรให้ผู้มีอำนาจหน้าที่จัดการกับกลุ่มมิจฉาชีพ ส่วนการสร้าง ฉากนั้น พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงใช้ฉากที่เป็นช่วงเวลา ยุคสมัย ดังคอนที่ว่า

...เรื่องนี้ควรเรียกว่าทำคุณบูชาโทษเพราะเหตุไรคงจะทราบต่อภายหลัง ความนั้นได้เกิดขึ้นในระหว่างมิงงานวัดบุญอมบพิตรปีกลายนี้เอง คืนวันนั้นคนอยู่ข้างจะแน่นมาก จนเกือบจะไม่ต้องก้าวขาเดิน เป็นแต่ปล่อยตัวให้เดินไปกับหมู่คน ซึ่งไปประจุกกระแสน้ำจะนั้น ...

(ทำคุณบูชาโทษ : 135)

ส่วนการสร้างตัวละครนั้น พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงใช้วิธีการสร้างตัวละครที่เป็นคน โดยผู้เล่าเป็นตัวละครที่เล่าเหตุการณ์ที่ได้ฟังมาและใช้สรรพนามบุรุษที่ 1 แทนตัวเองว่า ข้าพเจ้า ส่วนตัวละครอื่นก็ใช้การกล่าวถึงชื่อ โดยไม่ได้ให้รายละเอียดบุคลิกลักษณะของตัวละคร เช่นตอนเปิดเรื่องที่กล่าวถึงผู้เล่าและนายสวัสดิ์ ดังนี้

เมื่อเร็ว ๆ นี้ ข้าพเจ้านั่งอ่านหนังสือพิมพ์ทวีปัญญาเล่มเก่า ๆ อยู่ นายสวัสดิ์เกลอของข้าพเจ้าเข้ามาหา ถามข้าพเจ้าว่าอ่านหนังสือเรื่องอะไร ข้าพเจ้าตอบว่าอ่านเรื่องทองอิน นายสวัสดิ์ยิ้มแล้วถามว่า

“แกคิดจะเป็นทองอินกับเขาบ้างฤ?”...

(ทำคุณบูชาโทษ : 139)

นอกจากนี้ การสร้างบทสนทนา ยังปรากฏว่ามีการสร้างบทสนทนาที่สะท้อนบุคลิกลักษณะของตัวละคร ดังตอนที่นายสวัสดิ์จับได้ว่าคุณหลวงขโมยของยารุสเซีย แต่คุณหลวงกลับทำหน้าเฉยเหมือนไม่รู้เรื่องราวเกิดอะไรขึ้น ซึ่งบทสนทนานั้นแสดงให้เห็นถึงการเป็นขโมยมืออาชีพของคุณหลวงที่สามารถเก็บอารมณ์คืนกลับที่มีคนจับได้อย่างแนบเนียนที่สุด ดังบทสนทนาที่ว่า

...นายสวัสดิ์จึงได้ตรงเข้าไปจับแขน คุณหลวงสะดุ้งแล้วเหลียวมาถามว่า

“นี่อะไรกัน”

นายสวัสดิ์ตอบว่า “ของนูหรี”

คุณหลวงทำไม่รู้ไม่เห็นแล้วถามว่า “ของอะไรที่ไหน”

นายสวัสดิ์ตอบว่า “ของยารุสเซียที่คุณหยิบมาจากร้านคุณพลอยนะซี”

คุณหลวงเลิกคิ้วทำหน้าประหลาดใจมาก แล้วถามว่า “เฮ้ยนี่แกเอาอะไรมาพูด”...

(ทำคุณบูชาโทษ : 137)

เรื่อง นิทานทองอินเรื่องที่ 6 เข็มร้อยคอกไม้

เวลาหนึ่งในเดือนตุลาคม ร.ศ. 121 ข้าพเจ้ากลับจากออฟฟิศแล้วก็ไปบ้านนายทองอิน เพื่อสนทนากับเรื่องข่าวคนที่รู้จักข้าพเจ้ากับนายทองอินคนหนึ่งชื่อ “นายบุญคง” ซึ่งถึงแก่กรรมลงในเช้าวันนั้น นายบุญคงได้ป่วยเป็นไข้มาสัก 2 - 3 วัน แล้วก่อนหน้านี้ แต่อาการก็ไม่หนักหนาอะไร เพราะฉะนั้นจึงเป็นการน่าประหลาดใจอย่างยิ่งที่ตายลงโดยรวดเร็ว ฉะนั้นข้าพเจ้าคิดว่าบางทีจะมีอาการอื่นเข้ามาแทรกแซง ซึ่งข้าพเจ้ายังไม่ได้ทราบ จึงแวะไปบ้านนายทองอินเพื่อถามดูว่า นายทองอินได้ทราบข่าวคราวอย่างใดในเรื่องนี้บ้างหรือไม่ เมื่อข้าพเจ้าถามขึ้นเช่นนี้ นายทองอินสั่นศีรษะแล้วตอบว่า “ฉันก็ไม่รู้มากกว่าแก่ในเรื่องนี้ที่จริงมันเรื่องน่าประหลาด อะไรล้มเจ็บเมื่อ 3 - 4 วันนี่เองยังไม่ทันได้ข่าวว่าไข้นัก ตายไปแล้ว แกมีความเห็นอย่างไรในเรื่องนี้บ้าง”

ข้าพเจ้าตอบว่า “จะออกความเห็นยาก เพราะฉันไม่ได้ไปเยี่ยมนายบุญคงเลย แต่ไม่ทราบว่าอาการหนักเพียงเท่าใดด้วย ก็แก่ละ แกมีความเห็นอย่างไรบ้าง?”

“ไม่มีอะไรหรอก มีอยู่แต่ว่านายบุญคงไม่ได้ตายด้วยไข้เท่านั้นแหละ คงมีของอื่นมาแทรกแซง แต่นั่นแหละต้องรอฟังดูก่อนว่า พลตระเวนเขาจะว่าอย่างไรกัน”

พอนั่งคุยกันไปอีกสักครู่หนึ่ง นายรอดลูกสมุนของนายทองอินคนหนึ่งซึ่งสำหรับใช้ติดตัวก็ขึ้นมาในห้องซึ่งนั่งกันอยู่ นายทองอินก็กวักให้นายรอดเข้ามาใกล้แล้วถามว่า “ได้ความว่าอะไร”

นายรอดควักกระดาสแผ่นเล็กออกมาจากกระเป๋า อ่านหนังสืออะไรที่จดไว้ในนั้นแล้วตอบนายทองอินว่า “วันที่ 1-100 เศษ 2 วันที่ 2 - 101 เศษ 2 วันที่ 3 - 101 เศษ 4 วันที่ 4 - 100 เศษ 2 วันที่ 5 - 100 ถ้วน”

นายทองอินพยักหน้าแล้วพูดว่า “เออ เท่านั้นแหละ”

ข้าพเจ้านั่งนิ่งอยู่สักครู่หนึ่งแล้วพูดว่า “นี่อะไรกัน ฉันยังมีดแปดคัน”

นายทองอินยิ้มแล้ว “โอ! ฉันลืมไปว่าแกไม่รู้เรื่อง ฉันให้เจ้ารอดไปสืบเรื่อง นายบุญคง ก็ได้ความมาตามที่แกได้ขึ้นนี่แหละ”

ข้าพเจ้า “ถ้ายังงั้นวันที่ 5 ก็ปรอทลดแล้วนี่นา”

นายทองอิน “ก็นั่นน่าซีมันประหลาดนัก พรอตลดแล้วยังตายได้ แล้วก็ไม่ได้เพื่อไม่ได้มีอาการอื่นมาแทรกแซงด้วย”

นายทองอิน “ก็เพราะเจ้าโรคมันบอกน่าซี”

ข้าพเจ้า “ก็ไม่เห็นมันได้บอกอะไร นอกจากว่าพรอตเท่าไรนี่นา”

นายทองอิน “ก็นั่นน่าซี มันบอกเท่านั้น มันก็มีอาการเท่านั้นน่าซี จะให้มันพูดเรื่องให้เสียเวลาทำไม”

ข้าพเจ้ากับนายทองอินสนทนากันเรื่องอื่นอีกนิดหน่อยแล้วข้าพเจ้าก็ลากลับไปบ้าน รุ่งขึ้นพ่อบ้านไปนั่งในออฟฟิศไม่ได้ก็มาน้อยได้รับหนังสือจากนายทองอินว่า “ถ้าแกไม่มีงานมากนัก วันนี้มาหาฉันสักหน่อย บางทีจะได้ฟังอะไรเรื่องนายบุญคงต่อ”

วันนั้นเผอิญไม่มีงานมากจริง เพราะฉะนั้น ข้าพเจ้าก็รีบไปที่บ้านนายทองอินทันที เห็นนายทองอินแต่งตัวเสร็จแล้วยืนอยู่ที่หน้าบ้าน พอเห็นข้าพเจ้าก็พูดว่า “เออ! ฉันกำลังจะไปเที่ยว มาไปด้วยกันเถอะ”

ข้าพเจ้าก็ขึ้นรถนายทองอินไป (รถข้าพเจ้าได้สั่งให้กลับที่บ้านเสียเมื่อไปถึงออฟฟิศแล้ว เพราะฉะนั้นข้าพเจ้าจึงต้องขึ้นรถไปมาบ้านนายทองอิน) เมื่อขึ้นรถไปแล้ว ข้าพเจ้าจึงถามว่า “นี่จะไปไหนกัน”

นายทองอินว่า “จะไปบ้านนายบุญคง ฉันได้รับจดหมายเจ้ากรมกองตระเวนขอให้ไปที่จะเกิดสงสัยอะไรกันขึ้น”

แล้วก็ได้พูดอะไรกันต่อไปในเรื่องนี้ จนถึงบ้านนายบุญคงมีนายยามพลตระเวนยืนคอยอยู่ที่ประตูบ้านคนหนึ่ง พอเห็นนายทองอินมาถึงก็ถามว่า “นี่คุณทองอินหรือไม่ใช่ขอรับ”

เมื่อนายทองอินพยักหน้าแล้ว นายยามก็พูดต่อไปว่า “เชิญคุณขึ้นไปบนโน้น คุณหลวงท่านคอยคุณอยู่”

นายทองอินกับข้าพเจ้าก็ขึ้นไปพบเจ้ากรมกองตระเวนกับปลัดกรมกองสอดแนม พอได้ทักทายปราศรัยกันตามสมควรแล้ว เจ้ากรมก็พยักหน้าให้ท่านปลัดกรมเล่าความให้ฟัง ท่านปลัดกรมจึงพูดว่า “คุณคงจะทราบแล้วว่ากรณีที่นายบุญคงตายลงในครั้งนี้ ไม่ใช่ตายเพราะไข้”

นายทองอินตอบว่า “ผมยังไม่ทราบ แต่ผมก็ได้นึกแล้วว่าคงจะไม่ได้ตายเพราะไข้ เพราะสังเกตดูตามอาการดูเหมือนจะค่อยๆ เฒ่าแล้ว”

ท่านปลัดกรมพยักหน้าแล้วพูดว่า “ก็เป็นเช่นนั้น เพราะฉะนั้นจึงทำให้ผมสงสัย ผมได้ไปตามหมอสำหรับกระทรวงมาตรวจ ก็ได้ความว่านายบุญคงตายเพราะหัวใจหยุด แต่ทำไมถึงหยุดก็ไม่ทราบแน่”

นายทองอิน “ก็นายบุญคงเคยเป็นคนหัวใจอ่อนอยู่หรือเปล่าละขอรับ คุณหลวงทราบหรือไม่ทราบ”

“ผมทราบว่าไม่เป็นคนหัวใจอ่อนมาแต่เดิม”

“เพราะยังงั้น อยู่ดี ๆ หัวใจหยุดเอาเฉย ๆ ไม่น่าประหลาดหรือขอรับ”

“ก็ประหลาดน่าซี ผมถึงให้หมอดูตรวจให้ทั่ว ตรวจดูทั่วตัวแล้วก็ไม่เห็นมีบาดแผลอะไรเลย แลหมอว่าไม่ได้ถูกวางยาด้วย เพราะได้ตรวจภายในตามธรรมเนียม เพราะฉะนั้นท่านเจ้ากรมถึงได้แนะนำให้ผมเชิญคุณมา เพื่อคุณจะออกความเห็นยังงี้ได้บ้างในเรื่องนี้”

“นี่ศพนายบุญคงเอาลงหีบแล้วหรือยังขอรับ”

“ยังไม่ได้เอาลง ท่านเจ้ากรมสั่งให้เอาไว้ให้คุณดูเสียก่อน หมอฉีดยาเอนบามไว้แล้ว”

“ยังงั้นดีทีเดียวนะ ผมจะต้องขอเข้าไปตรวจดูสักหน่อย เออเนี่ยเมื่อนายบุญคงอยู่ที่ไหนละ”

“อยู่ห้องเขา พอผัวตายเมื่อวานนี่ก็เป็นลม แล้วก็เลยไม่ได้ออกจากห้องเลยจนเดี๋ยวนี้”

“ถ้ายังงั้นคุณบอกเสียอย่าเพิ่งให้ออกมาเห็นจะดีขอรับถ้าไม่ยังงั้นจะคิดในการที่ผมไปพลิกศพแล้ว”

ว่าเช่นนั้นแล้ว นายทองอินกับข้าพเจ้าพร้อมด้วยเจ้ากรมปลัดกรมกองตระเวน ก็พากันเข้าไปในห้องไว้ศพ ท่านปลัดกรมก็เปิดผ้าคลุมศพออก เห็นศพนั้นยังเรียบร้อยดี หน้าตาก็เหมือนนายบุญคงเมื่อยังมีชีวิตอยู่ แต่ดำลงไปหน่อยเท่านั้น นายทองอินสั่งให้ปิดประตูหมดทุกด้านแล้วก็จัดการตรวจศพทั้งตัว ตรวจอยู่นานมิได้พูดว่าอะไรเลย สักครู่หนึ่งข้าพเจ้าเห็นตานายทองอินจับจ้องอยู่ที่อกซ้าย แล้วควักเอาแว่นส่องออกมาจากกระเป๋า ส่องดูที่อกซ้ายนั้นอยู่นาน แล้วก็เอามือลูบที่ตรงส่องนั้นอีก

สักครู่หนึ่งจึงเงยหน้าขึ้น จับแว่นสอดในกระเป๋าตามเดิมแล้วพูดกับท่านปลัดกรมว่า “พอแล้ว ข้าพเจ้าไม่ต้องตรวจศพอีกแล้ว นี่ห้องนี้เป็นห้องนอนนายบุญคงใช่หรือไม่”

ท่านปลัดกรมตอบว่า “ไม่ใช่ ห้องนั้นเป็นห้องนอนนายบุญคงเมื่อตายแล้วจึงได้ยกมาห้องนี้”

นายทองอินพยักหน้าแล้วพูดว่า “ท่านโปรดจัดการให้เขาเอาศพลงหีบเสียก็ได้ ข้าพเจ้าจะขอเข้าไปในห้องนอนสักประเดี๋ยว” แล้วนายทองอินก็กวักมือเรียกข้าพเจ้าให้ตามเข้าไปในห้องชั้นใน พอข้าพเจ้าเข้าไปแล้วปิดประตูลั่นกลอนเสียข้าพเจ้านึกประหลาดใจก็ถามว่า “อะ! นี่แกทำไม”

นายทองอินตอบว่า “ฉันอยากจะตรวจอะไรของฉันทนเองสักหน่อย ไม่อยากให้โปสิศมากวน แกคอยดูประตูล้วนนะ ถ้าใครก็กกกมาละคอยร้องว่าอย่าฟังให้เข้ามา” พอพูดขาดคำนายทองอินก็ลงกลานกับพื้น เขามือกวาดตามพรมที่ปูอยู่นั้น ข้าพเจ้ายังแลดูยิ่งประหลาดใจหนักขึ้นไม่ทราบว่าเขาจะเล่นทำอะไร นายทองอินกวาดอยู่สักครู่หนึ่งแล้วหยิบอะไรขึ้นมาจากพรมอย่างหนึ่งแล้วพูดว่า “ได้ตัวแล้ว”

ข้าพเจ้าร้องถาม “ได้ตัวอะไร”

นายทองอินลุกขึ้นยืนแล้วพูดว่า “เข็ม”

ข้าพเจ้าถามซ้ำไปอีกว่า “เข็มอะไร”

นายทองอินตอบว่า “เข็มร้อยคอกไม้ แกอยากดูหรือมาดูซิ”

ข้าพเจ้าก็เข้าไปดู เข็มนั้นเป็นเข็มเหล็กยาวประมาณ 1 คืบมีสนิมจับกรังกับมีสิ่งประหลาดอีกอย่างหนึ่ง คือ ที่ท้ายมมีก้อนครึ่งติดอยู่ก้นหนึ่ง ข้าพเจ้าดูแล้วยังไม่เข้าใจว่าเข็มนั้นมีประโยชน์อะไร ข้าพเจ้าจึงถามนายทองอินว่า “นี่แกเข้ามาในห้องนี้สำหรับมาหาอ้ายเข็มเล่มนี้เท่านั้นแหละหรือ”

“จะว่าท่านนั้นก็ได้อ แต่ฉันก็ไม่ได้รู้หรอก เมื่อเข้ามานะว่าจะเป็นเข็มอย่างนี้หรือเข็มอย่างไหน แกมีกระดากไหมล่ะ”

ข้าพเจ้ากวักกระดากออกจากกระเป๋าส่งให้นายทองอิน ๆ ก็จัดการห่อเข็มเรียบร้อยแล้วสอดลงในกระเป๋าสื่อ แล้วก็พากันออกมาจากห้องนั้น ท่านเจ้ากรมกองตระเวนเมื่อเห็นนายทองอินมา ก็ตรงเข้ามาถามว่า “ยังไรท่านได้ความอะไรบ้างหรือ” นายทองอินตอบว่า “ข้าพเจ้าต้องขอพัก ยังบอกท่านไม่ได้ในเวลานี้ แต่ที่นี้ไม่มีอะไรสืบอีกแล้ว ข้าพเจ้าขอลาท่านไปก่อน”

เจ้ากรมกองตระเวนถามว่า “นี่ท่านเชื่อว่านายบุญคงตายธรรมดาหรือถูกฆ่า”

นายทองอิน “ข้าพเจ้ายังบอกท่านเป็นแน่นอนไม่ได้แล้วเมื่อได้ความอะไรมากกว่านี้สักหน่อย ข้าพเจ้าจะบอกกับท่านก่อนที่ข้าพเจ้าจะไปข้าพเจ้าขอแนะนำอะไรสักหน่อยได้หรือไม่”

เจ้ากรมกองตระเวนว่า “ฉันจะมีความยินดีรับความแนะนำของท่าน ๆ พุจฉาเถอะ”

นายทองอินจึงพูดด้วยเสียงเบาว่า “ขอให้ท่านจัดพลตระเวนลับคอยอยู่ใกล้ ๆ ที่นี่ ถ้าภรรยานายบุญคงไปไหนให้สะกดรอยตามไป แลถ้าใครมาหาภรรยานายบุญคงให้คิดอ่านสืบชื่อให้ได้ว่าใคร หรือจะสืบชื่อไม่ได้ก็ให้คอยดูเวลากลับ แล้วสะกดรอยตามไปจนถึงบ้าน เมื่อถึงบ้านแล้วคงจะมีพวกเพื่อนบ้านรู้จักบ้างเป็นแน่”

เมื่อเจ้ากรมกองตระเวนได้รับว่าจะทำเช่นนี้แล้ว นายทองอินกับข้าพเจ้าก็พากันลงจากเรือนนายบุญคง พากันขึ้นรถขับไป ข้าพเจ้าสังเกตเห็นนายทองอินเห็นกำลังตรึงตรองการงานอยู่ ข้าพเจ้าจึงมิได้ถามว่าจะขับไปไหนต่อไหน แลมิได้ไต่ถามหรือสนทนาเรื่องหนึ่งเรื่องใดเลยจนถึงบ้านหมอกรมสุขาภิบาล นายทองอินจึงหยุดรถตรงขึ้นไปหาหมอ แก่เข้มรื้อยดอกไม้ออกแล้วพูดว่า “ฉันอยากให้หมอตรวจเข้มเล่มนี้ด้วยกล้องไมโครสโคปสักหน่อย”

หมอนั้นก็ตกลงหยิบเข้มนั้นไปตรวจในกล้องแลบอกให้นายทองอินกับข้าพเจ้าสูบบุหรี่ แลอ่านหนังสือพิมพ์ตามสบายแล้วหมอก็เข้าไปในห้องใน หมอหายเงิบบเข้าไปกว่าครึ่งชั่วโมงแล้วจึงออกมาอีก นายทองอินถามว่า “ยังงัยหมอได้ความว่าอะไรบ้าง”

หมอบอกว่า “ที่เข้มของท่านนั้นข้าพเจ้าได้ตรวจดูได้ความว่ามีเลือดคนติดอยู่ เพราะมีสัตว์ซึ่งอยู่ในเลือดคนติดอยู่หลายตัว”

นายทองอินพยักหน้าแล้วถามว่า “ท่านอาจจะบอกได้หรือไม่ว่าเลือดคนนั้นเป็นเลือดคนเจ็บหรือเป็นเลือดคนธรรมดา”

หมอสันสิริชะแล้วตอบว่า “จะบอกให้เป็นแน่นอนยากเพราะเลือดที่ติดอยู่ที่เข้มนั้นน้อยนัก”

นายทองอินพูดว่า “ข้าพเจ้าขอบใจท่าน แลขอให้ท่านจำเรื่องนี้ไว้จงดี บางทีกองตระเวนจะต้องการตัวท่านเป็นพยานในเรื่องที่ซึ่งข้าพเจ้ากำลังสืบอยู่เดี๋ยวนี้” นายทองอินก็รับเข้มมาจากหมอ ห่อกระดาษเก็บลงกระเป๋าคตามเดิมแล้วก็ลาหมอกลับในเวลาที่ยับรถกลับไปบ้าน ข้าพเจ้าถามว่า

“นี่แกเอาเข้มไปให้หมอตรวจนะมีประโยชน์อะไร”

นายทองอินตอบว่า “เพราะฉันอยากรู้หน้าซี”

“ก็สำเร็จความประสงค์แกไหมล่ะ”

“สำเร็จ ซึ่งจริงฉันก็จะว่ารู้แล้วแต่ยังไม่แน่ใจ ถึงต้องเอาไปให้หมอตรวจเสียให้เป็น
การแน่นอน”

“ก็เมื่อได้ความแล้วเป็นประโยชน์อะไรล่ะ”

“แกคอยดูเอาสิ อ้ายเจ็มนี่แหละมันเป็นพยานสำคัญพิลึก”

“เป็นพยานอะไร”

“แล้วแกคงรู้หรือ”

ข้าพเจ้าเห็นว่านายทองอินไม่คิดจะขยายความในเรื่องนี้อีกข้าพเจ้าก็นิ่งมิได้พูดว่า
อะไรอีกต่อไป สักครู่หนึ่งนายทองอินถามขึ้นว่า “อ้อนี่ แกจะไม่กลับไปออฟฟิศอีกหรือ”

ข้าพเจ้าตอบว่า “มันก็บ่ายเสียแล้วละ ไปก็เห็นจะไม่มีประโยชน์อะไรหรอก แล้วฉัน
อยากอยู่ดูแกสืบเรื่องนี้ด้วยนี่”

นายทองอินพูดว่า “อ้อ! ในเรื่องนั้นแกไม่ต้องกลัวหรอก คงไม่ได้ความอะไรอีกก่อน
คำ”

“ทำไมแกถึงรู้เวลาใดจะได้ความอีก”

“ฉันก็ไม่รู้หรอก ฉันทายเอา นะแกคอยดูเถอะว่าฉันจะทายถูกหรือผิด” แล้วก็พากันขึ้น
ไปบนบ้านนายทองอิน รับประทานข้าวแลงสนทนากันไปตามสมควร ครั้นเวลาประมาณ 2 ทุ่ม
ท่านปลัดกรมกองสอดแนมขึ้นมานายอินแล้วพูดว่า “ผมได้ความอะไรมาอย่างหนึ่งแล้ว”

นายทองอินก็พูดว่า “เชิญคุณหลวงนั่งให้สบายก่อนซิขอรับ แล้วเล่าให้ผมฟัง”

ท่านปลัดกรมนั่งลงใกล้นายทองอิน แล้วก็พูดต่อไปว่า “ตามที่คุณแนะนำให้วางคนไว้
คอยตรวจตราที่บ้านนายบุญคงนั้นผมได้จัดให้คนตีไว้ใจได้ไปประจำอยู่ 3 คน ตั้งแต่เวลาเช้าเมื่อ
คุณไปจากบ้านนายบุญคงแล้ว มีผู้ไปเยี่ยมภรรยาบุญคง 2 - 3 คน”

นายทองอินเงยหน้าขึ้นแล้วถามว่า “ทราบหรือเปล่าว่าเป็นคนชนิดใด”

ท่านปลัดกรมตอบว่า “ได้ความแล้วทุกคนว่าใคร ในตอนเช้าได้มีผู้ซึ่งเป็นเพื่อน
นายบุญคงไปสองคนชื่อนายแปลกกับนายดี สองคนนี้ไปด้วยกันแลกลับด้วยกัน ตอนบ่ายมีเสมียน
กระทรวง ซึ่งนายบุญคงได้ทำการอยู่นั้นไปเยี่ยมอีกสามคนชื่อนายแดง นายจ่าง นายอัน คนที่ไป
เยี่ยมภรรยาบุญคงทั้ง 5 คนที่ได้กล่าวมาแล้วนี้ไม่ได้อยู่นานสักคนหนึ่ง”

นายทองอินพยักหน้าแล้วพูดว่า “ท่านทราบที่อยู่คนเหล่านั้นด้วยหรือเปล่า”

ท่านปลัดกรมตอบว่า “ฉันจดเอามาแล้วเสร็จแล้ว” แล้วก็ส่งกระดาษให้นายทองอินแผ่นหนึ่ง

นายทองอินหยิบกระดาษนั้นมามองดูสักครู่หนึ่งแล้วจึงถามต่อไปว่า “คุณทราบหรือเปล่าว่านายแปลกกับนายดีทำการอะไรบ้าง”

ท่านปลัดกรมตอบว่า “ผมทราบว่านายแปลกกับนายดีเป็นบุตรจีนมีเงิน เวลานี้ยังไม่ได้อะไร ออกจากโรงเรียนใหม่ ๆ ”

นายทองอิน “ในพวกห้าคนนะ มีใครได้เคยไปยุโรปบ้างแล้วหรือยัง”

ท่านปลัดกรม “ไม่ปรากฏว่ามีใครได้เคยไป”

นายทองอิน “ในห้าคนนั้นมีใครรู้ภาษาอังกฤษบ้างไหม”

ท่านปลัดกรม “ผมไม่ทราบแน่ แต่นายแปลกกับนายดีนั้นได้เรียนหนังสืออังกฤษ”

นายทองอิน “แล้วมีข่าว มีอะไรที่จะบอกผมอีกหรือไม่ขอรับ”

ท่านปลัดกรม “ไม่มีอะไรอีก พวกคนของผมคอยอยู่จนทุ่มหนึ่งก็ไม่เห็นมีใครมาอีกแลไม่เห็นใครออกมาจากบ้านนายบุญคงเลย คนหนึ่งจึงได้มาบอกกับผมตามที่ผมเล่าแล้ว แต่อีกสองคนนั้นยังคงประจำคอยทวงที่อยู่”

นายทองอิน “ดีแล้ว ถ้าเช่นนั้นจะคอยรอฟังอยู่”

ท่านปลัดกรม “ถ้ายังงั้นผมไปได้ละ มีราชการเรื่องอื่นที่จะต้องไปสืบอีก”

นายทองอิน “เชิญคุณหลวงเถิดขอรับ ถ้ามีข่าวคราวอะไรในเรื่องนั้นผมจะบอกให้คุณหลวงทราบ”

“ท่านปลัดกรมก็ลานายทองอินกลับไป พอท่านปลัดกรมไปพ้นบ้านแล้ว นายทองอินก็ลุกขึ้นแลพูดกับข้าพเจ้าว่า “ไปเถอะ”

ข้าพเจ้า “ไปไหนกัน”

“ไปบ้านนายบุญคงนะ ไปเถอะ” แล้วก็พากันไป พอถึงบ้านนายบุญคงก็บอกกับคนใช้ว่าจะมาเยี่ยมแม่เลียบบรรยานายบุญคง คอยอยู่สักครู่หนึ่ง คนใช้นั้นก็มาเชิญให้ขึ้นไป นายทองอินขึ้นไปสนทนากับแม่เลียบบแสดงว่าความเสียใจตามธรรมเนียมแล้ว จึงพูดต่อไปว่า

“ฉันเสียใจแท้ ๆ เทียว ไม่ได้มาเยี่ยมพ่อบุญคงเมื่อเขาเจ็บ”

แม่เลียบบ “ก็ไม่มีใครทราบว่าเขาเจ็บมากนักละ แต่ถึงยังงั้นก็ยังมีคนมาเยี่ยมมาก”

นายทองอิน “หมอกคนไหนรักษานะยะ”

แม่เลียบ “พ่อศิริเขารักษา”

นายทองอิน “นายศิริที่กลับมาจากเมืองนอกใหม่ ๆ ไม่ใช่หรือะ”

แม่เลียบ “นั่นแหละ เขาเป็นญาติกับดิฉันเอง”

นายทองอิน “อ้อ! เหมาะจังไม่ต้องหาคนอื่นคนไกลเหวอะ แล้วรับประทานโทษเถอะ นี่เรื่องมรดกพสกสถานเป็นอย่างไรกัน”

แม่เลียบ “คุณบุญคงจัดไว้เสร็จแล้ว ยกให้ดิฉัน”

นายทองอิน “อ้อ! ยังงั้นก็แล้วไปซิ ฉันหมายถึงยังอยู่ได้ถึงได้พานายวัดเขามา เขาเป็นหมอกกฎหมาย เพื่อเขาจะได้ช่วยในเรื่องนี้ได้มั่ง”

“ไม่ต้องดอกกะ จัดเรียบร้อยแล้ว”

นายทองอินสนทนายู่อีก 2 - 3 คำแล้วก็ลาจากเรือนตรงไปที่โรงพักพลตระเวนซึ่งอยู่ใกล้ที่นั่น บอกให้รักษากำนายบุญคง แลให้ห้ามคนมิให้ออกมาจากบ้านนั้น ถ้าใครขึ้นจะออกไปจับตัว แล้วก็ขึ้นรถรีบขับไปหาท่านปลัดกรมกองสอดแนม พาขึ้นไปที่บ้านนายศิริหมอ (นายทองอินสืบจากคนใช้ที่บ้านนายบุญคงได้ความแล้วว่าบ้านนายศิริอยู่ที่ไหน) เมื่อถึงบ้านนายศิริแล้วก็พากันขึ้นไปหานายศิริทั้งสามคน

นายศิริต้อนรับอย่างแข็งแรง เชิญให้นั่งเก้าอี้แล้วก็ถามว่า “ท่านมาธุระอะไร”

นายทองอินตอบว่า “ในเวลานี้ตัวฉันกับคุณหลวงกำลังสืบเรื่องประหลาดอยู่เรื่องหนึ่ง คือคน ๆ หนึ่งเจ็บก็ไม่มากมายอะไรนัก อยู่ดี ๆ ก็ตายลงไป กองตระเวนสงสัยจึงให้หมอตรวจได้ความว่าไม่ได้ถูกวางยาพิษแลมิได้ตายเพราะโรคกับชันสูตรศพแล้วก็หาบาดแผลไม่ได้เลย เจ้ากรมกองตระเวนเกือบจะตกลงแล้วว่าตายไปเองตามธรรมชาติ แต่คุณหลวงท่านสงสัยอยู่ ท่านจึงมาปรึกษาบอกฉัน ฉันจึงบอกกับท่านว่า จำได้ว่าได้อ่านหนังสือฝรั่งเรื่องผู้หญิงคนหนึ่งไปเดินรำหกล้มลง ในเวลานั้นก็ได้ร้องกรี๊ดขึ้นว่าถูกเข็มที่กลัดดอกอยู่นั้นตำที่หน้าอก ลึกครู่หนึ่งก็รู้สึกเวียนศีรษะจึงไปนอนบนเก้าอี้นอน หน้าก็ซีดลงทุกที คนพากันตกใจจึงไปตามหมอ แต่หมอมายังไม่ทันถึง ผู้หญิงคนนั้นก็ตายเสียแล้ว หมอตรวจดูตามตัวก็ไม่เห็นบาดแผลอะไรมากมาย มีแต่รอยเข็มตำที่หน้าอกซ้ายนิดเดียวเท่านั้น หมอก็สั่งให้ฉันดูเข็มที่ปักอก ฉันได้เข็มทองหัวฝังเพชรตกอยู่ในห้องเดินรำ เข็มนั้นเป็นเนื้อเยื่อแข็งเปื่อยกอยู่ หมอจึงแสดงความเห็นว่าเมื่อผู้หญิงนั้นล้มลงเข็มตำที่

หน้าอกซ้ายทะลุเข้าไปถึงหัวใจ เลือดตกภายในจึงตาย ฉันทึ่งมานึกขึ้นว่า ถ้าใครรู้เรื่องนี้แล้ว อยากรฆ่าใคร อาจเอาเข็มแทงแทงเข้าไปเช่นนั้นบ้าง แต่ที่ยังไม่แน่ใจนั้น คือว่าจะเป็นได้จริงตามความเห็นของหมอนั้นได้หรือไม่ ตัวของท่านก็เป็นหมอ ท่านบอกได้ไหมว่าจะเป็นได้หรือไม่ได้

นายศิริหน้าซีดลงไปทันที เลียปากแล้วจึงตอบว่า “เห็นจะได้ ถ้าจะว่าตามตำราหมอก็ได้ แต่ผมเชื่อว่ายังไม่มีใครในเมืองไทยมีความรู้พอที่จะทำยังี้”

นายทองอินตอบว่า “ท่านอย่าหมิ่นประมาทคนไทยนะความรู้ไม่เลวนักหรอก ท่านจะว่าอะไรถ้าฉันจะบอกว่า ได้มีผู้ใช้วิธีเข็มแทงหัวใจนั้นแล้ว”

นายศิริถามด้วยเสียงเครือว่า “ใคร เมื่อไร”

นายทองอินตอบว่า “เมื่อวานนี้ นายบุญคงเป็นผู้ถูกฆ่าด้วยเข็ม คนฆ่าฉันก็รู้แล้วว่าใคร”

นายศิริถูกเขาลงกับพื้นทันทีแล้วพูดว่า “คุณหลวงขอรับ โปรดกรุณาที่เถอะ แม่เลียบยังสาวอยู่มากขอรับ แล้วได้ความเดือดร้อนเหลือเกิน นายบุญคงก็จึเรอยิ่งกว่าทาสอีกเหลือที่มนุษย์จะอดกลั้นได้ ตัวผมที่เป็นญาติแม่เลียบก็สงสารเหลือทน เพราะยังงั้นจึงเล่าถึงการฆ่าคนด้วยเข็มให้แม่เลียบฟัง ไม่ได้นึกเลยว่าแม่เลียบจะกล้าทำ เมื่อมาทำขึ้นเช่นนี้แล้วผมขอรับผิดเองเถอะ นี่ผมไม่บอกเขายังงี้แล้วแม่เลียบคงไม่คิดขึ้น เอาโทษกับผมเถอะถ้าฆ่าแม่เลียบผมต้องการด้วย”

นายทองอินลุกขึ้นแล้วพูดว่า อย่าไปคลานอยู่นั่นเลย ลุกมาให้คุณหลวงท่านใส่กุญแจมือเสียดี ๆ เถอะ

นายศิริลุกมา ขึ้นมือให้ท่านปลัดกรมใส่กุญแจมือโดยดีแล้วนายทองอินก็พูดว่า “จับได้คนหนึ่งแล้วไปจับเสียอีกคนเถอะขอรับเห็นจะดี”

พอไปถึงบ้านนายบุญคงนายหมวดซึ่งไปประจำอยู่ที่นั่นก่อนแล้วก็วิ่งออกมาทำหน้าที่คาตั้นแล้วก็พูดว่า “เกิดความแล้ว”

นายทองอินโคตลงจากรถแล้วถามว่า “อะไร”

นายหมวดตอบว่า “พอผมมาถึงได้ประเดี๋ยวหนึ่ง มีคนลงมาบอกว่า แม่เลียบเข้าไปในห้องปิดประตูลั่นกุญแจแน่นเรียกให้เปิดก็ไม่เปิด ผมก็รีบวิ่งขึ้นไป ทั้งเรียกทั้งตบประตูก็ไม่ขาน ผมกับพลตระเวนก็ช่วยกันจัดประตูเข้าไป เห็นแม่เลียบนั่งพิงเตียงอยู่ ผมเข้าไปจับตัวจึงทราบว่ายายแล้ว แผลก็ไม่มี ศีรษะร้าวอย่างใดก็ไม่มี ขวดยาพิษก็ไม่มี ไม่ทราบว่าตายยังงี้”

นายทองอินหันหน้ามาทางปลัดกรมแล้วพูดว่า “เชิญคุณหลวงขึ้นไปบนโน้นเถอะ
 ขอรับ คุณคงได้เห็นความจริงของคำที่ผมพูดเมื่อตะกี้” นายทองอินก็พาท่านปลัดกรมกับข้าพเจ้า
 ตรงเข้าไปในห้องแม่เลียบ นายทองอินตรงเข้าไปที่ศพแม่เลียบคลำดูที่หน้าอกซ้ายซีกครู่หนึ่ง แล้วก็
 ซักเข็มร้อยดอกไม้ออกจากหน้าอกเล่มหนึ่งแล้วพูดว่า “นี่ปะไร ขอรับ”

ท่านปลัดกรมพยักหน้าแล้วว่า “จริง ๆ นี่แถมฆ่าตัวเมื่อเห็นพลตะเวนมา รู้สึกว่า
 ความเห็นจะปิดไว้ไม่มีผิดแล้วผมต้องขอมันนับถือความคิดของคุณ แต่ผมยังไม่เข้าใจว่าเมื่อแรกทำไม
 คุณจึงสงสัยว่านายบุญคงถูกฆ่าด้วยเข็ม”

นายทองอินตอบว่า “คุณก็ได้ยินตามที่ไต่ถามกับนายศิริว่า ทำไมผมจึงได้สงสัย ที่ผมพูด
 นั้นก็จริง ผมได้สงสัยเช่นนั้นมาตั้งแต่บ้านแล้ว เพราะฉะนั้น ผมจึงได้เตรียมแว่นสำหรับส่องมาด้วย
 พร้อม คุณหลวงคงจะจำได้ว่าผมมองอยู่ที่อกซ้ายนายบุญคงนาน นั่นคือผมตั้งใจจะหาแผลเข็ม ที่จริง
 แล้วผมก็ไม่ได้นึกว่าจะเป็นเช่นนั้นได้ แต่นึกว่าลองดูที่ก็เพื่อหาแผลนั้น ได้จริง ๆ แล้วผมจึงได้เข้า
 ไปในห้องนอนนายบุญคงก็ไปหาตัวเข็มได้ในนั้น ผมได้เอาเข็มนั้นไปให้หมอตรวจด้วยกล้อง
 ไมโครสโคป ก็ได้ความว่าเข็มนั้นเป็นเนื้อคน คนที่ผมสงสัยก็เลยเป็นความแน่นอน”

ท่านปลัดกรมพูดว่า “ก็แล้วเมื่อไรคุณถึงทราบว่าใครเป็นผู้ฆ่า”

นายทองอิน “พอได้เข็ม ผมก็นึกว่าคนที่ฆ่าเช่นนี้ได้จะต้องเป็นคนสนิทกับ
 นายบุญคง คือเป็นคนที่ได้พยาบาลอยู่ คนที่พยาบาลนี้ก็มีแค่ภรรยาบุญคงกับคนใช้ 2 - 3 คน
 คนใช้นั้นก็ไม่ต้องนึกถึง เพราะในการฆ่าคงไม่ได้ประโยชน์อะไรเพราะฉะนั้นยังเหลือภรรยา
 ที่จะต้องนึกถึง นายบุญคงไม่มีบุตรผมก็ทราบว่าทรัพย์สินคงจะยกให้ภรรยา ภายหลังผมได้ถาม
 ตัวภรรยาเองก็ให้ความเช่นนั้น”

ท่านปลัดกรม “ก็ส่วนนายศิริละ ทำไมคุณถึงได้ทราบว่าเป็นคนคิด”

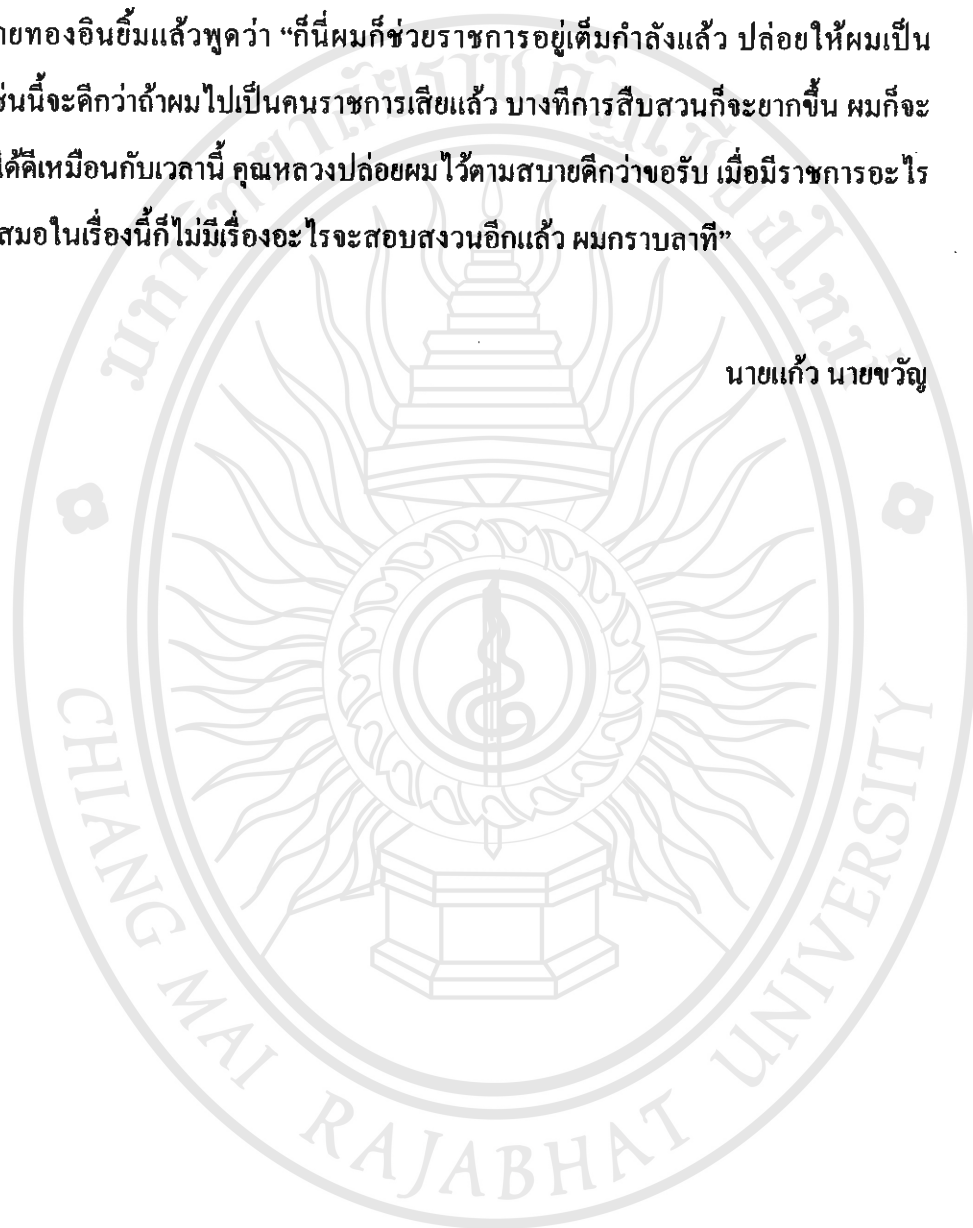
นายทองอิน “ผมเชื่อว่าแม้ว่าภรรยาบุญคงคงจะไม่ได้คิดเองในการที่จะใช้เข็มฆ่า
 ตัวเช่นนั้น ผู้ที่คิดนั้นคงจะต้องเป็นคนที่เคยไปยุโรป หรือที่รู้ภาษาอังกฤษพอจะอ่านหนังสือเข้าใจได้
 ผมจึงคอยฟังดูว่าคนที่รู้จักกับนายบุญคงแลภรณานั้นจะเป็นคนรู้ภาษาอังกฤษหรือไปยุโรปก็คน
 ได้รับความจากคุณว่ามีอยู่สองคน แต่สองคนนั้นก็เป็ลูกเศรษฐี แลเรียนในกรุงเทพฯ คงจะไม่ได้คิดนักแล
 คงจะไม่ได้อ่านหนังสืออังกฤษด้วย ผมก็ยังไม่พอใจ จึงมาหาตัวภรรยาบุญเอง จึงได้ทราบถึง
 นายศิริผู้นี้ว่ามีใจแต่เคยไปยุโรป ทั้งได้เล่าเรียนวิชาหมดด้วย ผมถึงได้คิดว่ายัง ใจ ๆ ลองไปที่นายศิริ

คู่สัทที่ ถ้านายศิริไม่ได้เป็นผู้แนะนำภรรยานายบุญคงในเรื่องฆ่าคนด้วยเข็มนี่ก็แล้วไป แต่ถ้าเป็นผู้แนะนำตามที่ผมสงสัย นายศิริก็ต้องแสดงพินัยออกมาเอง นอกจากนี้คุณหลวงก็ทราบอยู่แล้ว”

ท่านปลัดกรมเข้ามาจับแขนนายทองอินแล้วพูดว่า “ผมนับว่าคุณเป็นคนประหลาดคนหนึ่งเลยทีเดียว ถ้าคุณมารับราชการในกองตะเวนคงจะต้องมีชื่อเสียงใหญ่เป็นแน่”

นายทองอินยิ้มแล้วพูดว่า “ก็ฉันก็ช่วยราชการอยู่เต็มกำลังแล้ว ปล่อยให้ผมเป็นคนธรรมดาอยู่เช่นนี้จะดีกว่าถ้าผมไปเป็นคนราชการเสียแล้ว บางทีการสืบสวนก็จะยากขึ้น ผมก็จะช่วยราชการไม่ได้ดีเหมือนกับเวลานี้ คุณหลวงปล่อยผมไว้ตามสบายดีกว่าขอรับ เมื่อมีราชการอะไรก็เรียกผมใช้ได้เสมอในเรื่องนี้ก็ไม่มีเรื่องอะไรจะสอบสวนอีกแล้ว ผมกราบลาที”

นายแก้ว นายขวัญ

ผลการวิเคราะห์เจตนาการแต่ง บทบาทหน้าที่ทางสังคมและกลวิธีการสร้างตัวพระราชนิพนธ์
ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

เรื่อง นิทานทองอินเรื่องที่ 6 เข็มร้อยดอกไม้

เรื่องนิทานทองอินเรื่องที่ 6 เข็มร้อยดอกไม้ เป็นเรื่องราวเกี่ยวกับการสืบสวนคดีนายบุญคง ที่ตายอย่างน่าสงสัย โดยเจ้ากรมกองตะเวนได้ขอให้นายทองอินช่วยสืบเรื่องนี้ นายทองอินกับ นายวัดสหายคู่ใจจึงช่วยกันสืบจนได้ความว่า นายบุญคงตายเพราะโดนเข็มร้อยดอกไม้แทงเข้าไป ในหัวใจ โดยคนแทงคือแม่เลี้ยงเมียของนายบุญคงนั่นเอง ซึ่งมีนายศิริที่เพิ่งเรียนจบหมาดมาจาก ต่างประเทศและเป็นน้องชายของแม่เลี้ยงเป็นคนสอนวิธีฆ่าคนด้วยเข็มให้แก่แม่เลี้ยงนั่นเอง เมื่อ นายทองอินรู้ความจริงก็แจ้งแก่เจ้ากรมกองตะเวนเพื่อจะมาจับแม่เลี้ยง แต่แม่เลี้ยงสำนึกใน ความผิดของตนเองจึงชิงใช้เข็มแทงหัวใจตัวเองเพื่อฆ่าตัวตายตามนายบุญคงไปเสียก่อน

เรื่องนี้พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงแสดงทัศนะเกี่ยวกับสภาพสังคม โดยสะท้อนให้เห็นถึงปัญหาครอบครัวที่ภรรยาถูกสามีกดขี่ข่มเหงจนภรรยาคิดแก้ปัญหาคด้วยวิธี การฆาตกรรมสามีของตนเอง ดังตอนที่ว่า

...นายศิริถูกเขาลงกับพื้นทันที แล้วพูดว่า “ คุณหลวงขอรับโปรดกรุณา ที่เถอะ แม่เลี้ยงยังสาวอยู่มากขอรับ แล้วได้รับความเคียดแค้นเหลือเกิน นายบุญคงกดขี่เรายังกว่าทาสอีกเหลือที่มนุษย์จะอดกลั้นได้ ตัวผมที่เป็นญาติแม่เลี้ยงก็สงสารเหลือทน เพราะยังงั้นจึงเล่าถึงการฆ่าคนด้วยเข็มให้แม่เลี้ยงฟัง ไม่ได้นึกเลยว่าแม่เลี้ยงจะกล้าทำ ...

(นิทานทองอิน เรื่องที่ 6 เข็มร้อยดอกไม้ : 333)

อีกทั้งเรื่องนี้ยังใช้ท่วงทำนองในการแต่งแบบตื้นตันเร้าใจ เช่นตอนที่ว่า

...นายทองอินก็กวักมือเรียกข้าพเจ้าให้ตามเข้าไปในห้องชั้นใน พอข้าพเจ้าเข้าไปแล้วปีดประตูลั่นกลอนเสีย ข้าพเจ้านึกประหลาดใจก็ถามว่า “เอ๊ะ! นี่แกทำอะไร”

นายทองอินตอบว่า “ฉันอยากจะตรวจอะไรของฉันทนเองสักหน่อยไม่ยาก ให้ไปลิศมากวน แกล่คุดประคุดไวนะ ถ้าใครก็กักมาละคุดร้องว่าอย่าเพิ่งให้เข้ามา” พอพูดขาดคำนายทองอินก็ลงคลานกับพื้น เอามือกวาดตามพรมที่ปูอยู่นั้น ข้าพเจ้ายิ่งแลดูก็ยิ่งประหลาดใจหนักขึ้น ไม่ทราบว่าเขาเล่นทำอะไร นายทองอินกวาดอยู่สักครู่หนึ่งแล้วก็หยิบอะไรขึ้นมาจากพรมอย่างหนึ่ง แล้วพูดว่า “ได้ตัวแล้ว”...

(นิทานทองอิน เรื่องที่ 6 เข็มร้อยคอกไม้ : 326)

จะเห็นได้ว่าเรื่องนิทานทองอินเรื่องที่ 6 เข็มร้อยคอกไม้ มีท่วงทำนองในการแต่งแบบ ตื่นเต้นเร้าใจเช่นที่กล่าวมาข้างต้น ทำให้เรื่องนี้มีบทบาทหน้าที่ชัดเจนในการเป็นเครื่องผ่อนคลายอารมณ์ เพราะทำให้ผู้อ่านเกิดความสนุกสนาน ตื่นเต้นและชวนติดตามไปตามเนื้อเรื่องที่อ่าน ดังตัวอย่างที่ได้กล่าวข้างต้น

ด้านกลวิธีการแต่ง พบว่า เรื่องนิทานทองอินเรื่องที่ 6 เข็มร้อยคอกไม้ นี้ เปิดเรื่องด้วยการบรรยายเหตุการณ์ ดังตอนที่ว่า

เวลาหนึ่งในเดือนตุลาคม ร.ศ.121 ข้าพเจ้ากลับจากออฟฟิศแล้วก็ไปบ้าน นายทองอินเพื่อสนทนากันเรื่องข่าวคนที่รู้จักข้าพเจ้ากับนายทองอินคนหนึ่งชื่อ “นายบุญคง” ซึ่งถึงแก่กรรมลงในเช้านั้น นายบุญคงได้ป่วยเป็นไข้มาสัก 2 - 3 วันแล้วก่อนหน้านี้ แต่อาการไม่หนักหนาอะไร เพราะฉะนั้น จึงเป็นการนำประหลาดใจอย่างยิ่งที่ตายลงโดยรวดเร็ว...

(นิทานทองอิน เรื่องที่ 6 เข็มร้อยคอกไม้ : 322)

และมีการดำเนินเรื่องแบบย้อนกลับ ดังนี้ ผู้เล่าเล่าว่า เมื่อเดือนตุลาคม ร.ศ.121 เขาและนายทองอิน ได้รับการขอร้องจากเจ้ากรมกองตระเวนช่วยสืบคดีนายบุญคงที่เสียชีวิตอย่างน่าสงสัย นายทองอิน สืบรู้ว่านายบุญคงไม่ได้ตายเพราะพิษไข้เพราะในวันที่ 5 ไข้ลดลงแล้ว นายทองอินไปช่วยตรวจศพ นายบุญคงเห็นว่าไม่มีบาดแผลใดและไม่ได้ถูกวางยา สักครู่ นายทองอินจึงอยู่ที่อกซ้ายของ นายบุญคง แล้วให้แวนขยายท้องแล้วเอามือลูบตรงที่ท้อง จากนั้นนายทองอินก็เข้าไปตรวจที่ ห้องนอนนายบุญคง โดยเอามือกวาดตามพรมที่ปูไว้บนพื้น สักครู่ก็ได้เข็มร้อยคอกไม้ที่ปลายเข็มมี ก้อนครั้งติดอยู่ นายทองอินขอให้เจ้ากรมกองตระเวนจัดคนเฝ้าภรรยานายบุญคงไว้ตลอดเวลา

หากภรรยานายบุญคงไปไหนให้คนสะกดรอยตามไป แล้วนายทองอินก็เอาเข็มที่ได้ไปให้หมอ
กรมสุขาภิบาลตรวจ พบว่ามีเลือดคนติดอยู่ที่ปลายเข็มนายทองอินและผู้เล่าได้ไปเยี่ยมแม่เลียบ
ภรรยานายบุญคงและได้สอบถามเรื่องการรักษาพยาบาลจนทราบว่าคนรักษาชื่อ นายศิริ ซึ่งเป็น
น้องชายของแม่เลียบที่เพิ่งกลับมาจากเมืองนอก นายสวัสดิ์กับผู้เล่าจึงไปหานายศิริที่บ้าน เพื่อเล่า
เรื่องที่นายทองอินพบเข็มร้อยดอกไม้ที่พบในห้องนายบุญคงและข้อสงสัยว่านายบุญคงตายเพราะ
ถูกฆาตกรรมด้วยเข็มร้อยดอกไม้ตามอย่างหนังสือฝรั่งเรื่องผู้หญิงคนหนึ่งไปเดินร้านแล้วหกล้ม
จนเข็มกลัดคอคำที่หน้าอกซ้ายทะลุเข้าไปถึงหัวใจ เลือดตกภายในจึงตาย นายศิริยอมรับด้วย
ความกลัวว่าตนเองได้เล่าเรื่องการฆ่าคนด้วยเข็มให้แม่เลียบฟัง เพราะแม่เลียบได้รับความเดือดร้อน
เพราะถูกนายบุญคงกดขี่ แต่ไม่นึกว่าแม่เลียบจะกล้าทำ และบอกว่าหากจะเอาโทษให้เอาโทษกับเขา
อย่าเอาโทษกับแม่เลียบ นายทองอินจึงให้ท่านปลัดกรมจับนายศิริซึ่งยอมแต่โดยดีและจะไปจับ
แม่เลียบต่อ พอถึงบ้านนายบุญคง นายทองอินจะขึ้นไปจับแม่เลียบ ปรากฏว่าแม่เลียบใช้เข็ม
ร้อยมาลัยแทงอกซ้ายทะลุหัวใจฆ่าตัวตายเพื่อหนีความผิดเสียก่อน ซึ่งการจบเรื่องเช่นนี้เป็นการจบ
แบบโสกนาฏกรรม ดังตอนที่ว่า

...แม่เลียบเข้าไปในห้องปิดประตูลั่นกุญแจแน่นเรียกให้เปิดก็ไม่เปิดผม
ก็รีบวิ่งขึ้นไป ทั้งเรียกทั้งตบประตูก็ไม่ขาน ผมกับพลตระเวนก็ช่วยกันจัดประตูเข้า
ไป เห็นแม่เลียบนั่งพิงเตียงอยู่ ผมเข้าไปจับตัวจึงทราบว่าตายแล้ว แผลก็ไม่มี
ศัสดารู้อย่างหนึ่งอย่างใดก็ไม่มี ขวดยาพิษก็ไม่มี ไม่ทราบว่าตายยังไง...

(นิทานทองอิน เรื่องที่ 6 เข็มร้อยดอกไม้ : 334)

ด้านการนำเสนอแก่นเรื่อง พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงใช้วิธีการนำเสนอ
โดยผ่านตัวเรื่องทั้งหมด ซึ่งแก่นเรื่องของเรื่องนี้คือ คนเราไม่ควรไว้ใจกันมากจนเกินไปเพราะคนใน
ครอบครัวเดียวกันก็สามารถฆ่ากันได้ ส่วนการสร้างฉากนั้น พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้า
เจ้าอยู่หัวทรงใช้วิธีการสร้างฉากที่เป็นสิ่งประดิษฐ์ ซึ่งมีการกล่าวถึงสถานที่ต่าง ๆ เท่านั้นโดยไม่มี
การให้รายละเอียดของสถานที่ต่าง ๆ ดังตอนที่ว่า

...นายทองอินพยักหน้าแล้วพูดว่า “ท่านโปรดจัดการให้เขาเอาศพลงหีบ
เสียก็ได้ ข้าพเจ้าจะขอเข้าไปในห้องนอนสักประเดี๋ยว” แล้วนายทองอินก็ก้มมือ
เรียกข้าพเจ้าให้ตามเข้าไปในห้องชั้นในพอข้าพเจ้าเข้าไปแล้วปิดประตูลั่นกลอนเสีย...

(นิทานทองอิน เรื่องที่ 6 เข็มร้อยดอกไม้ : 326)

ด้านการสร้างตัวละครนั้น พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงใช้วิธีการสร้างตัวละครที่เป็นคน โดยผู้เล่าเป็นตัวละครที่เล่าเหตุการณ์ที่ได้ฟังมาและใช้สรรพนามบุรุษที่ 1 แทนตัวเองว่า ข้าพเจ้าและมีส่วนในการแสดงบทบาทในเรื่อง ส่วนตัวละครอื่นก็ใช้การกล่าวถึงชื่อโดยไม่ได้ให้รายละเอียดบุคลิกลักษณะของตัวละคร เช่นตอนที่ว่า

...ข้าพเจ้าควักกระดาษออกจากกระเป๋าส่งให้นายทองอิน ๆ ก็จัดการห่อ
เข้มนั้นเรียบร้อยแล้วสอดลงในกระเป๋าเสื้อ แล้วก็พากันออกมาจากห้องนั้น
ท่านเจ้ากรมกองตระเวนเมื่อเห็นนายทองอินมา ก็ตรงเข้ามาถามว่า “ยังงัยท่านได้
ความอะไรบ้างหรือ” ...

(นิทานทองอิน เรื่องที่ 6 เข้มร้อยดอกไม้ : 327)

นอกจากนี้ยังพบว่าการสร้างบทสนทนาที่สะท้อนบุคลิกลักษณะของตัวละคร ดังตัวอย่าง
บทสนทนาตอนที่นายทองอินไปเยี่ยมแม่เลียบภรรยาขายบุญคงที่เพิ่งเสียชีวิตและได้สนทนากัน
เรื่องนายบุญคง ดังนี้

...“ฉันเสียใจแท้ ๆ เทียว ไม่ได้มาเยี่ยมพ่อบุญคง เมื่อเขาเจ็บ”

แม่เลียบ “ก็ไม่มีใครทราบว่าเขาเจ็บมากนี่คะ แต่ถึงยังงั้นก็ยังมีคนมาเยี่ยมมาก”

นายทองอิน “หมอกันไหนรักษานะยะ”

แม่เลียบ “พ่อศิริเขารักษา”

นายทองอิน “นายศิริที่กลับมาจากเมืองนอกใหม่ ๆ ไม่ใช่หรือยะ”

แม่เลียบ “นั่นแหละ เขาเป็นญาติกับดิฉันเอง”

นายทองอิน “อ้อ! เหมาะดีจริงไม่ต้องหาคนอื่นคนไกลเทียวนะแล้ว
รับประทานโทษเถอะ นี่เรื่องสมบัติพัสถานเป็นอย่างไรกัน”

แม่เลียบ “คุณบุญคงจัดไว้เสร็จแล้ว ยกให้ดิฉัน”

นายทองอิน “อ้อ! ยังงั้นก็แล้วไปซิ ฉันหมายว่ายังอยู่อยู่ถึงได้พานายวัด
เขามา เขาเป็นหมอกฎหมาย เพื่อเขาจะได้ช่วยในเรื่องนี้ได้มั่ง”

แม่เลียบ “ไม่ต้องดอกคะ จัดเรียบร้อยแล้ว”...

(นิทานทองอิน เรื่องที่ 6 เข้มร้อยดอกไม้ : 331)

จากคำพูดของแม่เลียบบนบทสนทนาจะเห็นได้ว่า แม่เลียบบเป็นคนระมัดระวังคำพูด สังเกตจากการที่แม่เลียบจะตอบเฉพาะสิ่งที่ถูกถาม ไม่ชวนพูดชวนคุยต่อเช่นที่นายทองอินทำ ซึ่งแสดงว่าแม่เลียบระมัดระวังตัวอยู่ตลอดเวลาเพราะไม่ต้องการให้คนอื่นจับพิรุณของตนเองได้ ส่วนนายทองอิน แม้ว่าแม่เลียบจะระวังคำพูดมากแค่ไหน แต่ด้วยความเป็นนักสืบ นายทองอินก็พยายามถามแม่เลียบด้วยถ้อยคำปกติธรรมดาเช่นคนที่รู้จักกันเป็นห่วงใยกันเท่านั้น แต่ความมุ่งหมายของนายทองอินคือต้องการจะทราบผู้ที่เกี่ยวข้องในการรักษานายบุญคงนั่นเอง แสดงให้เห็นถึงความเป็นมืออาชีพของนายทองอิน ที่มีวาทศิลป์ในการพูด จนผู้ที่สนทนาด้วยนั้นไม่ทันรู้ตัวว่ากำลังถูกสอบสวนอยู่

เรื่อง นิทานทองอินเรื่องที่ 11 ทรายคอร้อยช้าง

เรื่องต่าง ๆ ที่ข้าพเจ้าได้เล่าให้ท่านฟังมาแล้วทั้งสิ้นล้วนแต่เป็นเรื่องซึ่งได้ปรากฏในหนังสือพิมพ์แล้วแทบทุกเรื่องเป็นแต่ข้าพเจ้าได้อธิบายการสืบสวนเรื่องนั้น ๆ โดยพิสดารเท่านั้น แต่เรื่องที่ข้าพเจ้าจะเล่าครั้งนี้ เป็นเรื่องที่ยังไม่มีใครได้ทราบเลยนอกจากคน 2-3 คนซึ่งเกี่ยวข้องกับเรื่องนั้น คนซึ่งได้ทราบในเรื่องนี้ทุก ๆ คนต่างก็ตกลงกันนิ่งไม่พูดต่อไปเลย ในบัดนี้จะเป็นครั้งแรกที่เรื่องนี้จะได้แพร่หลายไป การที่ข้าพเจ้าจะนำมาเล่าครั้งนี้ก็เพราะเห็นว่าเป็นเรื่องประหลาดน่าฟัง ไม่ควรจะให้สูญเสียเปล่า แลตัวคนสำคัญในเรื่องนี้ก็ถึงแก่กรรมไปแล้ว แลเรื่องนั้นมีอาจจะทำให้ผู้หนึ่งผู้ใดได้รับความเดือดร้อนเลย เพราะฉะนั้น ข้าพเจ้าจึงกล้านำมากล่าวให้ท่านฟังดังต่อไปนี้

คนสำคัญในเรื่องนี้ที่ข้าพเจ้าได้กล่าวแล้วนั้น มีนามว่านายเทศ เป็นคนรู้จักชอบพอกับข้าพเจ้าแลนายทองอิน เมื่อยังหนุ่มอยู่แถมได้มีภรรยาคนหนึ่ง อยู่ด้วยกันไม่กี่เดือนภรรยาก็ตาย นายเทศเสียอกเสียใจมากก็เลยไปอุปสมบทโดยความตั้งสัจจะไม่สึกอีก ในเวลาที่เป็นพระอยู่นั้นก็มีได้เป็นบารับาเรียนอะไรแต่เพราะเป็นพระซึ่งพูดจาสนุกน่าฟังจึงมีคนรู้จักกับแถมมาก ถึงข้าพเจ้ากับนายทองอินก็ได้รู้จักแถมเมื่อแถมเป็นพระอยู่ แลได้เคยไปหาสนทนากับแถมที่วัดหลายครั้ง อยู่มาเมื่อปี 121 ญาติของนายเทศถึงแก่กรรม ทำพิธีกรรมยกสมบัติให้กับนายเทศ นายเทศก็สึกจากพระเพื่อปกครองสมบัติ เวลานั้นนายเทศอายุได้ 45 ปี ชอบกลจริง ๆ เมื่อเวลาแถมเป็นพระดูแถมคล่องแคล่วดี แต่พอสึกออกมาแล้วคร่ำครวญจนน่าขัน ถ้าใครที่ได้เคยเห็นแถมเมื่อเวลาแถมเป็นพระอยู่แล้ว ก็เกือบจะไม่รู้จักแถมเมื่อเวลาแถมเป็นคฤหัสถ์ ผิดกันราวกับคนละคน พอแถมสึกออกมาได้สัก 3-4 วัน แถมไปหานายทองอิน พอลบไปแล้วนายทองอินพูดกับข้าพเจ้าว่า “นี่แหละไม่ช้าตาเทศคงทำขี้เท่ออะไรสักอย่าง”

ไม่ช้านักก็ได้ทราบว่านายเทศจะมีภรรยาใหม่ สังเกตดูตามในหนังสือนายเทศถึงนายทองอิน ดูต้นภรยานั้นเสียเหลือเกิน แถมถึงกับเรียกว่าหญิงนั้นเป็นเทพธิดาจุติ พอสืบได้ความ หญิงนั้นเป็นหญิงละคอนมีชื่อเสียง นายทองอินพยักหน้าแล้วพูดกับข้าพเจ้าว่า “ขังใจฉันว่าแล้วไม่ใช่หรือ ว่าตาเทศจะทำขี้เท่ออย่างใดอย่างหนึ่ง พุท โช! นางช้อยนี้ใคร ๆ มันก็รู้จักอยู่ทั้งนั้น มันช่างตรงกันข้ามกับเทพธิดาจุติจริงนะ”

ข้าพเจ้ามีความประสงค์จะแก้แทนนายเทศจึงพูดว่า “ที่จริงมันก็ไม่น่าประหลาดนักหรอก คนหนุ่ม ๆ กว่าตาเทศยังหลงนางช้อยได้นี่นา”

นายทองอินสันติริยะแล้วพูดว่า “อ๊ะ มันผิดกันนะคนอื่น ๆ ถึงเขาหลงเขาก็หลงกันชั่วคราว ตาเทศนี่กีนลึกลับกว่าคนอื่น แกจะแต่งงานกับนางช้อยนา แกไม่เข้าใจหรือ”

ข้าพเจ้ารับว่า ข้าพเจ้ายังไม่ได้เข้าใจเช่นนั้น แล้วพูดต่อไปว่า “น่าเสียดายคนดี ๆ อย่างตาเทศจะมาถูกอื้ผู้หญิงอย่างนางช้อยทำเสีย เราคิดอ่านไปบอกให้แกรู้ความจริง ให้แกรู้เรื่องนางช้อยเสียเห็นจะดีละกระมัง”

นางทองอินหัวเราะแล้วตอบว่า “แกจะไปบอกก็เชิญเถอะ ฉันไม่บอกละ ฉันเชื่อว่าจะไปบอกแกคงไม่มีประโยชน์”

แต่ข้าพเจ้ายังไม่ยอมแพ้ ข้าพเจ้าจึงไปหาตาเทศถึงเรื่องนางช้อย ข้าพเจ้าพูดไปยังไม่ทันถึงไหน ตาเทศแกลุกเป็นไฟแล้วถามข้าพเจ้าด้วยเสียงกระโชกว่า “นี่แกมิตรของฉันหรือไม่ใช่”

ข้าพเจ้าตอบว่ามีความตั้งใจดีต่อนายเทศอยู่เสมอ แกกลับกระโชกซ้ำอีกว่า “ก็อย่างนั้นทำไมแกถึงมาค้าผู้หญิงที่ฉันรักยิ่งกว่าดวงชีวิต แลที่จะเป็นเมียฉัน 2-3 วันนี่”

ข้าพเจ้าตอบว่า “เพราะฉันชอบแก แล้วจึงมาบอกให้แกทราบความจริงซึ่งคนโดยมากทราบอยู่ทั่วกันแล้ว”

ตาเทศเถียง “ความจริงเมื่อไร ความเท็จต่างหากแกนี่กว่าฉันไม่รู้เรื่องต่าง ๆ ที่แกมาเล่าให้ฉันฟังหรือ ฉันรู้หมดแล้ว แต่ฉันก็รู้ด้วยเหมือนกันว่า ผู้ที่เริ่มกล่าวเรื่องเหล่านั้นขึ้นก็กล่าวเพราะความเกลียดชังหรือความอิจฉาแม่ช้อย เกลียดเขาเพราะเขาดี ตัวจะชวนให้เขาชั่วเขาไม่ชั่วตามตัว เกออย่าเก็บเอาอ้ายเรื่องเหล่านั้นมาบอกฉันอีกเลย ฟังจนเบื่อหูเสียแล้ว ใครพูดก็ช่าง ใครจะว่าอย่างไรก็ช่าง ตัวฉันเองที่จะเป็นผัวแม่ช้อยเชื่อในความดีของแม่ช้อยแล้วก็แล้วกันซึ่งเถอะ”

ข้าพเจ้าเห็นว่าจะพูดต่อไปอีกไม่มีประโยชน์ก็ลากลับมา รุ่งขึ้นข้าพเจ้ากับนายทองอินมีธุระไปที่ร้านฝรั่งช่างทองเห็นสร้อยคอสายหนึ่งเพชรเม็ดใหญ่ ๆ งาม นายทองอินจึงถามฝรั่งนั้นว่า “นี่สร้อยคอนี้ราคาสักเท่าไร”

ฝรั่งช่างทองตอบว่า “ฉันขายไปแล้วเมื่อวานนี้เองราคา 8000 บาท ท่านผู้ที่ซื้อไปอายุก็มากแล้ว แต่ยังงั้นยังหลงผู้หญิงอยู่ได้”

นายทองอินจึงถามฝรั่งช่างทองว่า “ทำไมท่านจึงทราบ”

ฝรั่งยิ้มแล้วตอบว่า “ท่านผู้ซื้อเขาบอกเองว่า จะเอาไปให้ภรรยาซึ่งจะแต่งงานกันใหม่ แล้วเลขพูดเพื่ออะไรต่ออะไรถึงภรรยานี้ต่าง ๆ ทำให้เห็น ๆ ได้ว่าท่านผู้นั้นหลงผู้หญิงคนนั้นมาก”

นายทองอินตอบว่า “ท่านบอกข้าพเจ้าได้ว่าคนชื่อนั้นชื่อเทศหรือมิใช่”

ฝรั่งช่างทองพยักหน้าแล้วตอบว่า “ถูกแล้ว”

ข้าพเจ้ากับนายทองอินก็เล็ดุดากัน แล้วก็ออกจากร้านช่างทองเดินต่อไป

การแต่งงานนายเทศครั้งนั้นจัดเป็นการใหญ่มาก ส่วนนายเทศนั้นอวดกับเขาว่ามีผู้ไป เพราะภรรยา ในข้อนี้บางทีก็จะจริงได้บ้าง ก็คงจะมีพวกนักเลงซึ่งอยากไปดูว่านางช้อยจะทำหน้าตาอย่างไร จะแกล้งทำเรียบร้อยเจียมเจียมอย่างไรบ้าง แต่ยังมีผู้ที่ไปอีกโดยมากไปเพราะเขา เห็นแก่ตัวนายเทศเอง มีข้าพเจ้ากับนายทองอินเป็นต้น ส่วนตัวข้าพเจ้านั้นถ้าไม่ใช่เพราะความชอบพอนายเทศแล้ว ข้าพเจ้าได้ปรารถนาไปในงานของนางช้อยเลย ข้าพเจ้าเชื่อว่าผู้ซึ่งมีความชอบพอนายเทศเองคงจะนึกสงสารนายเทศมากกว่ายินดี แต่เพราะความรักใคร่ในตัวนายเทศนั้นจึงต้องแกล้งทำเป็นยินดีไปด้วย ต่อนั้นมานายเทศกับภรรยาก็อยู่ด้วยกันมาเรียบร้อยพอสมควร นายเทศก็ยังหลงภรรยามากขึ้นทุกวัน ภรรยาจะต้องการอะไรก็ให้ทั้งสิ้นแลมิได้สงสัยในความประพฤติของภรรยาเลย แต่ที่จริงภรรยาก็มิได้เปลี่ยนความประพฤติไปจากที่เคยเป็นแต่ก่อนมากนัก เว้นแต่จะรังขึ้นมากหน่อยเท่านั้น แต่เมื่อนายเทศไม่อยู่เมื่อใดก็ได้คิดกันเมื่อนั้น นายเทศมีข้อจำเป็นที่จะต้องออกไปตรวจตราที่ทางนอกกรุงเทพฯ เมือง ๆ ในเวลานายเทศไม่อยู่นั้น ภรรยา นายเทศก็หาได้อยู่เจียมเหงาตามนายเทศเข้าใจแลเชื่อไม่ คงจะมีผู้ไปมาหาสู่อยู่ตลอดเวลา แต่มีผู้สนิทสนมมากอยู่ก็คือชายหนุ่มผู้หนึ่งชื่อนายเฟื่อง เป็นคนทำงานอยู่ในหนังสือพิมพ์สยามคูเรีย นายเฟื่องผู้นี้ถึงเวลานายเทศอยู่บ้านก็ไปหานางช้อยอยู่เนื่อง ๆ ได้ทราบข่าวว่า นางช้อยบอกกับนายเทศว่า นายเฟื่องเป็นญาติของตน ทั้งข้าพเจ้าทั้งนายทองอินมีความสงสัยในเรื่องนี้เป็นกำลัง เพราะทราบว่า ถึงจะบอกความสงสัยนั้นกับนายเทศก็ไม่มีประโยชน์จึงนิ่งเสีย แต่ก็คอยระวังเพื่อจะมีให้เกิดความเสียหายแก่ฟานในชื่อของนายเทศได้

ครั้นเดือนเมษายน ร.ศ. 122 อำแดงช้อยป่วยเป็นอหิวาตกโรคถึงแก่กรรม พอข้าพเจ้ากับนายทองอินได้ทราบข่าวก็ตรงไปที่บ้านนายเทศ พบนายเทศถูกเข้าอุ้มเตียงภรรยากอดศพ ภรรยาอยู่ ข้าพเจ้ากับนายทองอินกลัวอันตรายจะมีกับนายเทศด้วย จึงช่วยกันดึงนายเทศออกมาเสียจากศพแล้วพาไปห้องนอนแลไปตกลงกับหมอยาหมอชานอนหลับให้รับประทานเสีย ก่อนที่นายเทศจะ

นอนหลับนั้น เรียกนายทองอินเข้าไปใกล้แล้วพูดว่า “แกกับฉันก็เป็นเพื่อนรักกันมา วานทำอะไรให้ ลักหน่อยเถอะ”

นายทองอินตอบว่า “ได้ซิ จะให้ทำอะไรก็ว่ามา”

นายเทศจึงพูดว่า “สร้อยคอเพชรที่ฉันให้เมียฉันเมื่อแต่งงานกันนะ แกจัดการเอาไปใส่ ที่คอเมียฉันก่อนที่เขาเอาลงหีบนะ”

ข้าพเจ้ากับนายทองอินช่วยกันว่ากล่าวตักเตือน ขอร้องให้ทำเช่นนี้ นายเทศก็ไม่ยอม คำนมกมาย จนหมอซึ่งอยู่ในห้องนั้นด้วยเข้ามากระซิบกับข้าพเจ้าว่าให้ยอมทำตามเสียเถิดดีกว่า ข้าพเจ้ากับนายทองอินต้องตกลง แต่ตกลงกันไว้ในใจว่าจับพัยกพบเค็ดไปเปล่า ๆ เท่านั้นจะไม่ทำจริง แต่จะเป็นอย่างไรไม่ทราบ นายเทศดูเหมือนทนายใจข้าพเจ้ากับนายทองอินออกเพราะนั่งไปสักครู่ หนึ่งแล้วก็พูดว่า “อย่าเลยฉันจะเอาสร้อยคอนั้นไปใส่เองดีกว่า” แล้วก็ลุกขึ้นจากเตียงไปหยิบ สร้อยคามาเดินเข้าไปในห้องภรรยา แลเอาสร้อยคอนั้นสวมคอภรรยาเสร็จแล้วจึงกลับมานอน ข้าพเจ้ากับนายทองอินพอเห็นนายเทศกลับแล้วก็วางใจ นึกว่าคงจะกลับไปอีกนาน จึงพากันไป ถอดสร้อยคอออกมาเก็บไว้มิดชิด แลตกลงกันว่าจะรีบเอาศพไปฝังเสียก่อนนายเทศตื่น แต่ก็หา สำเร็จตามความประสงค์ไม่เพราะพอคนยกหีบศพขึ้นมา นายเทศก็ตื่นขึ้น แล้วจะไปดูเขาเอาศพ บรรจุหีบ ข้าพเจ้ากับนายทองอินห้ามปรามเท่าไรก็มีฟัง พอออกไปเห็นสร้อยหาก็เอะอะใหญ่ ร้องไห้เหมือนกับเด็ก ๆ ซึ่งของเล่นแตกหรือหาย นายทองอินรู้สึกว่าจะปล่อยให้เป็นเช่นนี้ไป แล้วจะเกิดเหตุขึ้นในส่วนตัวนายเทศ จึงไปหยิบสร้อยคามาสวมเสียตามเดิม แลกระซิบกับข้าพเจ้า ว่า “แล้วเราไปขุดเอาสร้อยคอนี้กลับมาเสียก็ได้” ส่วนศพนั้นก็ได้นำไปฝังที่ป่าช้าวัดใกล้บ้าน นายเทศมีเครื่องหมายปักไว้พอสมควร

ในวันนั้นเพื่อนนายทองอินมีธุระต้องไปช่วยกองตระเวนสืบจับผู้ร้ายรายหนึ่ง จึงมิได้ มีเวลาไปขุดเอาสร้อยคอขึ้นมาตามที่ตกลงกันไว้ ต่อวันรุ่งขึ้นข้าพเจ้ากับนายทองอินจึงได้พากันไป เมื่อถึงที่แล้วก็ยืนตคตะลึงกันอยู่สองคน เพราะเห็นได้โดยชัดเจนว่าได้มีผู้มาขุดเสียก่อนแล้ว ข้าพเจ้ากับนายทองอินก็สั่งคนใช้ซึ่งได้พาไปด้วยนั้น จัดการปิดโลงแลกลบลุมเสียเรียบร้อย ตามเดิมแล้วนายทองอินพูดกับข้าพเจ้าว่า “ต้องเอาตัวขโมยนี้ให้ได้ แล้วต้องเอาของกลางมาคืนให้ได้ด้วย แลฉันเชื่อว่าไม่ยากทั้งสองอย่างเพราะเจ้าขโมยนี้ยังไม่มีเวลาไปไหนไกล แล้วของนั้นก็

ไม่ใช่ของเล็กน้ย คงจะจับได้ง่าย ฉันจะสั่งเจ้าสุขให้คอยดูตามบ้านทวายไว้ แล้วให้เจ้าแจ่มดูตามบ้านช่างทองที่เขารู้จักอยู่แล้วมั่ง คงได้ตัวแห่งหนึ่ง ยังไง พ่อวัดในเรื่องนี้ แกมีความเห็นยังไงบ้าง”

ข้าพเจ้า “บางทีจะได้ สืบดูให้ดี ๆ เอะ ฉันเข้าใจว่าจะอยู่ตามบ้านคงไม่เข้าโรงจำนำ เพราะของมันราคามาก”

“อ้ายเรื่อนั้นแน่ ไม่ต้องสงสัย แต่ว่าแกมีความคิดอะไรในเรื่องตัวขโมยบ้างไหม”

“จะมีความคิดอะไร มันก็มาขุดเอาไปเท่านั้นแหละ”

“ใครขุด คนชนิดใด”

“จะไปรู้มันยังงี้ได้ คนทั้งโลกใคร ๆ ก็มาขุดได้”

“ทั้งโลกยังงี้ คนทั้งโลกไม่ได้รู้ความข้าของนายเทศน์คนทั้งโลกไม่รู้ว่ดาเทศเอาสร้อยคอติดศพไปด้วยนี่นา”

“ทำไมจะไม่รู้ แกรู้ ตาหมอรู้ แล้วคนในบ้านอีกหลายคนรู้”

“ตะกี้แกว่าใคร ๆ ก็ได้ เดียวนี้แกกลับไปแล้วไปว่าไม่ใช่ใคร ๆ จริงไหมล่ะ แกไม่รู้หรือว่าวงมันรัดเล็กเข้ามาถ้าจะไปสืบกับคนทั้งโลก ที่ไหนจะได้”

“อ้าวนั่นแหละ ฉันพูดมันเลยไปหน่อย ที่จริงฉันหมายความว่าคนที่รู้่น่าซี”

“ถึงในคนที่รู้จักก็ควรจะให้เล็กเข้าไปอีกก็ได้ ตัวฉันกับตัวแกออกไป 2 คน หมอก็เอาออกได้ เพราะแกคงจะจำได้เมื่อฉันไปถอดสร้อยคอมาเก็บนั้นหมอยังอยู่ แต่เมื่อเอากลับมาใส่เข้าอีกอย่างเดิมนะหมอแกไม่อยู่เสียแล้ว แล้วอีกอย่างหนึ่งหมอแกเป็นคนพอยู่แล้วทั้งมีชื่อเสียงคืออยู่ด้วยพอจะเชื่อได้ว่าแกคงไม่ขโมย เอาออกได้อีกคนหนึ่ง ยังเหลือใครอีกบ้างล่ะ”

“บ่าวที่จัดการศพ 3 คน เจ้าญาติคนหนึ่ง”

“มันก็แคบเข้ามาเป็นกองไหมล่ะ แต่ถึงกระนั้นฉันก็ยังไม่ตกลงแน่นอน ว่าคนใดคนหนึ่ง ใน 4 คนนี้เป็นคนขุด อาจจะไปจ้างหรือไปยุให้ผู้อื่นขุดได้ แต่ถึงยังงี้ ๆ เจ้าพวกเหล่านั้นคนหนึ่งคงจะได้ผลประโยชน์เอาเถอะวันนี้คงยังไม่มีใครหอรอกแกกลับไปบ้านเสียก่อนก็ได้ ฉันจะต้องเขียนหนังสือออกคำสั่งลูกสมุนฉัน”

รุ่งขึ้นพอข้าพเจ้ากลับจากออฟฟิศก็เลยไปบ้านนายทองอินเพื่อถามข่าวคราวในเรื่องนี้ พอข้าพเจ้าไปถึง นายทองอินก็ลุกขึ้นแล้วพูดว่า “ดีที่เดี๋ยวแกมาเหมาะแล้ว ฉันกำลังจะไปบ้านดาเทศอยู่เทียว”

ข้าพเจ้าถามว่า “เฮ้ นี่เกิดเหตุอะไรกัน”

นายทองอินสันติระณะแล้วตอบว่า “ไม่รู้ได้ แกเขียนหนังสือมาเรียกให้ไป แล้วเร่งให้ไปด้วย มาไปด้วยกันเถอะ”

ว่าดังนั้นแล้ว นายทองอินกับข้าพเจ้าก็พากันรีบไปบ้านนายเทศ ช่างนำสงสารแท้จริง ๆ หน้าแกเขียวตาลึก แลดูแก่ลงไปสัก 10 ปี ยังไม่เคยเห็นอะไรน่าทึ่งเท่าเลย ข้าพเจ้ากับนายทองอินเข้าไปก็แสดงความยินดีรักเข้าไปนั่งให้ใกล้ ๆ แล้วพูดว่า “แกรู้แล้วหรือยังว่า มีคนไปขุดศพเมียฉันขึ้นมาแล้วขโมยเอาสร้อยคอนั้นไป”

นายทองอินกับข้าพเจ้าแลดูตากัน เพราะยังเชื่ออยู่ทั้ง 2 คนว่านายเทศยังไม่ทราบเรื่องนี้ เพราะทั้งสองคนได้นัดกันไว้ว่าจะปิดไม่ให้ทราบแต่นายทองอินวางหน้าเฉยเหมือนไม่รู้ไม่ชี้แล้วถามนายเทศว่า “นี่ใครเอาเรื่องอะไรมาหลอกแก”

นายเทศเถียงว่า “ไม่หลอกนำ เรื่องจริง ฉันรู้ว่าจริง”

นายทองอินทำเป็นประหลาดใจแล้วถามว่า “แกรู้ได้ยังไงว่าเป็นเรื่องจริง”

นายเทศตอบว่า “วันนี้ฉันใช้บ่าวให้เอานาฬิกาไปแก้ที่ร้านนายสุวรรณ มันไปเห็นสร้อยคอที่มันจำได้แน่นอน ว่าเป็นสร้อยคอที่ฉันให้แม่ซ้อย แกก็เห็นอยู่แล้วว่า สร้อยคอนั้นฝังอยู่กับแม่ซ้อย ถ้าไม่ขุดศพแม่ซ้อยนั้นจะได้สร้อยคอขึ้นมาจริง”

นายทองอินพยักหน้าแล้วว่า “ถ้าสร้อยคอนั้นไปอยู่ที่ร้านนายสุวรรณจริงตามแกว่าศพเมียแกเห็นจะได้ถูกขุดจริง เอาเถอะฉันจะไปสืบหาความจริงมาให้แก”

นายเทศแสดงความยินดีแล้วพูดว่า “ดีทีเดียว ที่ฉันให้ไปตามแกมาก็เพราะหมายว่าบางทีแกจะช่วยฉันได้มั่ง”

นายทองอินตอบว่า “อย่ากลัวเลย ทั้งพ่อวัดทั้งฉันเต็มใจที่จะช่วยแกสุดกำลัง”

เมื่อกล่าวเช่นนั้นแล้ว นายทองอินกับข้าพเจ้าก็ออกจากบ้านนายเทศไปร้านนายสุวรรณช่างทอง ท่านผู้อ่านบางท่านคงจะจำได้ว่า นายสุวรรณคนนี่เองที่ถูกขโมยเมื่อปี 122 แลซึ่งได้เล่าถึงแล้ว แต่เวลาที่กล่าวถึงในเรื่องนี้ก็กำลังเรียบร้อยดีไม่มีเหตุการณ์

เมื่อถึงร้าน นายทองอินก็ตรงเข้าไปแล้วถามนายสุวรรณว่า “ได้ยินว่าท่านมีสร้อยคอเพชรเม็ดใหญ่ได้มาใหม่เมื่อวานนี้ไม่ใช่หรือ”

นายสุวรรณสันติระณะแล้วพูดว่า “เสียใจ ไม่ใช่เพชรจริงเป็นเพชรเก๊ทั้งนั้น”

นายทองอินจึงพูดว่า “ถึงยังงี้ ๆ ก็ขอฉันดูหน่อยเถอะ”

นายสุวรรณก็หยิบสร้อยคอออกมาวางลงบนโต๊ะ ดูช่างเหมือนสร้อยคอร้อยช้างของนายเทศเสียจริง ๆ ถ้าคนธรรมดาเกือบจะไม่แลเห็นผิดกันได้ นายทองอินมองดูอยู่ครู่หนึ่งแล้วถามนายสุวรรณว่า “ฉันขอถามหน่อยเถอะว่าได้จากไหน?”

นายสุวรรณตอบว่า “เมื่อวานนี้มีคนเอามาให้ผมเลมาถามว่าจะให้ราคาเท่าไร ผมบอกว่าเป็นเพชรแท้ คงจะให้ได้อย่างมากเพียงร้อยบาทแต่บางทีจะน้อยกว่านั้น เพราะผมคงจะต้องคิดค่าช่วยขายด้วย”

นายทองอินถามว่า “คนนั้นเขาบอกท่านหรือเปล่า ว่าเราได้มาจากไหน”

นายสุวรรณตอบว่า “เขาวานายให้เอามาฝากขาย แล้วผมนัดให้เขามาเอาเงินวันนี้ ถ้าผมขายให้ผู้อื่นไม่ได้ ผมจะซื้อไว้เองเป็นราคา 80 บาท”

นายทองอินจึงพูดว่า “เอาเถอะ ถ้าท่านจะช่วยฉันให้พบคนที่เอามาขายนั้น ฉันจะซื้อสร้อยคอนี้จากท่าน 90 บาท”

นายสุวรรณก็ตอบโดยความยินดีว่า “ได้ ไม่สู้ยากอะไรผมนัดให้เขามาเวลา 5 โมงเย็นนี้ก็เกือบ 5 โมงแล้ว คุณคอยอยู่อีกประเดี๋ยวเขาก็คมา”

พอพูดกันขาดคำก็มีคนแต่งตัวนุ่งผ้าพื้น สวมเสื้อขาวปอน ๆ เดินเข้ามาในร้าน นายสุวรรณ ตรงเข้าไปที่นายสุวรรณแล้วพูดว่า “ยังงี้ นายขอรับ ให้เงินผมได้หรือยัง” นายสุวรรณก็ยื่นเงิน 80 บาท แล้วว่า “นี่แน่ฉันซื้อสร้อยคอของแกเองตามที่ว่ากันไว้”

ในเวลานั้นข้าพเจ้ากับนายทองอินแอบอยู่ นายทองอินสะกิดข้าพเจ้าแล้วพูดว่า “ได้การ เจ้าคนนี่ฉันรู้จัก แล้วจึงค่อยไปหามันก็ได้อ”

ส่วนชายผู้นั้น พอรับเงินไปจากนายสุวรรณแล้วก็เดินออกจากร้านไป นายทองอินกับข้าพเจ้าก็รีบมาขึ้นรถขับออกไปบ้านนายอิน เมื่อถึงบ้านแล้ว คนใช้นายทองอินส่งหนังสือให้นายทองอินฉบับหนึ่ง ซึ่งข้าพเจ้าจำลายมือได้ว่าเป็นของนายสุขถูกสมุนนายทองอิน ซึ่งมีหน้าที่คอยตรวจตราตามบ้านทนาย ในหนังสือนั้นนายสุขกล่าวว่าได้พบสร้อยคอที่ร้านแขกคนหนึ่ง แยกจะเรียกเอาราคา 8000 บาท นายทองสุขได้บอกให้แขกเก็บสร้อยคอนั้นไว้ก่อน เมื่อได้ทราบความดังนี้

นายทองอินก็กลับขึ้นรถรีบขับไปบ้านทวยทัศน์ที่ ตรงไปที่บ้านนายสุข เรียกนายสุข ออกมา แล้วก็พากันไปที่ร้านแขกซึ่งมีสร้อยคออยู่นั้น นายทองอินตรงเข้าไปถามแขกว่า “สร้อยคอนี้ เข้าใจมาจากไหน”

แขกตอบว่า “มีคนไทยผู้ดีคนหนึ่งนำมาฝากให้ขาย แลบอกว่าได้หกพันบาทก็เป็น อันพอใจ”

นายทองอินจึงพูดว่า “เจ้ารู้หรือไม่ว่าของนี้เป็นของที่เขายืมเอามา”

แขกแสดงความตกใจแล้วตอบว่า “ฉันไม่ทราบเลยถ้าทราบคงจะไม่รับเอาไว้ ฉันเป็นคนดีไม่คิดผิดไม่คิดร้ายอะไรเลย ขอให้นายเชื่อเถอะ ฉันไม่ตั้งใจคบขโมยไม่ตั้งใจคบคนพาลเลย”

นายทองอินทำหน้าตังแล้วถามว่า “ก็เมื่อเขาเอามาฝากเจ้าขายนะ เข้าใจถามเขาหรือ เปล่าว่าเขาได้จากไหน”

แขกตอบว่า “ฉันเห็นเขาเป็นผู้ดี ฉันก็ไม่สงสัย”

นายทองอินพูดกระซอก “เออดีละ ไม่สงสัยนี่แหละจะต้องคิดทุกอย่างน้อยก็ปีหนึ่ง หรือยังไ้แหละ ตามกฎหมายอังกฤษนะเข้าเป็นสัปเขกอังกฤษ ๆ ไม่ใช่หรือ คิละ ถ้าंगสุลรู้จะเกิดความใหญ่เป็นแน่”

แขกหน้าซีดคอตันแล้วตอบว่า “ถ้านายไม่เมตตาผมก็ต้องเสียคนกันครั้งนี้เป็นแน่ นายเมตตาผมสักทีเถอะ จะเอาอะไรผมจะให้หมด”

นายทองอินสั่นศีรษะแล้วตอบว่า “การที่จะมาคิดสินบนคนเช่นฉันนะไม่มีประโยชน์หรอก ได้อย่างเดียวแต่จะเอาสร้อยคอนี้ส่งให้ฉันเสีย ฉันจะได้เอาไปคืนเจ้าของ”

แขกแลดูหน้านายทองอินแล้วพูดว่า “นี่นายมาขู่เล่นจะเอาสร้อยคอเพชรเสีย หวาน ๆ หรือ”

นายทองอินกระตือรือร้นหันหน้ามาทางข้าพเจ้าแล้วพูดว่า “พ่อวัด แยกนี้เขาไม่ไว้ใจฉัน” บางทีเขาจะไว้ใจสารวัตร ไปลิสมากกว่า ไปบอกให้สารวัตรเขามาเถอะเขามีหนังสืออนุญาต กงสุลอังกฤษให้ค้นร้านนี้แล้วละ”

ข้าพเจ้าทำท่าจะออกเดินไป แยกก็ลงคุกเข้ายกมือไหว้นายทองอินแล้วพูดว่า “ประเดี๋ยวขอรับ ประเดี๋ยวขอรับ ประเดี๋ยว ผมเป็นคนจนผมถึงได้พูดไปยั้งงั้นเพราะเสียดายเงิน นี่ขอรับ สร้อยคอนายเอาไปเถอะ แล้วนายอย่าให้ไปลิสเขาจับผมไปนา”

นายทองอินรับสร้อยคอมมาแล้วพูดว่า “เอาละในเรื่องนี้เป็นเล็กน้อยนะ แต่ถ้าเจ้าขึ้นรับของผู้รายอีกคงเกิดความแน่นะ” แล้วนายทองอินกับข้าพเจ้าก็พากันออกจากร้านแขกกลับมาบ้าน

เวลาเย็นเมื่อรับประทานอาหารข้าวแล้ว นายทองอินกับข้าพเจ้าก็แต่งกายพอสมควรเป็นคนเดินเสาชิงช้าได้ แล้วก็ออกเดินจากบ้านนายทองอินไปตามเคย นายทองอินคุยทักทายเพื่อนฝูงไปตลอดทางจนถึงเสาชิงช้า นายทองอินก็หยุดถามชายผู้หนึ่งว่า “วันนี้พบอ้ายแจ้แล้วหรือยัง?”

ชายผู้นั้นหัวเราะแล้วตอบว่า “ใครจะไม่ได้พบอ้ายแจ้บ้าง คุยออกก่าว่า เวลานี้เป็นเศรษฐกิจ คินวันนี้มีเตรียมแทงหอยใหญ่ พวกมันชวนกันไปบ่อน มันยังไม่ไปเลย มันว่าอ้ายบ่อนนะมันสำหรับคนเลว ๆ ผู้ตัวอย่างมันต้องเล่นหอยถึงจะได้มันว่ายังนี้แหละ”

“มันบอกเอ็งหรือเปล่าว่ามันได้เงินมาจากไหน”

มันบอกว่าลุงมันให้ ลุงจีถึงอะไรของมันก็ไม่รู้ กันออกสงสัยว่ามันจะไปขโมยเขามา นะนา อ้าวมันอะไรละ อ้ายแจ้มาแล้วละ ไปพูดกับมันเองซิ กันไปละ”

ในขณะนั้น ข้าพเจ้าก็จำได้ว่า คนที่เดินมานั้นคือที่ได้เห็นในร้านนายสุวรรณเมื่อ 5 โมงเย็นนั่นเอง นายทองอินกระซิบข้าพเจ้าว่า “แกจำไวันะ ฉันชื่อเปลื้องมาแล้วตัวแถมชื่อจ้อย”

ข้าพเจ้าพยักหน้า นายทองอินก็เดินตรงเข้าไปที่นายแจ้แล้วพูด “อ้ายเกลอ วันนี้เก๋จริง”

อ้ายแจ้หัวเราะแล้วตอบว่า “เก๋สิเพื่อน มันถูกคราวเคราะห์ดีเข้านี้”

นายทองอินถามว่า “นี่รวมมาจากบ่อนหรืออะไร”

นายแจ้ตอบว่า “ไม่ใช่ กันได้รับมรดก ลุงแก่ตาย”

นายทองอินสั่นศีรษะแล้วถามว่า “จริงหรือนะ”

นายแจ้พูดว่า “เจ้าละมันคอยสงสัยอยู่รำไปแหละ เอ๊ะ อ้ายเปลื้องนี่เจ้าเอาใครมาด้วยนี่”

“เพื่อนกันเองแหละ เขามาจากบ้านนอกชื่อจ้อย”

นายแจ้พยักหน้า แล้วถามข้าพเจ้าว่า “ชานาหรือยะ”

ข้าพเจ้าตอบว่า “จ๊ะ ฉันเป็นชานามาจากรังสิต”

นายแจ้หัวเราะแล้วพูดว่า “อ้อ เห็นจะมาเที่ยวบางกอกนะ คีละ แกมีคนนำดีแล้วละ เจ้าเปลื้องมันพาแกเที่ยวได้สนุกเที่ยว”

นายทองอินยิ้มแล้วพูดว่า “ไหน ๆ เวลานี้เจ้ากำลังเป็นเศรษฐีอยู่จะเลี้ยงดูเพื่อนกันหน่อยไม่ได้หรือ”

นายแจ้ตอบให้นายทองอินแล้วว่า “ได้ซิ นำ มาเถอะฮ้ายโรงเหล้าเลว ๆ นะมันไม่ต้องพบกันละ ไปโฮเต็ลเที่ยวแหละ” แล้วก็พากันไปโฮเต็ลแห่งหนึ่งซึ่งไม่ไกลจากที่นั่นนักนายแจ้ก็เรียกสุรามาเลี้ยง พอเลี้ยงกันไปให้สั๊กหน่อย นายแจ้ก็ยังสนุกสนานมากขึ้น พอได้ทีนายทองอินก็ถามขึ้นว่า “นี่แม่ฮ้ายเกลือก บอกกันจริง ๆ หน่อยเถอะนำ เอ็งเข้าไปในร้านดาสุวรรณทำไมนะ เมื่อเย็นวันนี้ละ”

“อ้อ กันเข้าไปขายของซิ” แล้วนายแจ้ก็เล่าเรื่องให้ฟังทีละเล็กละน้อยตั้งแต่ต้นจนปลายว่าได้ไปขุดมาจากที่นั่น ๆ นายทองอินจึงถามขึ้นว่า “ทำไมเอ็งถึงรู้ได้ว่ามีสร้อยคอฝังอยู่ที่นั่น”

“มีคนบอกกันนะซิ เรื่องราวมันพิลึกกละ เมื่อวานขึ้นนี่เองแหละฮ้ายเจ้านั่นมันจะถูกตีหัวกันเข้าไปช่วยมันไว้ มันเห็นบุญคุณของกันมันก็บอกให้กันว่า อีดาบ้าอะ ใครคนหนึ่งแกหลงเมียแกเกลือกเกิน พอเมียแกตายแกเอาสร้อยคอฝังในหีบเมียด้วย มันบอกกะกันว่าราคาหลายพันบาทเที่ยวกันก็ไปขุดมานะซิ ที่ไหนล่ะเพชรเก๊ทั้งเรื่อง” แล้วนายแจ้ก็กล่าวถึงผู้ที่หลอกเขาเช่นนั้นโดยวาจาอันหยาบคาย ซึ่งไม่ควรจะนำมากล่าวให้ท่านฟังในที่นี้ พอนายแจ้พูดขาดคำแล้ว นายทองอินจึงถามขึ้นว่า “เอ็งรู้ไหมล่ะว่าฮ้ายนั่นมันชื่ออะไร”

“มันบอกว่ามันชื่อเมฆ มันชื่ออะไรไม่รู้ได้ มันเป็นคนส่งข่าวหนังสือพิมพ์สยามอะไรนะ”

นายทองอินถามว่า “สยามดูเรียไรใหม่”

นายแจ้พยักหน้าแล้วตอบว่า “เออนั่นแหละ ฮ้ายคนพรรคนี้นี้ไม่ควรจะเอาไว้ มันน่าตีหัวเสียให้แตกพินาศ”

นายทองอินกับข้าพเจ้าก็หัวเราะ แล้วเมื่อสนทนากันไปอีกพักหน่อยหนึ่งแล้วก็พากันออกจากโฮเต็ล แล้วก็ต่างคนต่างไป นายทองอินกับข้าพเจ้าก็กลับไปบ้าน รุ่งขึ้นนายทองอินกับข้าพเจ้าก็พากันไปที่บ้านนายเทศ พบนายเทศกับนายเฟื่องสนทนากันอยู่ พอนายเทศเห็นนายทองอินเข้ามา ก็พูดว่า “แม่พ่อทองอิน พ่อเฟื่องเขาบอกว่า เขาไปพบสายสร้อยคอนั้นแล้วละ เขากำลังมาถามฉันอยู่เดี๋ยวนี้ว่าจะให้เขาไปไถ่เอามาให้ฉันหรือไม่”

นายทองอินถามว่า “นี่แกพูดถึงสร้อยคอไหน อันที่ร้านนายสุวรรณนั่นน่าหรือ”

นายเทศตอบว่า “อันนั้นแหละ พ่อเพื่องเขาฟังไปเห็นวานนี้ เขาก็มาถามฉันเสียก่อน ถ้าฉันให้เขาได้ เขาจะไถ่ด้วยเงินของเขาเอง แต่ฉันบอกเขาว่าฉันจะรอฟังแกก่อน”

นายทองอินตอบว่า “ฉันไปไถ่มาแล้วเสร็จแล้วละ” ควักสร้อยคอจากกระเป๋าวางลงบนโต๊ะ แล้วถามต่อไปว่า

“แกรู้ไหมว่าฉันไถ่มาเท่าไร”

นายเทศลั่นศีรษะแล้วตอบว่า “ฉันไม่รู้ แต่ฉันเชื่อว่าแกไม่ไปเสียเปรียบเขามา”

นายทองอินหัวเราะแล้วตอบว่า “แน่เทียว ฉันเสีย 90 บาทเท่านั้นเอง”

นายเทศ “อะไรยังงั้น พุดจริงนะ”

นายทองอิน “จริงน่าซี ก็มันเพชรเก็นนี่นา”

นายเทศลุกขึ้นทันที หยิบสร้อยคอไปมองมือสั่นจนสร้อยคอเกือบตกแล้วถามว่า “ถ้าอย่างงั้นฉันมิถูกโกงหรือ ไปซื้อสร้อยคอเพชรเก็นมาเป็นร้อยชั่งเทียวหรือ ดายจริง”

นายทองอินลั่นศีรษะแล้วตอบว่า “สร้อยคอสาयนั้นไม่ใช่สายที่แกซื้อหรอก นี่แน่สายที่แกซื้อละ” นายทองอินก็ควักสายสร้อยคอจริงออกจากกระเป๋าวางลงบนโต๊ะ ในเวลานั้นสีหน้า นายเพื่องเผือดลงไปทันที แต่ก็ทำแข็งแรง ทำไม่รู้ไม่เห็นเสียฝ่ายนายเทศนั้นหยิบสร้อยคอขึ้นไปมอง อยู่นานแล้วถามว่า “นี่ยังงั้นกัน ฉันยังไม่เข้าใจ”

นายทองอินก็เล่าเรื่องตามที่นายแจ้งบอกนั้นทุกประการแล้วพูดต่อไปว่า “อ้ายคน ๆ นั้นที่มันไปยุให้นายแจ้งขุดศพเมียแก่นั่น ก็เพื่อความประสงค์จะกลบเกลื่อนความชั่วของมันเองเพื่อจะปิดไม่ให้คนสงสัยว่ามันขโมยของจริงไป”

ในทันใดนั้น นายเพื่องลุกทะเล้งขึ้นแล้วว่า “พุทโธ คุณพี่ ผมสาบานได้เทียวเจ้ควัด เจ็ดวา ผมไม่ได้ขโมยสร้อยคอนั้นเลขที่เดียว แม่ซ้อยให้ผมเองต่างหาก เวลานั้นผมเป็นหนี้เขาอยู่มาก ไม่รู้จะไปหาเงินที่ไหนมาใช้เขาผมก็มาบอกกับแม่ซ้อย ๆ บอกว่าอย่าให้เสียชื่อถึงญาติด้วยเลข เอาสร้อยคอนี้ไปขายเอาเงินใช้หนี้เขาเสียเถละ ผมยังว่า ๆ เอ๊ะ คุณเทศเธอจะไม่โกรธหรือ แม่ซ้อยว่า ไม่โกรธหรอก เขาสั่งผมทำสร้อยเก็นมาสายหนึ่งให้เหมือนสายนี้ ผมก็ไปทำมาให้ แล้วแม่ซ้อยก็ให้สายสร้อยคอจริงกะผม เป็นความสัตย์จริงยังงี้ทีเดียว”

นายเทศลุกขึ้นแล้วตะโกนว่า “เอ็งโกหก เอ็งโกหก” แล้วก็ตรงเข้าต่อยปากนายเพื่องล้มลง แล้วตรงไปหยิบไม้เท้ามากวัดแกว่งทำท่าเหมือนจะตีนายเพื่อง นายทองอินเข้าไปยึดมือไว้แล้วบอก

กับข้าพเจ้าว่า “พ่อวัดเร็วเข้า เอาตัวนายเฟื่องออกไปเสียนอกบ้านเถอะ” ข้าพเจ้าก็ตรงเข้าไปจับแขนนายเฟื่องลากออกไปนอกห้อง นายเฟื่องคั่นร่นจะ ไม่ไป แต่ข้าพเจ้ามีกำลังมากกว่าลากออกไปจนได้ พอถึงประตูนายเฟื่องก็พูดว่า “คิดละ อ้ายแกทั้งสามคนแหละจะเอาขึ้นศาลเสียให้เหียว” ข้าพเจ้าถามว่า “จะฟ้องเรื่องอะไร”

นายเฟื่องตอบว่า “ก็ทำร้ายร่างกายน่าซี ช่วยกันทุบตีผลักไสฉันออก”

ข้าพเจ้าสั่นศีรษะแล้วพูดว่า “ฉันเชื่อว่าแกจะฉลาดพอที่จะเห็นว่าการ ไปขึ้นศาลนั้นจะเป็นประโยชน์แก่ตัวแกสักเพียงไร”

นายเฟื่องสะบัดหน้าลงเรือนไปมิได้ได้ตอบว่ากระไรอีกเลย พอข้าพเจ้ากลับเข้าไปในห้องเห็นนายเทศนั่งอยู่แต่ถือสร้อยคอทั้งสองสาย ดูสายโน้นทีดูสายนี้ที หัวเราะคิก ๆ ถัก ๆ แล้วประเดี๋ยวก็ร้องไห้เหมือนเด็ก ๆ แล้วก็กลับหัวเราะอีก นายทองอินสั่นศีรษะแล้วกระซิบข้าพเจ้าว่า “พ่อวัดไปตามหมอมานะ” ข้าพเจ้าก็รีบไปบ้านหมอพาตัวมา หมอตรวจดูไม่ซำก็สั่นศีรษะเรียกนายทองอินกับข้าพเจ้าออกไปห่างหน่อยแล้วพูดเบา ๆ ว่า “ข้าพเจ้าเสียใจที่จะบอกกับท่านว่า เพื่อนของท่านเห็นจะเสียชีวิตเสียแล้ว”

ตอนนี้ไปก็ไม่มีอะไรที่จะเล่าอีกมากนัก นายเทศก็เลยเสียชีวิตไปจริงตามที่หมอบอกว่า แต่ก็ไม่คร่ำครวญอะไร เพราะฉะนั้น นายทองอินกับข้าพเจ้าจึงจัดหาผู้พยาบาลมาอยู่ด้วยในบ้านนั้น ส่วนทรัพย์สินสมบัติของนายเทศนั้น โดยเหตุที่นายเทศไม่มีญาติสนิทจะช่วยดูแล จึงตกลงกันว่าให้ข้าพเจ้าเป็นผู้จัดการปกครองในนามของนายเทศต่อไป เพราะข้าพเจ้าเป็นหมอกฎหมายส่วนตัวนายเทศมาตั้งแต่แรกสักจากพระแล้ว เมื่อข้าพเจ้าตรวจดูตามบัญชีก็ได้ความว่ามีเหลือน้อยเต็มที เพราะภรรยาของนายเทศได้ล้างผลาญเสียมาก ข้าพเจ้าปรึกษากับนายทองอิน ตกลงนำสร้อยคอไปขายเอาเงินที่ได้มานั้นไปฝากแบงก์ สำหรับใช้จ่ายในการส่วนตัวนายเทศต่อไป นายเทศอยู่ต่อมาอีกไม่ถึงปีก็ถึงแก่กรรม นี่แหละเป็นเรื่องน่าสงสารแท้ ๆ ส่วนสร้อยคอเพชรเก็นั้น นายทองอินนำไปให้นายสุวรรณตัดเป็น 2 ท่อนแล้วนายทองอินกับข้าพเจ้าต่างก็เก็บไว้คนละท่อนเพื่อเป็นที่ระลึกถึงนายเทศสหายของข้าพเจ้าทั้ง 2 ซึ่งเป็นคนเคราะห์ร้าย แลได้ความทุกข์โศกเพราะความดีแลความเชื่อถือในความดีของมนุษย์ซึ่งแกได้มีอยู่มากเกินประมาณนั้น

ผลการวิเคราะห์เจตนาการแต่ง บทบาทหน้าที่ทางสังคมและกลวิธีการสร้างตัวบทพระราชนิพนธ์
ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

เรื่อง นิทานทองอินเรื่องที่ 11 สร้อยคอร้อยชั่ง

เรื่องนิทานทองอินเรื่องที่ 11 สร้อยคอร้อยชั่ง เป็นเรื่องราวเกี่ยวกับการสืบสวนคดีสร้อยคอที่มีราคา 100 ชั่งของแม่แหม่มซึ่งมีคนแอบขุดศพของแม่แหม่มแล้วนำสร้อยคอไปขาย ซึ่งนายเทศสามีของแม่แหม่มได้สั่งให้ร้านจัดทำสร้อยคอราคา 100 ชั่งนี้ให้แก่แม่แหม่มเพราะนายเทศรักแม่แหม่มมาก เมื่อเกิดเหตุการณ์เช่นนี้ขึ้น นายเทศจึงได้ขอให้นายทองอินมาช่วยสืบเรื่องนี้ ซึ่งนายทองอินก็ได้สืบจนพบความจริงว่า สร้อยคอของแม่แหม่มที่คนแอบเอาไปจากศพแม่แหม่มนั้นเป็นของปลอม ส่วนสร้อยคอของจริงอยู่ที่นายเฟื่องซึ่งเป็นน้องชายของแม่แหม่มที่ครั้งหนึ่งเคียดแค้นเรื่องเงินจึงมาขอความช่วยเหลือจากแม่แหม่ม แม่แหม่มจึงให้นายเฟื่องนำสร้อยคอของจริงไปขาย แล้วให้ทำสร้อยคอของปลอมขึ้นมาเพื่อคบบดาขายเทศผู้เป็นสามี เมื่อนายเทศสามีของแม่แหม่มรู้ความจริงก็เสียใจมากจนถึงกับเสียชีวิต และสุดท้ายก็ไม่สบายและตรอมใจตายในที่สุด

เรื่องนี้พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงแสดงทัศนะเกี่ยวกับสภาพสังคม โดยสะท้อนให้เห็นกลลวงของคนที่ใช้วิธีปลอมของมีค่าขึ้นมาอีกชั้นหนึ่งเพื่อคบบดาผู้ให้ โดยนำสิ่งนั้นไปขายแล้วนำเงินไปใช้ โดยผู้ให้ไม่เกิดความสงสัยใด ๆ ดังตอนที่ว่า

“พุทโธคุณที่ ผมหาบานได้เที่ยวเจ็ดวัดเจ็ดควาว่า ผมไม่ได้ขโมยสร้อยคอนั้นเลยทีเดียว แม่ช้อยให้ผมเองต่างหาก เวลานั้นผมเป็นหนี้เขาอยู่มาก ไม่รู้จะไปหาเงินที่ไหนมาใช้เขา ผมก็มาบอกกับแม่ช้อย ๆ บอกว่าอย่าให้เสียชื่อถึงญาติด้วยเลย เอาสร้อยคอนี้ไปขายเอาเงินใช้หนี้เขาเสียเถอะ ผมยังว่า ๆ เอ๊ะ คุณเทศเธอจะไม่โกรธหรือ แม่ช้อยว่าไม่โกรธหรอก เขาสั่งผมทำสร้อยเก็บมาสายหนึ่งให้เหมือนสายนี้ ผมก็ไปทำมาให้ แล้วแม่ช้อยก็ให้สายสร้อยคอจริงกะผมเป็นความสัตย์จริงยังงี้ทีเดียว”

(นิทานทองอิน เรื่องที่ 11 สร้อยคอร้อยชั่ง : 422)

อีกทั้งเรื่องนี้ยังใช้ท่วงทำนองในการแต่งแบบตื้นตื้นเร้าใจ เช่นตอนที่ผู้เล่ากับนายทองอินจะไปขุดเอาสร้อยคอกออกจากศพของแม่ช้อย แต่ปรากฏว่ามีคนมาขุดไปเสียก่อน ดังตอนที่ว่า

...ในวันนั้นเพือนายทองอินมีธุระต้องไปช่วยกองตระเวนสืบจับผู้ร้ายรายหนึ่ง จึงมิได้มีเวลาไปขุดเอาสร้อยคอขึ้นมาจากที่ตกลงกันไว้ ต่อวันรุ่งขึ้นข้าพเจ้ากับนายทองอินจึงได้พากันไปเมื่อถึงที่แล้วก็นั่งตักตะลึ่งกันอยู่สองคน เพราะเห็นได้โดยชัดเจนว่าได้มีผู้มาขุดเสียก่อนแล้ว ข้าพเจ้ากับนายทองอินก็สั่งคนใช้ซึ่งได้พาไปด้วยนั้น จัดการปิดล็อกแลกกลบหลุมเสียเรียบร้อยตามเดิม แล้วนายทองอินพูดกับข้าพเจ้าว่า “ต้องเอาตัวขโมยนี้ให้ได้ แล้วต้องเอาของกลางคืนมาให้ได้ด้วย แลฉันเชื่อว่าไม่ยากทั้งสองอย่างเพราะเจ้าขโมยนี้ยังไม่มีเวลาไปไหนไกลแล้วของนั้นก็ไม่ใช่ของเล็กน้อ คงจะจับได้ง่าย ฉันจะส่งเจ้าสุขให้คอยดูตามบ้านทวายไว้แล้วให้เจ้าแหม่มดูตามบ้านช่างทองที่เขารู้จักอยู่แล้วมั่ง คงได้ตัวแห่งหนึ่ง...

(นิทานทองอิน เรื่องที่ 11 สร้อยคอร้อยชั่ง : 413)

จะเห็นได้ว่าเรื่องนิทานทองอิน เรื่องที่ 11 สร้อยคอร้อยชั่ง มีท่วงทำนองในการแต่งแบบตื้นเต้นเร้าใจเช่นที่กล่าวมาข้างต้น ทำให้เรื่องนี้มีบทบาทหน้าที่ชัดเจนในการเป็นเครื่องผ่อนคลายอารมณ์ เพราะทำให้ผู้อ่านเกิดความสนุกสนาน ตื่นเต้นและชวนติดตามไปตามเนื้อเรื่องที่อ่านดังตัวอย่างที่ได้กล่าวข้างต้น

ด้านกลวิธีการแต่ง พบว่า เรื่องนิทานทองอิน เรื่องที่ 11 สร้อยคอร้อยชั่งนี้ เปิดเรื่องด้วยการอธิบายที่มาและความสำคัญของเรื่อง ดังตอนที่ว่า

เรื่องต่าง ๆ ที่ข้าพเจ้าได้เล่าให้ท่านฟังมาแล้วทั้งสิ้นล้วนแต่เป็นเรื่องซึ่งได้ปรากฏในหนังสือพิมพ์แล้วแทบทุกเรื่องเป็นแต่ข้าพเจ้าได้อธิบายการสืบสวนเรื่องนั้น ๆ โดยพิสดารเท่านั้น แต่เรื่องที่ข้าพเจ้าจะเล่าครั้งนี้ เป็นเรื่องที่ยังไม่มีใครได้ทราบเลยนอกจากคน 2-3 คน ซึ่งเกี่ยวข้องกับเรื่องนั้น คนซึ่งได้ทราบในเรื่องนี้ทุก ๆ คนต่างก็ตกลงกันนิ่งไม่พูดต่อไปเลย ในบัดนี้จะเป็นครั้งแรกที่เรื่องนี้จะได้แพร่หลายไป การที่ข้าพเจ้าจะนำมาเล่าครั้งนี้ก็เพราะเห็นว่าเป็นเรื่องประหลาดน่าฟัง ไม่ควรจะให้สูญเสียเปล่า แลตัวคนสำคัญในเรื่องนี้ก็ถึงแก่กรรมไปแล้ว แลเรื่องนั้นมีอาจจะทำให้ผู้หนึ่งผู้ใดได้รับความเดือดร้อนเลย เพราะฉะนั้น ข้าพเจ้าจึงกล้านำมากล่าวให้ท่านฟังดังต่อไปนี้...

(นิทานทองอิน เรื่องที่ 11 สร้อยคอร้อยชั่ง : 407-408)

และมีการดำเนินเรื่องแบบย้อนกลับ กล่าวคือ ผู้เล่าเล่าเรื่องราวของนายเทศว่า นายเทศเคยแต่งงานมาแล้วแต่เมียตายตั้งแต่ยังสาว นายเทศจึงออกบวชและต่อมาในปี 121 นายเทศได้สึกออกมาเพราะได้รับมรดกจากญาติ แล้วได้แต่งงานใหม่อีกครั้งกับหญิงละครชื่อนางช้อย นายเทศรักและหลงนางช้อยมากถึงกับสั่งทำสร้อยคอที่มีราคาถึง 10 ชั่งให้แก่นางช้อย ต่อมานางช้อยได้เสียชีวิตลงด้วยโรคหิวาตกโรค นายเทศเสียใจมากจึงสั่งให้ฝังสร้อยคอนั้นไปกับนางช้อยด้วย ซึ่งนายทองอินขัดขวางไม่ให้ทำแต่สุดท้ายก็ต้องยอมเพราะเห็นแก่นายเทศ โดยตั้งใจว่าจะไปขุดเอาสร้อยมาไว้ให้นายเทศที่หลุม แต่ปรากฏว่ามีคนมาขุดไปเสียก่อน นายทองอินจึงออกสืบหาขโมยจนรู้ความจริงว่าสร้อยคอที่ถูกขุดไปนั้นเป็นของปลอม ซึ่งของจริงนั้นแม่ช้อยได้ยกให้นายเฟื่องซึ่งเป็นน้องชายที่เคียดแค้นเรื่องเงินเอาไปขายเสียแล้ว นายเทศเสียใจมากจนถึงขั้นเสียสติและสุดท้ายก็เสียชีวิตลง ซึ่งการจบเรื่องเช่นนี้เป็นการจบแบบโศกนาฏกรรม ดังตอนที่ว่า

...นายเทศอยู่ต่อมาไม่ถึงปีก็ถึงแก่กรรม นี่แหละเป็นเรื่องน่าสงสารแท้ ๆ ส่วนสร้อยคอเพชรเก็นั้น นายทองอินนำไปให้นายสุวรรณตัดเป็น 2 ท่อน แล้วนายทองอินกับข้าพเจ้าก็เก็บไว้คนละท่อน เพื่อเป็นที่ระลึกถึงนายเทศสหายของข้าพเจ้าทั้ง 2 ซึ่งเป็นคนเคราะห์ร้ายแต่ได้ความทุกข์โศกเพราะความดีแลความเชื่อถือในความดีของมนุษย์ซึ่งแก่ได้มีอยู่มากเกินประมาณนั้น

(นิทานทองอิน เรื่องที่ 11 สร้อยคอร้อยชั่ง : 423)

ด้านการนำเสนอแก่นเรื่อง พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงใช้วิธีการนำเสนอโดยผ่านตัวเรื่องทั้งหมด ซึ่งแก่นเรื่องของเรื่องนี้ก็คือ ความรักโลก โกรธหลงของคนเราที่ยอมทำทุกอย่างโดยไม่พิจารณาไตร่ตรองให้ถึงทำให้เกิดความเสียหายแก่ตนเอง ส่วนการสร้างฉากนั้น พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงใช้วิธีการสร้างฉากที่เป็นสิ่งประดิษฐ์และฉากที่เป็นช่วงเวลา ยุคสมัย เช่นตอนที่ว่า

...ครั้นเดือนเมษายน ร.ศ.122 อำแดงช้อยป่วยเป็นอหิวาตกโรคถึงแก่กรรม พอข้าพเจ้ากับนายทองอินได้ทราบข่าวก็ตรงไปที่บ้านนายเทศ พบนายเทศถูกเข้าอุ้มริมเตียงกรรยาออกศพกรรยาอยู่...

(นิทานทองอิน เรื่องที่ 11 สร้อยคอร้อยชั่ง : 411)

ด้านการสร้างตัวละครนั้น พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงใช้วิธีการสร้างตัวละครที่เป็นคน โดยผู้เล่าเป็นตัวละครที่เล่าเหตุการณ์ที่ได้ฟังมาและใช้สรรพนามบุรุษที่ 1 แทนตัวเองว่า ข้าพเจ้า และมีส่วนในการแสดงบทบาทในเรื่อง ส่วนตัวละครอื่นก็ใช้การกล่าวถึงชื่อโดยไม่ได้ให้รายละเอียดบุคลิกลักษณะของตัวละคร เช่นตอนที่ว่า

...รุ่งขึ้นข้าพเจ้ากับนายทองอินมีธุระไปที่ร้านฝรั่งช่างทอง เห็นสร้อยคอ
สายหนึ่งเพชรใหญ่ ๆ งาม นายทองอินจึงถามฝรั่งนั้นว่า “นี่สร้อยคอนี้ราคาสัก
เท่าไร”

(นิทานทองอิน เรื่องที่ 11 สร้อยคอร้อยชั่ง : 410)

นอกจากนี้ยังพบว่าการสร้างบทสนทนาที่สะท้อนบุคลิกลักษณะของตัวละคร ดังตัวอย่าง
บทสนทนาตอนที่นายทองอินไปถามฝรั่งช่างทองเรื่องสร้อยคอราคา 100 ชั่ง ดังนี้

...นายทองอินจึงถามฝรั่งนั้นว่า “นี่สร้อยคอนี้ราคาสักเท่าไร”

ฝรั่งช่างทองตอบว่า “ฉันขายไปแล้วเมื่อวานนี้เองราคา 8,000 บาท ท่านผู้ที่
ซื้อไปอายุก็มากแล้ว แต่ยังงั้นยังหลงผู้หญิงอยู่ได้”

นายทองอินจึงถามฝรั่งช่างทองว่า “ทำไมท่านจึงทราบ”

ฝรั่งยิ้มแล้วตอบว่า “ท่านผู้ซื้อเขาบอกเองว่า จะเอาไปให้ภรรยาซึ่งจะ
แต่งงานกันใหม่ แล้วเลขพูดเพื่ออะไรต่ออะไรถึงภรรยาที่ต่าง ๆ ทำให้เห็น ๆ ได้ว่า
ท่านผู้นั้นหลงผู้หญิงคนนั้นมาก”

นายทองอินตอบว่า “ท่านบอกข้าพเจ้าได้ว่าคนชื่อนั้นชื่อเทศหรือมิใช่”

ฝรั่งช่างทองพยักหน้าแล้วตอบว่า “ถูกแล้ว”...

(นิทานทองอิน เรื่องที่ 11 สร้อยคอร้อยชั่ง : 410)

จากบทสนทนาข้างต้นจะเห็นได้ว่า ฝรั่งช่างทองเป็นคนที่บุคลิกเปิดเผย และตอบคำถาม
ด้วยความซื่อโดยไม่มีการปิดบังอำพรางใด แสดงถึงการเป็นพ่อค้าที่มินิสัยซื่อสัตย์

เรื่อง แฟชั่น

แฟชั่นคืออะไร? ถ้าข้าพเจ้าจะถามคนอื่นแล้ว ก็คงจะได้รับคำตอบต่าง ๆ ที่ตอบไม่พอความประสงค์ข้าพเจ้าก็คงมาก แลที่ตอบพอใกล้เคียงคล้ายคลึงก็คงจะมีบ้าง ที่จะให้ถูกเป้งราวกับคำตอบที่จะตอบเองเห็นจะยาก ข้าพเจ้าเคยได้ขึ้นตึกนักเรียน โรงเรียนราชวิทยาลัยเล่าให้ฟังถึงอาจารย์ใหญ่ตั้งศัพท์ให้เด็กแปลเป็นไทย เช่นคำนี้เป็นตัวอย่าง ทาสค์ (TASK) แปลเป็นไทยว่าอะไร นักเรียนตั้งร้อยคนก็เข้าใจคำว่า ทาสค์ คือนักเรียนร้อยคนตอบแปลคำศัพท์เป็นไทยไม่ถูกใจท่านอาจารย์แม้แต่สักคนเดียว ยกศัพท์ไปต่าง ๆ โดยมากแปลว่า “การ” ว่า “งาน” อาจารย์โกรธว่าคนไทยไม่รู้จักคำของไทย “ทาสค์” ควรจะแปลว่า “กิจ” ไม่ใช่การ ไม่ใช่งาน ไม่ใช่อะไรทั้งนั้น ในภาษาไทยนอกจากว่า “กิจ” เพราะฉะนั้นถ้าข้าพเจ้าจะขอให้ท่านผู้อ่านหนังสือพิมพ์ชวนหัวตอบคำแฟชั่นก็คงจะเสียเวลาเปล่า ถึงจะตอบดี ตอบถูก ตอบถูกกว่าคำที่ข้าพเจ้าจะแปลให้คนทั้งหลายเห็นเช่นนั้นก็จริง ข้าพเจ้าจะทางร่วมตามความเห็นชอบของข้าพเจ้า เรื่องก็ต้องถึงอนุญาโตตุลาการจะตัดสินก็ตัดสินได้ แต่ที่จะตัดสินไม่ให้ข้าพเจ้านึกในใจนั้นไม่ได้ กิจ กับ การ ยังผิดกันได้แล้วฉันใดคำอื่นที่ความหมายตรงกันแต่คนละคำ ก็ผิดกันได้ฉันนั้น คำว่า แฟชั่น ข้าพเจ้าขอแปลตามโวหารของตนเองว่า “กาลนิยม” ไม่ใช่ “สมัยนิยม” ไม่ใช่ “คราวนิยม” อื่นอะไร ไม่ใช่ทั้งนั้นต้องแปลว่า “กาลนิยม” ข้าพเจ้าเป็นผู้ถามข้าพเจ้าเป็นผู้ตอบ เพราะฉะนั้นคำตอบนั้นเป็นอย่างอื่นไปไม่ได้ นอกจากตอบถูกที่เดียวตามความเห็นของข้าพเจ้า

กาลนิยม คือความนิยมของหมู่ของคณะชั่วครั้งหนึ่งคราวหนึ่งไม่มีกำหนดว่านานเร็วเพียงไร คนไทยเราที่ชั้นไม่เคยแก่เรียนโดยมากมักเข้าใจว่า แฟชั่นนั้นต้องเฉพาะแค่แต่งเครื่องแต่งตัวอย่างเดียว ที่จริงแฟชั่นเป็นได้ทุกอย่างไม่ว่าอะไรหมด ถ้าคนโดยมากคัดกริยาวาจาท่าทางให้เป็นไปแม่นกับกริยาท่าทางผู้หนึ่งผู้ใด (โดยมากมักจะเป็นผู้สำคัญอย่างยิ่ง) ก็เรียกว่าทำกริยาท่าทางฤๅพูดตามแฟชั่นท่านผู้นั้น ดังตัวอย่างครั้งหนึ่งควีนอาเล็กซานดราทรงพระดำเนินเขยก ผู้หญิงอังกฤษโดยมากก็ทำเดินเขยกตามบ้างเห็นเป็นของเก๋ แต่ท่านพวกเราผู้หนึ่งได้ไปประเทศอังกฤษในขณะที่แฟชั่นเขาเดินเขยก ท่านผู้นั้นก็ได้พยายามหัดเดินเขยกบ้าง ท่านมีความมานะอุตสาหณที่จะทำให้ตัวของท่านเป็นคนปอปปูล่าในสมาคมเขยก ท่านจึงบำเพ็ญเขยกทุกฝี่ก้าว ท่านหัดเดินเขยกแพล็ก ๆ เท่ากับพระภิกษุท่องสวดมนต์ ท่านตื่นนอนในเวลาตีกราว

สิบห่มสามยามลุกขึ้นแพ็ก ๆ ในห้องท่านคนเดียว ที่แรกมีคนโดยมากนึกว่าสัญญาท่านจะวิปาส
ถึงกับมีข้าราชการแลเจ้านายหลายพระองค์ได้ประชุมปรึกษากันว่าจะควรประการใด จะโทรเลข
บอกเข้ามาในกรุงเทพฯดี ฤจะขอให้หมอที่เป็นสะเปะเซียติสมาตรวจแลรักษา ลงปลายให้หมอม
าตรวจ หมอตอบว่าไม่เป็นทีเดียว เป็นแต่มีความร้อนใจแลตั้งใจมากเกินไป ต่อมาสังเกตดูการงานที่
ทำ แลถ้อยคำที่พูดก็เป็นปกติดี ผิดอยู่แต่เพียงตอนสิบห่มไปย่ำรุ่งเป็นลุกขึ้นเดินแพ็ก ๆ ในห้อง
เป็นอาจินตย์ ย่ำรุ่งแล้วนอนจนสองโมงตื่น เป็นปกติเรียบร้อยอย่างสามัญชนธรรมดา ท่านผู้นี้โดย
ความสามารถความเพียรของท่าน ๆ เดินตามแพแชนเขยกได้เป็นที่หนึ่งสรรพสิ่งในโลกเป็นธรรมดา
ต้องเปลี่ยนไป ดูเช่นสังขารของเราเป็นต้น เนื้อตึงฤก็เปลี่ยนเป็นหย่น ผมหว่า ๆ ก็เปลี่ยนเป็นหงอก
พินเต็ม ๆ ก็เปลี่ยนโหลไป ฉะนั้นเป็นต้น แพแชนก็เป็นของอันเป็นไปในโลกอย่างหนึ่ง เพราะฉะนั้น
แพแชนเดินเขยกเปลี่ยนเป็นเดินปกติตามเดิม แต่ท่านสหายของเราหัดเสียจนเคยเข้ากระตูกตำ
พินกลับอย่างคนอื่นเขาไม่ได้ เสมอกับท่านพวกบวชนานหลายสิบพรรษา เมื่อสึกออกมาแล้วห้าม
ไม่ให้อื่น ๆ อยู่ต่อไปดูน่าเอ็นดูดี ทำไร้ดแล้วบาดพระเนตรดูไม่ได้เลย จึงท่านผู้นั้นคงยอมตัวเดิน
เขยกแพ็ก ๆ จะให้มีคนเฝ้าอยู่จนเดี๋ยวนี้ เมื่อในไม่ช้านี้เราก็ได้เห็นฝรั่งผู้หนึ่ง (เดี๋ยวนี้ไปนอกเสีย
แล้ว) เดินเขยกแพ็ก ๆ ตามวังในกรุงเทพฯข้าพเจ้ารับรองว่าถึงแม้จะโอดค์แพแชนก็จริง แต่ก็
น่าเอ็นดูดี

เจ้าแพแชนเสื้อผ้าแต่งตัวอีกอย่างหนึ่ง ลำคัญนัก แพแชนพวกผู้ชายดูค่อยสถาน
ประมาณไม่สู้เปลี่ยนอะไรนัก เปลี่ยนไปบ้างก็ราวละเล็กน้อย มีโอกาสให้เราใช้เสื้อผ้าที่มีอยู่นั้น
จนขาดจนคับเสียหมดก่อนแล้วจึงค่อยดัดแปลงไปชุดใหม่ได้เช่นเดิมใช้เสื้อราชปะแตนค
ตัวค่อนข้างยาว แล้วค่อยสั้นเข้าๆๆ จนสั้นตัว สั้นกว่าแขนสักฝ่ามือได้ แล้วตัวค่อยกลับพ่อน
ยาวๆๆ จนถึงขนาดเดี๋ยวนี้ คอเสื้อเหมือนกัน เดิมเคยเกือบเป็นคอจีนแล้วเขยิบสูงๆๆๆ จนถึงสามนิ้ว
ครึ่งก็มี แล้วค่อยลดลงมาพอดีอย่างเดี๋ยวนี้ (พอทีสำหรับเดี๋ยวนี้) คุมข้อมือเดิมมีข้างละสองคุมแล้ว
ลดลงข้างละคุม แล้วกลับขึ้นข้างละสามคุม (บางคนมีถึงข้างละหกคุม) แล้วก็กลับเลยไม่มีเลย
แต่แพแชนแม่ผู้หญิงในเรื่องเสื้อผ้านี้ละเหลือละประเดี๋ยวเปลี่ยน โน่นประเดี๋ยวเปลี่ยนนี้แทบทุกห
เดือน เปลี่ยนเอาจริงเอาจังเปลี่ยนกัน ไกลจนแลเห็นทันทีเช่นเปลี่ยนแขนหมูแฮมเป็นบ่าอินทรร
นู เปลี่ยนบ่าอินทรรนูเป็นแขนปากกลาม เปลี่ยนแขนปากกลามเป็นแขนกระบอกแล้วก็รัดศอกอย่างนี้
เป็นต้น ถ้าใครไม่ตามแพแชนแล้วก็เหี้ยมคักเหมือนกันไม่ใช่ผู้หญิงดูเป็นอะไรอันหนึ่ง ใครเห็น

ใครก็มอง ใครเห็นใครก็ก๊าก จนท่านผู้หญิงละม้ายในเรื่อง “นิทานสโมสร” ร้องพูดกับเจ้าคุณว่า “จะให้ดิฉันผิดแพะนั้ไปที่ไหนได้” ผู้หญิงด้วยกันก็เห็นหัวอกคุณหญิงละม้าย แต่ข้างผู้ชายด้วยกัน ก็เห็นหัวอกเจ้าคุณวชิรทรเคชะ- “แพะนั้ แพะนั้อีกแล้ว”

ข้าพเจ้ามานึกรำพึงอยู่นานว่า ทำไมหนอพวกช่างตัดเสื้อฤๅท่านที่เป็นหัวหน้าในการแต่งตัวจึงไม่คิดเครื่องแต่งตัวให้เหมาะผู้หญิงผู้ชายเหมาะผิวเมียแม่พ่อลูกหลานในเสื้อตัวเดียวบ้าง จะได้เป็นบุญเป็นกุศลแก่คนอนาถาเช่นข้าพเจ้าบ้าง ความรำพึงข้อนี้เป็นแต่ในใจ มิได้เปล่งเป็นอุทานวาจาบอกเล่าแก่ผู้ใด แต่เคชะบุญคุณพระ เป็นกุศลที่ข้าพเจ้า (แลพวกเพื่อน ๆ อนาถาด้วยกันไป) ได้สร้างไว้แต่ชาติก่อนจะไม่ถึงคราวที่คับแค้นเป็นหนี้ข้าเขาคด้วยเจ้าประคุณแพะนั้ เผลอผู้มีร้านตัดเสื้อตั้งใหม่ชื่อ “ฟอเรนมน” ได้คิดตั้งแพะนั้ใหม่ พอเห็นเข้าแหละยกมือไหว้ทันที คือแขนเป็นแขนแบบเสื้อผู้หญิงชนิดปากฉลาม หลังเป็นหลังเสื้อเชิ้ตแต่จีบนิคหน่อย มีแถบไล่ตะเกียงตรงที่ตรงควรจะเป็นแถบลูกไม้รอบ คอ-เอว-อก แต่คุมเป็นคุมจินตักยันต์ อย่างคุมเสื้อขาวพวกมิชชันนารี ดิจริงสาธุ ข้าพเจ้าขอให้ท่านนายห้ามตัดเสื้อให้ตัวหนึ่งโดยทันที ไม่ต้องตัดครั้งที่สอง ผลของการตัดเสื้อนั้นคืออะไร คือข้าพเจ้าเก็บเงินที่ควรจะเสียเป็นค่าแพะนั้ของเมียได้เดือนละ 10 บาท แปลความว่า เสื้อตัวเดียวนั้นใช้ได้ทั้งตัวข้าพเจ้า ทั้งภรรยา ทั้งบุตรชายหญิง ทั้งพี่ชาย น้องสาว มีหน้าซ้ำให้เพื่อนบ้านยิ้มได้ด้วยบางครั้งบางคราว ในเวลาว่างที่คนใดคนหนึ่งไม่ครบครวไม่ไปทำงานที่ไหน ใครมีเสื้อชนิดนี้เท่ากับได้เงินเดือนขึ้นอีก 10 บาท อย่างน้อยข้าพเจ้าเป็นคนชนิดที่ไม่เห็นแก่ตัวจึงอยากให้ท่านผู้อ่านได้เงินเดือนขึ้นทุกคน ด้วยตามอย่างแพะนั้ ฟอเรนมนนี้

พ.ม.

ผลการวิเคราะห์เจตนาการแต่ง บทบาทหน้าที่ทางสังคมและกลวิธีการสร้างตัวบทพระราชนิพนธ์
ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

เรื่อง แฟชั่น

เรื่องแฟชั่น มีเรื่องย่อคือ ผู้เล่าเล่ายังแฟชั่นว่า ตรงกับคำกานิยมในภาษาไทยซึ่งหมายถึงความนิยมของคนในกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งชั่วคราว ซึ่งแฟชั่นนี้ไม่ได้หมายถึงเสื้อผ้า การแต่งกายอย่างเดียว แต่หมายถึงการกระทำหรือนุคลิกลักษณะของบุคคลอีกด้วย เช่น ควินอาเล็กซานดรา พระดำเนินเชก ผู้หญิงอังกฤษส่วนมากก็เดินเชกตามเพราะคิดว่าโก้เก๋ ท่านหญิงคนไทยคนหนึ่งได้ไปประเทศอังกฤษก็เห็นเหตุการณ์นี้จึงพยายามเดินเชกตามบ้างจนคิดเป็นนิสัยแก้ไม่ได้ ส่วนแฟชั่นเสื้อผ้าของผู้หญิงยังมีการเปลี่ยนแปลงบ่อยจนผู้เล่าคิดว่า ทำไมถึงไม่คิดออกแบบเสื้อผ้าที่สามารถใส่ได้ทั้งครอบครัว ซึ่งการคิดเสื้อผ้าแบบนี้ร้านฟอเรนมนูทำได้ซึ่งจะช่วยประหยัดเงิน ผู้เล่าจึงเชิญชวนให้ผู้อ่านไปตัดเสื้อที่ร้านนี้เพื่อเป็นการประหยัดเงิน

เรื่องนี้พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงแสดงทัศนะเกี่ยวกับสภาพสังคมว่า พระองค์ทรงมีเจตนาไม่เห็นด้วยที่คนไทยนิยมทำตามแฟชั่นโดยไม่พิจารณาไตร่ตรองให้ดี โดยเฉพาะอย่างยิ่งแฟชั่นจากตะวันตก ดังตอนที่ว่า

...ครั้งหนึ่งควินอาเล็กซานดราทรงพระดำเนินเชก ผู้หญิงอังกฤษโดยมากก็ทำเดินเชกบ้างเห็นเป็นของเก๋ แต่ท่านพวกเราผู้หญิงได้ไปประเทศอังกฤษในขณะที่แฟชั่นเขาเดินเชก ท่านผู้นั้นก็ได้พยายามหัดเดินเชกบ้าง ท่านมีความมานะอุกฤษฏ์ที่จะทำให้ตัวของท่านเป็นคนปอบปูล่าในสมาคมเชก ท่านจึงบำเพ็ญเชกทุกฝีก้าว...

(แฟชั่น : 130)

อีกทั้งเรื่องนี้ยังใช้ท่วงทำนองในการแต่งแบบสร้างอารมณ์ขัน ดังตอนที่ผู้เล่าเล่าถึงการที่หญิงไทยเลียนแบบการเดินของควินอาเล็กซานดราแล้วกลับมาเดินแบบเดิมไม่ได้ ดังนี้

...ฉะนั้น แฟชั่นเดินเชกเปลี่ยนเป็นเดินปกติตามเดิม แต่ท่านสหายของเราหัดเสียจนเคยเข้ากระดูกดำ ฝืนกลับอย่างคนอื่นเขาไม่ได้ เสมอกับท่านพวกบวช นานหลายสิบพรรษา เมื่อสึกออกมาแล้วห้ามไม่ให้อื่น ไม่ได้ฉันใด ก็เหมือนกับ

ห้ามไม่ให้เพื่อนเราผู้นั้นเลิกเดินแพล็ก ๆ ฉะนั้น...ท่านผู้นั้นคงยอมตัวเดินเขยงแพล็ก ๆ จะให้มีคนเอ็นคูดูจนเดี๋ยวนี้ เมื่อในไม่ช้านี้เราก็ได้เห็นฝรั่งผู้หนึ่ง (เดี๋ยวนี้ไปนอกเสียแล้ว) เดินเขยงแพล็ก ๆ ตามวัง ในกรุงเทพฯ ข้าพเจ้ารับรองว่าถึงแม้จะโอลด์แฟชั่นก็จริง แต่ก็น่าเอ็นดู...

(แฟชั่น : 131)

จะเห็นได้ว่า เรื่องเหาะเหินเดินอากาศ มีท่วงทำนองในการแต่งแบบสร้างอารมณ์ขันเช่นที่กล่าวมาข้างต้น ทำให้เรื่องนี้มีบทบาทหน้าที่ชัดเจนในการเป็นเครื่องผ่อนคลายอารมณ์ เพราะทำให้ผู้อ่านเกิดความสนุกสนานและขบขันไปตามเนื้อเรื่องที่อ่านดังตัวอย่างที่ได้กล่าวในท่วงทำนองการสร้างอารมณ์ขันข้างต้น ซึ่งนอกจากนี้ยังพบว่าเรื่องนี้มีบทบาทหน้าที่ในการให้การศึกษา โดยสอนว่าไม่ควรทำตามแฟชั่นโดยไม่ไตร่ตรองเพราะแฟชั่นไม่มีความคงทนและมีวันหมดความนิยม ดังคอนทิวา

...สรรพสิ่งในโลกเป็นธรรมดาที่ต้องเปลี่ยนไป ดูเช่นสังขารของเราเป็นต้น เนื้อตึงฤก็เปลี่ยนเป็นย่น ผมหงอก ๆ ก็เปลี่ยนเป็นหงอก ฟันเดิม ๆ ก็เปลี่ยนเป็นโหล ไปฉะนี้ เป็นต้น แฟชั่นก็เป็นของอันเป็นไปในโลกอย่างหนึ่ง เพราะฉะนั้น แฟชั่นเดินเขยงเปลี่ยนเป็นเดินปกติตามเดิม ...

(แฟชั่น : 131)

ด้านกลวิธีการแต่ง พบว่า เรื่องแฟชั่นนี้เปิดเรื่องด้วยการใช้คำถาม ดังคอนทิวา

แฟชั่นคืออะไร? ถ้าข้าพเจ้าจะถามคนอื่นแล้ว ก็คงจะได้รับคำตอบ ต่าง ๆ ที่ตอบไม่พอความประสงค์ข้าพเจ้าก็คงมาก แลที่ตอบพอใกล้เคียงคล้ายคลึงก็คงจะมีบ้าง ที่จะให้ถูกเป้งราวกับคำตอบที่จะตอบเองเห็นจะยาก ...

(แฟชั่น : 129)

และมีการดำเนินเรื่องแบบย้อนกลับ กล่าวคือ เนื้อเรื่องเริ่มตั้งแต่ผู้เล่าบอกความหมายของแฟชั่นและเล่าเหตุการณ์การเลียนแบบแฟชั่นการเดินของของควีนอาเล็กซานดราว่ามีคนเลียนแบบการเดินซึ่งมีทั้งคนอังกฤษเองและคนไทยที่ไปอังกฤษในเวลานั้น ซึ่งคอนทิวา

ผู้เล่าได้แสดงความคิดเห็นว่า น่าจะมีการออกแบบเสื้อผ้าที่สามารถใส่ได้ทั้งครอบครัว ซึ่งร้านฟอเรนมนสามารถทำได้ ผู้เล่าจึงเชิญชวนให้ผู้อ่านไปตัดเสื้อที่ร้านนี้เพื่อทำตาม แฟชั่นแบบร้านฟอเรนมนเพื่อเป็นการประหยัดเงิน ซึ่งการจบเรื่องเช่นนี้เป็นการจบแบบทิ้งท้ายให้คิด ดังตอนที่ว่า

...ใครที่มีเสื้อชนิดนี้เท่ากับได้เงินเดือนขึ้นอีก 10 บาทอย่างน้อย ข้าพเจ้าเป็นคนชนิดที่ไม่เห็นแก่ตัวจึงอยากให้ท่านผู้อ่านได้เงินเดือนขึ้นทุกคน ด้วยตามอย่างแฟชั่นฟอเรนมนนี้

(แฟชั่น : 133)

ด้านการนำเสนอแก่นเรื่อง พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงใช้วิธีการนำเสนอโดยการบอกเล่าโดยตรงผ่านผู้เล่า ซึ่งแก่นเรื่องของเรื่องนี้ตรงกับทัศนะของผู้แต่งที่สะท้อนให้เห็นว่าคนไทยนิยมทำตามแฟชั่นโดยไม่พิจารณาไตร่ตรองให้ดี ส่วนการสร้างฉากนั้น พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงใช้ฉากที่เป็นช่วงเวลา ยุคสมัย แต่ไม่ได้มีการระบุอย่างชัดเจน ดังตอนที่ว่า

...ครั้งหนึ่งควีนอาเล็กซานดราทรงพระดำเนินเขยก ผู้หญิงอังกฤษโดยมากก็ทำเดินเขยกบ้างเห็นเป็นของเก๋ แต่ท่านพวกเราผู้หญิงได้ไปประเทศอังกฤษในขณะที่แฟชั่นเขาเดินเขยก ท่านผู้นั้นก็ได้พยายามหัดเดินเขยกบ้าง...

(แฟชั่น : 130)

ส่วนการสร้างตัวละครนั้น พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงใช้วิธีการสร้างตัวละครที่เป็นคน โดยผู้เล่าเป็นตัวละครที่เล่าเหตุการณ์ที่พบเห็นในเรื่องและใช้สรรพนามบุรุษที่ 1 แทนตัวเองว่า ข้าพเจ้า เช่นตอนที่ว่า

แฟชั่นคืออะไร? ถ้าข้าพเจ้าจะถามคนอื่นแล้ว ก็คงจะได้รับคำตอบต่าง ๆ ที่ตอบไม่พอความประสงค์ข้าพเจ้าก็คงมาก แลที่ตอบพอใกล้เคียงคล้ายคลึงก็คงจะมีบ้าง ที่จะให้ถูกเป้งราวกับคำตอบที่จะตอบเองเห็นจะยาก ...

(แฟชั่น : 129)

และมีการใช้ตัวละครที่เป็นคนอีกหลายตัว โดยแต่ละตัวจะมีการกล่าวถึงเท่านั้นโดยไม่ทำให้รายละเอียดของตัวละคร ดังเช่นตอนที่ว่า

...ครั้งหนึ่งควีนอาเล็กซานดราทรงพระดำเนินเขยก ผู้หญิงอังกฤษโดยมาก
ก็ทำเดินเขยกบ้างเห็นเป็นของเก๋ แต่ท่านพวกเราผู้หญิงได้ไปประเทศอังกฤษใน
ขณะที่แฟชั่นเขาเดินเขยก ท่านผู้นั้นก็ได้พยายามหัดเดินเขยกบ้าง...

(แฟชั่น : 130)

นอกจากนี้ การสร้างบทสนทนา ยังปรากฏว่ามีการสร้างบทสนทนาที่สะท้อนแนวคิดของ
ผู้แต่ง ดังตอนที่ผู้เล่ายกคำพูดจากเรื่องนิทานโมสรขึ้นมา โดยสะท้อนให้เห็นการทำตามแฟชั่น
แบบไม่ไตร่ตรองและเห็นว่าแฟชั่นนั้นสำคัญกว่าอย่างอื่น ดังตอนที่ว่า

...ถ้าใครไม่ทำตามแฟชั่นแล้วก็เหยียดกันเหมือนกับไม่ใช่ผู้หญิงดูเป็น
อะไรอันหนึ่ง ใครเห็นใครก็มอง ใครเห็นใครก็ก๊าก จนท่านผู้หญิงละม้ายในเรื่อง
“นิทานโมสร” ร้องพูดกับเจ้าคุณว่า “จะให้ดิฉันผัดแฟชั่นไปที่ไหนได้” ผู้หญิง
ด้วยกันก็เห็นหัวอกคุณหญิงละม้าย แต่ข้างผู้ชายด้วยกันก็เห็นหัวอกเจ้าคุณ
วัชรินทร์เคชะ- “แฟชั่น แฟชั่นอีกแล้ว”...

(แฟชั่น : 132)

เรื่อง เหาะเหินดินอากาศ

คนเราตั้งแต่โบราณมาจนบัดนี้ก็ทำอะไร ๆ สำเร็จสมประสงค์ไปได้หลายอย่างแล้ว
 ยังแต่ใช้ลักษณะไปมาอย่างนกไม่ได้เท่านั้น มิใช่ว่าไม่มีคนได้ตั้งใจ ได้เคยออกความคิดเพื่อจะเอา
 อย่างนกนี้หลายครั้งหลายหนแล้ว ท่านพวกต้องการสำเร็จปรารถ สำเร็จลงมาทางหน้าต่างข้าหักแขน
 หักเสียแล้วก็คนนับไม่ถ้วน พวกฝรั่งที่อยากบินก็มีหลายคน ผู้อุตสาหะทำปีกทางคิดตัวหรือทำแมชชีน
 ให้ลอยขึ้นไปในอากาศ แต่ก็ยังไม่ปรากฏเลยว่าได้บินไปได้ไกลเพียงใด มีปรากฏแต่ว่าเป็นอันตราย
 แก่ร่างกายบ้าง เป็นอันตรายแก่ชีวิตบ้าง ความประสงค์ก็ยังไม่สำเร็จได้ ข้าพเจ้าไปนั่งคุยกับสมาชิก
 หลายท่านในห้องสมุดทวีปญญาสโมสรคุยกันไปคุยกันมาก็เลยไปถึงเรื่องเหาะเหินดินอากาศ
 ท่านสมาชิกผู้หนึ่งจึงกล่าวขึ้นว่า อ้ายการทำปีกทำหางหรือทำแมชชีนนี้ถึงจะสำเร็จก็ดูไม่เก้ สู้เหาะ
 ปรี๊ดไปด้วยตัวเปล่า ๆ ไม่ได้ ควรจะมีใครคิดหาหรือหาอะไรสักอันสำหรับทำให้คนเหาะได้
 ท่านสมาชิกอีกคนหนึ่งเป็นคนชอบจัดคอกจึงเอ่ยขึ้นว่า

“ต่างว่าเราเหาะสำเร็จละ เราจะเลี้ยวสำเร็จละหรือ คุณทำอะไรแต่บอกลูกคนคิดสำเร็จ
 แล้ว แต่พอจะถือท้ายกันขึ้นก็เพลี่ย นี่อ้ายหาหรือหาหาของแคะ ถึงจะทำให้เหาะได้ก็คงไม่ทำ
 ให้เลี้ยวได้”

สมาชิกคนที่ 3 จึงกล่าวว่า

“ถ้าได้อย่างความคิดฉันละดีเลย ขานันต้องใช้สำหรับทานี้วี่ แล้วชี้ไปทางไหนก็เหาะ
 ปรี๊ดไปทางนั้น จะเลี้ยวไปทางไหนก็เลี้ยวได้ตามใจ เมื่ออยากจะลงดินก็ชี้ลงที่ดินแล้วถ้าไม่อยาก
 เหาะต่อไป เราล้างนิ้วเสียก็แล้วกัน”

สมาชิกที่ประชุมอยู่นั้นต่างก็หัวเราะ แล้วก็สนทนากันอะอะต่อไป จนถึงเวลาปิด
 ห้องสมุดก็ต่างคนต่างกลับไปบ้านของตน

คืนวันนั้นข้าพเจ้าเป็นอะไรก็ไม่ทราบให้ปวดนิ้วเป็นกำลัง ข้าพเจ้าก็ลุกขึ้นไปหยิบขวด
 ยามาทานี้วี่ พอหาเสร็จยังไม่ทันวางขวดยาโคนโตะดัง ข้าพเจ้านึกว่าที่จะหาถอนแค้นแค้นโคน
 โตะ แล้วข้าพเจ้าก็หันหน้ากลับไปยังเตียงนอน ในเวลานั้นอยู่ข้างจะมีด ข้าพเจ้าก็เอื้อมมือออกไป
 เพื่อจะคลำมิให้โคนอะไร ในทันใดนั้นข้าพเจ้าก็รู้สึกตัวแล่นหวือไปโคนผาผนังดังเปรี้ยงใหญ่หน้า
 โนขึ้นมาท่าถูกมะนาวกล่าไปคลำมาอีกสักหน่อยจึงพบเตียงข้าพเจ้าก็ลงนอน ตามธรรมดาท่านอน

สบายของข้าพเจ้าก็ต้องนอนตะแคงเหยียดแขนออกไปให้เต็มที่ พอข้าพเจ้าวางตัวดังที่จะนอนให้ สบายรู้สึกตัวปลิวหรือออกนอกเตียง โคนฝ่าอีกเบียดใหญ่ทำเอาระบม ข้าพเจ้าก็ลุกขึ้นคลำแขนขวา ซึ่งโคนฝ่าเบียดนั้น พอเหยียดแขนขวาตรงรู้สึกเหมือนมีใครมาคหวให้นั่งกระแทกตัวลงกับพื้น ออกรู้สึกเคือง แต่ข้าพเจ้าก็รู้ว่าไม่มีใครอยู่ในห้องนั้นนอกจากตัวข้าพเจ้าในทันใดนั้นนี่ก็อย่างไร ขึ้นมาไม่ทราบยกนิ้วขึ้นมาดม เอ๊ะ ชอบกล กลิ่นยังไม่เคยพบเลย ไม่ใช่สำหรับทาแก้เมื่อยแก้ขัด ตามธรรมดาเป็นแน่แล้ว พอทราบเช่นนี้ข้าพเจ้าก็ทราบทันทีเป็นแน่นอน (ทำไมถึงแน่นอนนัก ข้าพเจ้าก็จำไม่ได้) ว่ายานั้นเป็นยาสำหรับทาให้เหาะได้ นี่ก็ประหลาดใจนิดๆ ว่าใครช่างเอามาวางไว้ ที่นั่นช่างจำไม่ได้เสียเลยว่ามีใครเอามาหรือไปซื้อมาเองก็เปล่าพอ กลับจากสโมสรก็ตรงมาบ้าน ไม่ได้มาแวะที่ไหน

เออ อ่าเลย ไหน ๆ เราก็ตายนั่นเข้าไปแล้ว ลองดูที่มันดูสักที เวลานี้เราอยากขึ้นขึ้น ลองขึ้นขึ้น ไปบนหัว บางทีจะลุกขึ้นได้สบายโดยไม่ต้องออกแรงเลยจนนิค

พอคิดเช่นนั้นแล้วก็ขึ้นนิ้วตรงขึ้นไป แลเตรียมไว้พอขึ้นที่แล้วก็เลิกเสีย ที่ไหนเล่าหัว โคนเพดานเบียดใหญ่ ออกขัดใจชักกลับลงมา ตัวก็กระแทกดังลงไปกับพื้นอีก เอ๊ะ จะทำยังไงดี ถึงจะรู้ว่าเมื่อไหร่เราควรเลิกขึ้นหรือบางทีตายนี้แล้วจะไม่ควรอยู่ในห้องกระมัง ถ้าออกไปข้างนอก ถึงจะเห็นได้ว่ายานี้จะทำประโยชน์ให้กับเราอย่างไรได้บ้าง คิดเช่นนี้แล้วข้าพเจ้าก็กำมือแน่นเดินไปที่ หน้าต่าง ปีนขึ้นไปยืนบนเชิงหน้าต่าง บ้านข้าพเจ้าอยู่ในตึกแถว ห้องนอนอยู่ชั้นบน ข้าพเจ้ามองดู ตามถนนเห็นผู้คนเงิบดึกขึ้นนิ้วตรงออกไป ในทันใดนั้นข้าพเจ้าก็รู้สึกตัวปลิวออกไปจากหน้าต่าง โดยรวดเร็ว ยังไม่ทันเลี้ยว โคนตึกแถวข้ามฟากเบียดใหญ่ออกมึนประเดี๋ยวหนึ่ง แล้วข้าพเจ้าก็ขึ้น ออกมาเสียจากตึกแถว

แหม อ้ายการเที่ยวครั้งนั้นมันยากเย็นเสียจริง ๆ จะเลี้ยวแต่ละทีต้องระวังเสียแทบตาย มันคอยแต่จะเร็วเกินเสมอ ดีไม่ดีก็โดนต้นไม้โดนเสาโคม บางทีถึงโดนตึก ปราดไปทางนั้นปรูดมา ทางนี้ราวเรือไฟหางเลื้อยหัก ข้าพเจ้าหัวเราะเรื่อย ๆ ไปจนถึงสามเพ็ง พวกจีนออกมามองดูกันแน่น ส่งภาษากันเอะอะ ๆ ประเดี๋ยวตาแจ็กแก่คนหนึ่งไปควักประทัดออกมาจุดแล้วลงเคาะให้ข้าพเจ้า กลางถนน ที่จะนึกว่าข้าพเจ้าเป็นเซียน ตาแจ็กแก่ลุกขึ้นพูดไล่เลี้ ๆ อยู่ประเดี๋ยว พวกแจ็กทุกคน ต่างคนก็ลงเคาะ ข้าพเจ้าเห็นสนุกก็เลยแกล้งวนอยู่ตามเหล่านั่น ข้าพเจ้าอดหัวเราะไม่ได้ใส่กัก ๆ แล้วก็ตกลงมาถึงใหญ่ คราวนี้ระบมไปทั้งตัว ข้าพเจ้าขึ้นนิ้วขึ้นไปอีกก็ไม่ขึ้น เอ๊ะนี่เป็นอะไร

เหลียวไปเหลียวมา เจ็กหายไปในหมดกันนี้ ตะกั่วไฟกันแดง นี่ยังงมีแค่แสงสว่างร้ว ๆ ข้าพเจ้า
นั่งขึ้นมองพุทธโซ่ นั่งแปะอยู่หน้าเตียงเรานี้เองแหละ เห็นจะเสียที่เสียแล้ว อ้ายคตคักก็คกเตียง
นั่นเอง นึกออกเสียใจแก่...!

**ผลการวิเคราะห์เจตนาการแต่ง บทบาทหน้าที่ทางสังคมและกลวิธีการสร้างตัวบทพระราชนิพนธ์
ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว**

เรื่อง เหาะเหินเดินอากาศ

เรื่องเหาะเหินเดินอากาศ เป็นเรื่องราวเกี่ยวกับสมาชิกของห้องสมุดทวีปัญญาสโมสร พุดคุยกันเรื่องความคิดเกี่ยวกับการเหาะได้ของมนุษย์ โดยสมาชิกคนหนึ่งเสนอว่าน่าจะมียาที่ใช้ทานี้แล้วถ้าหากขึ้นนี้ไปทางใดก็จะสามารถเหาะไปได้ตามทางที่ชี้ ทำให้ผู้เล่าเก็บเรื่องนี้ไปฝันว่าตนเองเหาะได้โดยใช้นี้ขึ้นนี้ไปทิศทางต่าง ๆ อย่างสนุกสนาน

เรื่องนี้พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงแสดงทัศนะเกี่ยวกับความเป็นมนุษย์ โดยใช้วิธีการแสดงความคิดเห็นขัดแย้งว่า มนุษย์เรามีความต้องการเอาชนะธรรมชาติ เช่น ต้องการบินได้อย่างนก ดังเนื้อหาตอนที่ว่า

... มิใช่ว่าไม่มีคนได้ตั้งใจ ได้เคยออกความคิดเพื่อจะเอาอย่างนกนี้หลายครั้ง หลายหนแล้ว ท่านพวกต้องการสำเร็จปรอท สำเร็จลงมาทางหน้าต่างขาหัก แขนหักเสียแล้วก็คนนับไม่ถ้วน พวกฝรั่งที่อยากบินก็มีหลายคน สู้อุตส่าห์ทำปีกหางติดตัวหรือทำแมชีนให้ลอยขึ้นไปในอากาศ แต่ก็ยังไม่ปรากฏเลยว่าได้บินไปได้ไกลเพียงใด มีปรากฏแต่ว่าเป็นอันตรายแก่ร่างกายบ้าง อันตรายแก่ชีวิตบ้าง... ความประสงค์ก็ยังไม่สำเร็จได้...

(เหาะเหินเดินอากาศ : 11)

อีกทั้งเรื่องนี้ยังใช้ท่วงทำนองในการแต่งแบบสร้างอารมณ์ขัน ดังตอนที่ผู้เล่าตกเตียงแล้วรู้ตัวว่าตนเองฝันว่าเหาะได้ในตอนท้ายของเรื่องที่ว่า

...ข้าพเจ้าเห็นสนุกก็เลยแกลังนอนอยู่ตามเหล่านั้น ข้าพเจ้าอดหัวเราะไม่ได้ใส่ก่าก ๆ แล้วก็ตกลงมาดังใหญ่ คราวนี้ระบมไปทั้งตัว ข้าพเจ้าขึ้นขึ้นขึ้นไปอีกก็ไม่ขึ้น เอ๊ะนี่เป็นอะไร เหลียวไปเหลียวมา เจ็ทหายไปในหมกคั่นนี้ ตะกี้จุดไฟกันแดงนี้ยังไม่มีแต่แสงสว่างราว ๆ ข้าพเจ้านั่งขึ้นมอง พุทโธ นั่งเฝ้าอยู่หน้าเตียงราวีเองแหละ เห็นจะเสียทีเสียแล้ว อ้ายคตคึกก็ตกเตียงนั่นเอง นึกออกเสียใจแก่...!

(เหาะเหินเดินอากาศ : 14)

จะเห็นได้ว่า เรื่องเหาะเหินเดินอากาศ มีท่วงทำนองในการแต่งแบบสร้างอารมณ์ขันเช่นที่กล่าวมาข้างต้น ทำให้เรื่องนี้มีบทบาทหน้าที่ชัดเจนในการเป็นเครื่องผ่อนคลายอารมณ์ เพราะทำให้ผู้อ่านเกิดความสนุกสนานและขบขันไปตามเนื้อเรื่องที่อ่าน

ด้านกลวิธีการแต่ง พบว่า เรื่องเหาะเหินเดินอากาศนี้เปิดเรื่องด้วยการบรรยายเหตุการณ์ดังต่อไปนี้

คนเราตั้งแต่โบราณมาจนบัดนี้ก็ทำอะไร ๆ สำเร็จสมประสงค์ไปได้หลายอย่างแล้ว ยังแต่ใช้ลักษณะไปมาอย่างนกไม่ได้เท่านั้น มิใช่ว่าไม่มีคนได้ตั้งใจได้เคยออกความคิดเพื่อจะเอาอย่างนกนี้หลายครั้งหลายหนแล้ว...

(เหาะเหินเดินอากาศ : 11)

และมีการดำเนินเรื่องตามลำดับปฏิทิน กล่าวคือ เนื้อเรื่องเริ่มตั้งแต่สมาชิกคุยกันที่ห้องสมุดทวีปัญญาสโมสรเรื่องการเหาะได้ แล้วก็แยกย้ายกันกลับบ้าน จากนั้นผู้เล่าซึ่งเป็นสมาชิกคนหนึ่งได้เก็บไปฝันว่าตนเองเหาะได้จนกระทั่งตกใจตื่นเพราะตกเตียง จึงรู้ว่าตนเองฝันไป ซึ่งเป็นการจบเรื่องแบบพลิกความคาดหมายเพราะตอนที่มีการดำเนินเรื่องอยู่นั้น ผู้เล่าไม่ได้บอกว่าตนเองนอนหลับแล้วฝันไปแต่มีการเล่าเรื่องต่อกันแล้วมาเฉลยตอนท้ายว่าผู้เล่าฝันไป ดังตอนที่ว่า

...ข้าพเจ้านั่งขึ้นมองฟุทโซ่ นั่งแปะอยู่หน้าเตียงเรานี้เองแหละ เห็นจะเสียที่เสียแล้ว อ้ายตกตึกก็ตกเตียงนั่นเอง นึกออกเสียใจแก่...!

(เหาะเหินเดินอากาศ : 14)

ด้านการนำเสนอแก่นเรื่อง พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงใช้วิธีการนำเสนอโดยการบอกเล่าโดยตรงผ่านผู้เล่า ซึ่งแก่นเรื่องของเรื่องนี้ตรงกับทัศนะของผู้แต่งที่ว่ามนุษย์มีความต้องการเอาชนะธรรมชาติ โดยการบอกเล่าแก่นเรื่องนี้ พระองค์ได้ทรงบรรยายไว้ในตอนเปิดเรื่องตามที่กล่าวมาข้างต้น ส่วนการสร้างฉากนั้น พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงใช้ฉากที่เป็นสิ่งประดิษฐ์ โดยในเรื่องได้กล่าวถึง ห้องสมุดทวีปัญญาสโมสร ดังตอนที่ว่า

...ข้าพเจ้าไปนั่งคุยกับสมาชิกหลายท่านในห้องสมุดทวีปญญาสโมสร
คุยกันไปคุยกันมาก็เลยไปถึงเรื่องเหาะเหินเดินอากาศ....

(เหาะเหินเดินอากาศ : 14)

ส่วนการสร้างตัวละครนั้น พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงใช้วิธีการสร้าง
ตัวละครที่เป็นคน โดยผู้เล่าเป็นตัวละครที่แสดงบทบาทในเรื่องและใช้สรรพนามบุรุษที่ 1 แทน
ตัวเองว่า ข้าพเจ้า เช่นตอนที่ว่า

...ข้าพเจ้านึกว่าที่จะหาวนอนเต็มแก้มจึงโดน โຕะ แล้วข้าพเจ้าก็หันหน้า
กลับไปทางเตียงนอน ในเวลานั้นอยู่ข้างจะมีด ข้าพเจ้าก็เอื้อมมือออกไปเพื่อจะคลำ
มิให้โดนอะไร...

(เหาะเหินเดินอากาศ : 12)

นอกจากนี้ การสร้างบทสนทนา ยังปรากฏว่ามีการสร้างบทสนทนาที่สะท้อนให้เห็น
ความขัดแย้งของตัวละคร ดังตอนที่ว่า

...ท่านสมาชิกผู้หนึ่งจึงกล่าวขึ้นว่า อ้ายการทำปีกทำหางหรือทำแมงฉันนี่
ถึงจะสำเร็จก็ดูไม่เก๋ สู้เหาะปรี๊ดไปด้วยตัวเปล่า ๆ ไม่ได้ ควรจะมีใครคิดยาหรือ
คาถาอะไรสักอันสำหรับทำให้คนเหาะได้ ท่านสมาชิกอีกคนเป็นคนชอบขัดคอจึง
เอ่ยขึ้นว่า

“ต่างว่าเราเหาะสำเร็จละ เราจะเลียสำเร็จละหรือ ดูท่าจะยาก ดูแต่บอลูน
คนคิดสำเร็จแล้ว แต่พอจะถือท้ายกันขึ้นก็เพลี่ย นี่อ้ายยาหรือคาถาของแก่นะ ถึงจะ
ทำให้เหาะได้ก็คงไม่ทำให้เลียได้” ...

(เหาะเหินเดินอากาศ : 11 – 12)

เรื่อง ศูนย์ความตามสวัสดิรักษา

ข้าพเจ้ามีเพื่อนอยู่คนหนึ่ง กลับมาจากเมืองนอกใหม่ ๆ นั้นแหละถ้าว่าไปโดยจริงเขาก็กลับมาหลายเดือนแล้วแต่ก็ยังอยู่ในฐานใหม่เขาชื่อ... เออเอะเรียกเขาว่า“นายเมก”เอะดีกว่า นายเมกคนนี้เป็นคนตั้งใจดีแท้ ๆ แต่เป็นคนเคราะห์ร้ายจริง ๆ ทำอะไรให้ดีมักจะกลายเป็นตรงกันข้ามเสมอ ชอบกลแท้ ๆ จะเรียกอย่างอื่นนอกจากเคราะห์ร้ายไม่ได้ทีเดียว เมื่อก่อนเขาไปเมืองนอก เขาไปอยู่โรงเรียนเดียวกับข้าพเจ้าเรียนอยู่ชั้นเดียวกันแต่เขาได้สกอลาชิป ข้าพเจ้าไม่ได้ เพราะฉะนั้นเขาจึงได้ไปเมืองนอก ข้าพเจ้าไม่ได้ไป พอเขากลับมาถึงกรุงเทพฯ เขาก็ไปหาข้าพเจ้า ข้าพเจ้าจึงพูดกับเขาว่า

“แกระวังอย่าให้เป็นนายประคิษฐ์นะ”

(ท่านผู้อ่านบางท่านซึ่งได้เคยอ่านหนังสือพิมพ์ “อัมพวาสมัย” คงจะรู้จักนายประคิษฐ์แล้ว) นายเมกยังไม่เข้าใจว่านายประคิษฐ์นั้นคือใคร ข้าพเจ้าก็อธิบายให้ฟังแลพูดซ้ำอีกว่า “แกอย่าเป็นอย่างนั้นอีกนะ”

นายเมกสั่นศีรษะแล้วพูดว่า “แกไม่ต้องกลัวว่าฉันจะเป็นเช่นนั้น ฉันจะไม่ตั้งใจประพฤติอย่างไทยแท้ทีเดียว” ข้าพเจ้าก็แสดงความยินดีที่นายเมกได้ตั้งใจเช่นนั้น

อยู่มาไม่ช้านายเมกไปหาข้าพเจ้าอีก ข้าพเจ้าสังเกตดูหน้าตาไม่ค่อยสบาย ข้าพเจ้าจึงถามว่า “เอ๊ะ นี่แกเป็นอะไร”

นายเมกสั่นศีรษะแล้วตอบว่า “ฉันจะเล่าให้แกฟัง เมื่อเร็ว ๆ นี้เองแหละฉันไปร้านหนังสือ เห็นสวัสดิรักษาเขาก็เลขชื่อเล่มหนึ่ง แล้วฉันก็ตกลงในใจว่า จะลองถือตามคำสั่งสอนในนั้นให้ทุก ๆ ข้อ พอรุ่งขึ้นฉันก็ถูกขึ้นไปเสกเป่าสวดมนต์ ตามที่เขาว่าในสวัสดิรักษา ในเวลาที่กำลังสวดมนต์อยู่นั้น น้องชายฉันมันเข้าไปในห้อง พอเห็นฉันเขาก็หัวเราะใหญ่แล้วถามว่า ฉันทำอะไร บ่นพิมพ์ทำรากับคนบ้า ฉันก็อธิบายให้เขาฟังว่าฉันสวดมนต์ตามสวัสดิรักษาแนะนำ เจ้าน้องชายหัวเราะเยาะใหญ่ฉันออกขัดใจแก่ แต่ครั้งจะพูดว่ากล่าวด้วยเสียงแข็งก็กลัวจะผิดสวัสดิรักษาไป ฉันก็เลยหัวเราะเสียด้วย ตั้งแต่นั้นเจ้าน้องชายก็เข้ามาล้อฉันทุกวันเวลาเช้า ๆ ฉันจะทำอย่างไรจึงจะไม่ให้เขาล้อได้”

ข้าพเจ้าเองก็อยากหวัระเหมือนกันแต่เกรงใจนายเมก ข้าพเจ้าก็ทำหน้าเฉยไว้แล้วพูดว่า “ถ้าฉันเป็นตัวแถมจะเป็นอย่างนี้ พอน้องชายเข้ามาล้อฉันจะยิ้มแสดุดด้วยอย่างดีเหมือนแต่ก่อน แต่พอเจ้านั่นเผลอตัวฉันก็จะ โขกหัวมันให้เจ็บสักทีหนึ่ง”

นายเมกสั่นศีรษะแล้วพูดว่า “มันจะมียิ่งร้ายไปกว่าพูดว่ากล่าวหรือ?”

ข้าพเจ้าเถียงว่า “มันจะร้ายกว่าอย่างไร ก็สวัสดิรักษาว่าเวลาเช้าให้แกกล่าววจาที่ดีก็ทำตามนี้ไปซิ สวัสดิรักษาไม่ได้ห้ามไม่ให้แกโขกหัวคนเวลาเช้านี้ละ”

นายเมกพยักหน้าแล้วรับว่า “จริง จริง แสดุดถูก” ข้าพเจ้าต้องกลั้นหวัระอีก เพราะนายเมกดูน่าขันแท้ ๆ เมื่อเวลานั่งสนทนากันอยู่สักหน่อยก็ยิ่งปั่นเทียง ข้าพเจ้าจึงเลยชวนนายเมกให้อยู่รับประทานข้าวเดียวกับข้าพเจ้า นายเมกก็ตอบรับ พอคนใช้ยกสำรับมาตั้งเสร็จแล้ว ข้าพเจ้าก็เรียกให้นายเมกเข้ามารับประทาน นายเมกผัดว่า “ประเดี๋ยว” แล้วก็ควักเข็มทิศออกมามองอยู่ครู่หนึ่งแล้วจึงมานั่ง ข้าพเจ้าอดไม่ได้ต้องถามว่า “นั่นแกดูเข็มทิศทำไม”

นายเมกตอบโดยหน้าตาเฉยว่า “ฉันดูสำหรับนั่งให้ถูกทิศ สวัสดิรักษาว่าทิศเหนือเหลือร้ายวาชัว ฉันยังไม่อยากตาย”

ข้าพเจ้าก็นิ่งไม่ตอบว่าอะไร เพราะรู้สึกอยู่ว่า “ถ้าเผลอปากคงต้องกำกเป็นแน่” ข้าพเจ้ากับนายเมกต่างก็นั่งนิ่งไม่พูดจากันอยู่สักครู่ใหญ่แล้วเขาก็เอ่ยขึ้น...

“หมู่นี้ผมนอนไม่ใคร่เต็มคาเลย”

ข้าพเจ้าถามว่า “ทำไม แกเป็นอะไร ไปหรือ”

นายเมกถอนใจใหญ่แล้วตอบว่า “ไม่ได้เป็นอะไรดอก ฉันมัวระวังเวลานอนไม่ให้ตื่น ซ้ายทับดินขวาท่านั้นแหละ มันไม่น่าจะยากเย็นเลยทีเดียว แต่มาลองทำเข้าจึงได้รู้สึกว่ายาก”

ข้าพเจ้าถามด้วยความประหลาดใจมาก “เอ๊ะ ก็ทำไมถึงต้องไปคอยระวังด้วยเล่า”

นายเมกแลดูข้าพเจ้าแล้วตอบว่า “พุธ โธ่ แกนี้ไม่รู้จักสวัสดิรักษาเลยทีเดียวหรือ นี่ยังเงเล่าที่ตรงนี้กล่าววว่า...”

ข้าพเจ้าพูดตัดเสียวว่า ฉันรู้แล้ว ๆ ลืมไป ที่จริงข้าพเจ้าไม่อยากจะให้อ่านเพราะกลัวจะเลยไม่จบ ข้าพเจ้านึกในใจว่า นายเมกนี่แกถือตามสวัสดิรักษาจริง ๆ หรือแกแกสั่งมาพูดทำล้อเล่น ออกเชื้อข้างล้อเล่นเสียมก แสดุดหน้าแกเวลาพูดก็เห็นแกเลยดี ไม่มีท่าทางล้อหรือยิ้มใน ๆ เลย ทั้งหน้าแกก็ซัดเหมือนคนไม่สบายและนัยน์ตาก็กลวงเหมือนคนไม่ใคร่หลับด้วย ข้าพเจ้าตกลง

ในใจว่าอย่าถามตัวแกเลยดีกว่า เพราะถ้าแกถือจริงตามแกบางทีแกจะเถียงหาว่าล้อ ถ้าแกไม่ถือจริงก็จะหัวเราะเยาะได้ อย่าให้ช่องแกทั้งสองอย่างดีกว่า คอยดูคอยสังเกตไปไม่นานก็คงจะได้ความจริง

ต่อมาไปอีกไม่กี่วัน ข้าพเจ้าได้รับเชิญไปในการ โทนจุที่บ้านคนรู้จักกัน นายเมกไปที่หลังข้าพเจ้าสักหน่อยหนึ่ง แต่งตัวเรียบร้อยนุ่งผ้าดำ ข้าพเจ้านึกประหลาดใจว่าแกไว้ทุกข์ให้ใครหรือบิดาแกถึงแก่กรรม แต่ทำไมข้าพเจ้าจึงมิได้ทราบข่าวเลย คืบวันนั้นไม่มีโอกาสที่จะได้พบพูดจากับแก รุ่งขึ้นเป็นวันตัดจุกแกไปอีกนุ่งผ้าสีแดงแจ๊ด นี้อย่างไรกันวันก่อนนุ่งดำ วันนี้แดง ความประหลาดใจก็เกิดขึ้นมากจนอดกลั้นไม่ได้ต้องไปถามแก แกยิ้มแล้วตอบว่า “วันอาทิตย์ สิทธิโชค โฉลกดี ผ้าสีแดงทรงเป็นมงคล” ข้าพเจ้าจึงเข้าใจว่าการที่นายเมกนุ่งดำเมื่อวันก่อนนั้น เพราะเป็นวันเสาร์แลแกนุ่งผ้าตามสวัสดิรักษา ข้าพเจ้านึกในใจว่านี่ถ้าตามกแกเล่นก็เล่นเหลือเกิน ละครั้งนี้ ฝ่ายเจ้าของบ้านเขาก็นึกเช่นนั้นเหมือนกัน เพราะสังเกตดูกิริยาเขาดู ๆ เมิน ๆ เมี้ยว ๆ กับนายเมกอยู่ ข้าพเจ้าอดไม่ได้ จึงบอกกับนายเมกว่า “การที่นุ่งดำไปในการ โทนจุ ซึ่งเขานับว่าเป็นการมงคลใหญ่เช่นนั้นไม่ควรอย่างยิ่ง” แกกลับออกฟัน ๆ ข้าพเจ้า แลว่าเจ้าของบ้านโกรธเพราะโง่ไม่รู้จักสวัสดิรักษา

ข้าพเจ้าเห็นหน้าเมกแล้ว กลัวนายเมกจะกลายเป็นบ้าเข้าใครไม่คิดเสียเพราะเรื่องสวัสดิรักษานี้ ตกเตือนว่า “อย่าให้แกถือแข็งแรงนัก” แกกลับเทศน์เอาว่า “คนเราเมื่อตั้งใจจะถืออะไรควรถือให้มั่น ให้แข็งแรงจึงจะนับว่าเป็นคนดีจริง” ข้าพเจ้าเสียคายน่าคนดีอย่างนายเมกจะมาเสียเพราะสิ่งเล็กน้อย ก็เลยไปจัดการกับคนใช้นายเมก ให้ยืมหนังสือสวัสดิรักษานั้นให้ข้าพเจ้า แต่ไม่ให้นายเมกรู้ตัว พอจัดการเสร็จไม่ช้า นายเมกก็เข้ามาหาข้าพเจ้าแล้วพูดว่า “เคราะห์ร้ายจริง ๆ สวัสดิรักษาหายเสียแล้วไปซื้อที่โรงพิมพ์ก็ไม่มีอีก” ข้าพเจ้านิ่งอึ้งไม่ตอบว่าอะไร สวัสดิรักษาในเวลานั้น ก็เก็บถ่มกัญแจไว้ในโต๊ะเขียนหนังสือข้าพเจ้าเรียบร้อยแล้ว ข้าพเจ้าหวังใจว่าจะนานกว่านายเมกจะหาสวัสดิรักษาได้อีก

ผลการวิเคราะห์เจตนาการแต่ง บทบาทหน้าที่ทางสังคมและกลวิธีการสร้างตัวบทพระราชนิพนธ์
ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

เรื่อง สุนทรความตามสวัสดิรักษา

เรื่องสุนทรความตามสวัสดิรักษาเป็นเรื่องเกี่ยวกับเพื่อนของผู้เล่าเรื่องคนหนึ่งชื่อว่า นายเมกเขาเพิ่งเรียนจบจากเมืองนอก โดยหลังจากที่นายเมกได้อ่านเรื่องสวัสดิรักษาแล้ว เขาก็ยึดสวัสดิรักษาเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต เช่น เสกเป่าสวดมนต์ตอนเช้า การดูทิศสำหรับนั่ง โดยใช้เข็มทิศ การนอนโดยไม่ให้เท้าซ้ายทับเท้าขวา การนุ่งผ้าสี่ตามสวัสดิรักษา เป็นต้น ซึ่งเป็นการยึดถือมากเกินไปจนกลายเป็นตัวตลกและตนเองก็เดือดร้อนจากการกระทำของตนเอง ผู้เล่าจึงให้คนใช้ของนายเมกไปเอาหนังสือสวัสดิรักษามาให้แล้วเอาซ่อนไว้ไม่ให้นายเมกได้อ่านอีก เพราะหวังให้นายเมกได้กลับมาใช้ชีวิตปกติอีกครั้ง โดยไม่มีสวัสดิรักษาเป็นแนวทาง

เรื่องนี้พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงแสดงทัศนะเกี่ยวกับการศึกษาไว้ว่า การส่งบุตรหลานไปเรียนต่างประเทศไม่ได้ทำให้บุตรหลานนั้นกลายเป็นคนเก่งรอบด้าน หรือ เอาตัวรอดได้อย่างชาญฉลาดเสมอไป ดังเช่น นายเมกที่เรียนจบมาจากต่างประเทศ แต่กลับปฏิบัติตามสวัสดิรักษาอย่างขาดการพิจารณาไตร่ตรอง จนทำให้ตนเองเดือดร้อนและอับอาย ดังตอนที่ว่า

ข้าพเจ้ามีเพื่อนอยู่คนหนึ่ง กลับมาจากเมืองนอกใหม่ ๆ นั้นแหละ
ถ้าจะว่าไป โดยจริงเขาก็กลับมาหลายเดือนแล้วละ แต่ก็ยังอยู่ในฐานใหม่เขาชื่อ...
เขาเอะเรียกเขาว่า “นายเมก” เอะดีกว่า ...

อยู่มาไม่ช้า นายเมกไปหาข้าพเจ้าอีก ข้าพเจ้าสังเกตดูหน้าตาไม่ค่อย
สบาย ข้าพเจ้าจึงถามว่า “เอ๊ะ นี่แกเป็นอะไร”

นายเมกสั่นศีรษะแล้วตอบว่า “ฉันจะเล่าให้แกฟัง เมื่อเร็ว ๆ นี้เอง
แหละฉันไปร้านหนังสือ เห็นสวัสดิรักษาเขาก็เลยซื้อเล่มหนึ่ง แล้วฉันก็ตกลงใน
ใจว่า จะลองถือตามคำสั่งสอนในนั้นให้ทุก ๆ ข้อ พอรุ่งขึ้นฉันก็ลุกขึ้นเสกเป่าสวด
มนต์ ตามที่เขาว่าในสวัสดิรักษา ในเวลาที่กำลังสวดมนต์อยู่นั้น น้องชายฉันมันเข้า
ไปในห้อง พอเห็นฉันเขาก็หัวเราะใหญ่แล้วถามว่า ฉันทำอะไรบนฟืมฟารากับ

คนบ้า ฉันก็อธิบายให้เขาฟังว่าฉันสวคন্দตามสวัศตริक्षाแนะนำ เจ้าน้องชาย
หัวเราะเยาะใหญ่...

(สุนทรความตามสวัศตริक्षा : 21)

อีกทั้งเรื่องนี้มีท่วงทำนองในการแต่งแบบสร้างอารมณ์ขันตลอดทั้งเรื่อง เช่น ตอนที่ผู้เล่าอำ
นายเมกว่าให้โจกหัวน้องชาย ดังตอนที่ว่า

...ข้าพเจ้าเองก็อยากหัวเราะเหมือนกัน แต่เกรงใจนายเมก ข้าพเจ้าก็ทำหน้า
เฉยไว้แล้วพูดว่า “ถ้าฉันเป็นตัวแกฉันจะทำอย่างนี้ พอน้องชายเข้ามาล้อฉันจะขี้ม
แลพูดด้วยอย่างดีเหมือนแต่ก่อน แต่พอเจ้านั่นแผลงตัวฉันก็จะ โจอหัวมันให้เจ็บ
สักทีหนึ่ง”

นายเมกสั่นศีรษะแล้วพูดว่า “มันจะมียิ่งร้ายไปกว่าพูดว่ากล่าวหรือ?”

ข้าพเจ้าเถียงว่า “มันจะร้ายกว่าอย่างไร ก็สวัศตริक्षाว่าเวลาเข้าให้แกกล่าว
วาทที่ดีก็ทำตามนี้ไปซิ สวัศตริक्षाไม่ได้ห้ามไม่ให้แกโจกหัวคนเวลาเข้านี่นะ”

นายเมกพยักหน้าแล้วรับว่า “จริง จริง แกพูดถูก” ข้าพเจ้าต้องกลั้นหัวเราะ
อีกเพราะนายเมกดูน่าขันแท้ ๆ ...

(สุนทรความตามสวัศตริक्षा : 21)

จะเห็นได้ว่า เรื่องสุนทรความตามสวัศตริक्षा มีท่วงทำนองในการแต่งแบบสร้างอารมณ์
ขันเช่นที่กล่าวมาข้างต้น ทำให้เรื่องนี้มีบทบาทหน้าที่ชัดเจนในการเป็นเครื่องผ่อนคลายอารมณ์
เพราะทำให้ผู้อ่านเกิดความสนุกสนานและขบขันไปตามเนื้อเรื่องที่อ่าน นอกจากนี้ยังมีบทบาท
หน้าที่ในการให้การศึกษา โดยให้ข้อคิดว่า ก่อนจะตัดสินใจเชื่อสิ่งใดควรพิจารณาไตร่ตรองให้ดี
ไม่ใช่เชื่อถือตามทุกอย่างที่ได้อ่านหรือเพราะคิดว่าเป็นคำสอนเท่านั้น

ด้านกลวิธีการแต่ง พบว่า เรื่อง สุนทรความตามสวัศตริक्षणี้เปิดเรื่องด้วยการบรรยาย
ตัวละครที่ชื่อว่า นายเมก โดยผู้เล่าเป็นผู้ให้ข้อมูล ดังตอนที่ว่า

ข้าพเจ้ามีเพื่อนอยู่คนหนึ่ง กลับมาจากเมืองนอกใหม่ ๆ นั้นแหละ ถ้าจะว่า
ไป โดยจริงเขาก็กลับมาหลายเดือนแล้วละ แต่ก็ยังอยู่ในฐานใหม่ เขาชื่อ... เอาเถอะ
เรียกเขาว่า “นายเมก” เอาะดีกว่า นายเมกคนนี้เป็นคนตั้งใจดีแท้ ๆ แต่เป็น

คนเคราะห์ร้ายจริง ๆ ทำอะไรให้ตีมันจะกลายเป็นตรงกันข้ามไปเสมอ ชอบกล
แท้ ๆ จะเรียกอย่างอื่นนอกจากเคราะห์ร้ายไม่ได้ทีเดียว เมื่อก่อนเขาไปเมืองนอก
เขาไปอยู่โรงเรียนเดียวกับข้าพเจ้า เรียนอยู่ชั้นเดียวกัน แต่เขาได้สกอลาชิปข้าพเจ้า
ไม่ได้...

(สุนทรความตามสวัสดิรักษา : 20)

และมีการดำเนินเรื่องแบบย้อนกลับ กล่าวคือ เนื้อเรื่องเริ่มตั้งแต่ผู้เล่ากล่าวถึงนายเมกตั้งแต่เริ่มจบ
การศึกษาจากเมืองนอกมาอยู่เมืองไทย และเล่าถึงพฤติกรรมของนายเมกที่ยึดตามสวัสดิรักษา
จนกระทั่งผู้เล่าได้เอาสวัสดิรักษาไปซ่อนทำให้ปัจจุบันนายเมกกลับเป็นคนปกติที่ไม่ได้ยึด
สวัสดิรักษาเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต ซึ่งเป็นการจบเรื่องแบบสุขนานุกรม

ด้านการนำเสนอแก่นเรื่อง พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงใช้วิธีการนำเสนอ
โดยผ่านการกระทำของตัวละคร ซึ่งแก่นเรื่องของเรื่องนี้ตรงกับทัศนะของผู้แต่งที่ว่า ก่อนจะเชื่อ
สิ่งใดควรพิจารณาไตร่ตรองให้ดี ส่วนการสร้างฉากนั้น พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว
ทรงใช้ฉากที่เป็นสิ่งประดิษฐ์ โดยในเรื่องได้กล่าวถึง บ้าน แต่ไม่ได้ให้รายละเอียดของฉากว่าเป็น
เช่นใด ดังตอนที่ว่า

...ต่อมาไปอีกไม่กี่วัน ข้าพเจ้าได้รับเชิญไปในการ โทนจุที่บ้านคนรู้จักกัน
นายเมกไปที่หลังข้าพเจ้าสักหน่อยหนึ่ง....

(สุนทรความตามสวัสดิรักษา : 23)

ส่วนการสร้างตัวละครนั้น พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงใช้วิธีการสร้าง
ตัวละครที่เป็นคน โดยผู้เล่าเป็นตัวละครที่แสดงบทบาทในเรื่องและใช้สรรพนามบุรุษที่ 1 แทน
ตัวเองว่า ข้าพเจ้า โดยไม่มีการบรรยายว่าตัวละครมีลักษณะเช่นใด เช่นตอนที่ว่า

...ข้าพเจ้าถามว่า “ทำไม” แกเป็นอะไรไปหรือ”

นายเมกถอนใจใหญ่แล้วตอบว่า “ไม่ได้เป็นอะไรดอก ฉันมีวาระวังเวลา
นอนไม่ให้ตื่นซ้ายทับดินขวาเท่านั้นแหละ มันไม่น่าจะยากเย็นเลยทีเดียว แต่มาลอง
ทำเข้าจึงได้รู้สีกว่ายาก...

(สุนทรความตามสวัสดิรักษา : 22)

ส่วนตัวละครอีกตัวหนึ่งมีการสร้างตัวละครแบบให้รายละเอียด ได้แก่ ตัวละครที่ชื่อว่า นายเมก โดยผู้เล่าได้ให้ข้อมูลรายละเอียดของตัวละครตัวนี้ ดังตอนที่ว่า

ข้าพเจ้ามีเพื่อนอยู่คนหนึ่ง กลับมาจากเมืองนอกใหม่ ๆ นั้นแหละ ถ้าจะว่าไป โดยจริงเขาก็กลับมาหลายเดือนแล้วละ แต่ก็ยังอยู่ในฐานใหม่ เขาชื่อ... เอาเถอะ เรียกเขาว่า “นายเมก” เอะดึกว่า นายเมกคนนี้เป็นคนตั้งใจดีแท้ ๆ แต่เป็นคนเคราะห์ร้ายจริง ๆ ทำอะไรให้ตีมันก็จะกลายเป็นตรงกันข้ามไปเสมอ ชอบกลแท้ ๆ จะเรียกอย่างอื่นนอกจากเคราะห์ร้ายไม่ได้ทีเดียว เมื่อก่อนเขาไปเมืองนอก เขาไปอยู่โรงเรียนเดียวกับข้าพเจ้า เรียนอยู่ชั้นเดียวกัน แต่เขาได้สกอลาชิปข้าพเจ้าไม่ได้...

(สุนทรพจน์ตามสวัสดิกษา : 20)

นอกจากนี้ การสร้างบทสนทนา ยังปรากฏว่ามีการสร้างบทสนทนาที่สะท้อนแนวคิดของผู้แต่ง โดยบทสนทนาแสดงให้เห็นแนวคิดที่ว่า การเชื่ออย่างขาดการไตร่ตรองจะทำให้ตนเองได้รับความเดือดร้อน ดังตอนที่ว่า

...พอคนใช้ยกสำรับมาตั้งเสร็จแล้ว ข้าพเจ้าก็เรียกให้นายเมกเข้ามารับประทาน นายเมกผัดว่า “ประเดี๋ยว” แล้วก็คว้าเข็มทิศออกมามองอยู่ครู่หนึ่ง แล้วจึงมานั่ง ข้าพเจ้าอดไม่ได้ต้องถามว่า “นั่นแกดูเข็มทิศทำไม”

นายเมกตอบโดยหน้าตาเฉยว่า “ฉันดูสำหรับนั่งให้ถูกทิศ สวัสดิกษาว่าทิศเหนือเหลือร้ายวายชีวา ฉันยังไม่อยากตาย”

ข้าพเจ้าก็นิ่งไม่ตอบว่าอะไร เพราะรู้สึกอยู่ว่าถ้าเปลือปากคงต้องกำกวมเป็นแน่ ข้าพเจ้ากับนายเมกต่างก็นั่งนิ่งไม่พูดจากันอยู่สักครู่ใหญ่ แล้วเขาก็เอ่ยขึ้น...

“หมูนี้นอนนอนไม่มีใครเต็มตาเลย”

ข้าพเจ้าถามว่า “ทำไม แกเป็นอะไรหรือ”

นายเมกถอนใจใหญ่แล้วตอบว่า “ไม่ได้เป็นอะไรดอก ฉันมัวระวังเวลานอนไม่ให้ตื่นซ้ายทับดินขวาเท่านั้นแหละ มันไม่น่าจะยากเย็นเลยทีเดียว แต่มาลองทำเข้าจึงได้รู้สึกว่ายาก”

ข้าพเจ้าถามด้วยความประหลาดใจมาก “เอ๊ะ ก็ทำไมถึงต้องไปคอยระวังด้วยเล่า”

นายเมกแลดูข้าพเจ้าแล้วตอบว่า “พุทธโฆ์ แกนี่ไม่รู้จักสวัสดิรักษาเลยที่เดียวหรือ นี่ยังเง่เล่าที่ตรงนี้กล่าวว่...”

...

(สุนทรความตามสวัสดิรักษา : 22)

เรื่อง ทดลองความไหวพริบ

ท่านทั้งหลายที่ได้เคยอ่านเรื่องต่าง ๆ ของข้าพเจ้าในทวีปปัญจาบจะไม่ทราบเป็นแน่แท้ว่า ข้าพเจ้านี้ก็ได้มีความประสงค์จะเป็นท่านสืบกับเขาคั้งหนึ่งเหมือนกัน ข้าพเจ้าไม่ยากอวดคิดแต่ที่จริงข้าพเจ้ารู้สึกตัวว่า ข้าพเจ้านี้ก็ไม่ใช่ว่าคนทีปราศจากไหวพริบ การที่จะเป็นผู้สืบสาวราวเรื่องอะไรดี ๆ ก็อาศัยไหวพริบรู้เท่าทันผู้อื่น นั้นแหละยิ่งกว่าสิ่งอื่น เมื่อข้าพเจ้ารู้สึกตัวอยู่เช่นนี้แล้ว ก็เป็นธรรมดาที่ข้าพเจ้าจะต้องอยากมีชื่อเสียงกับเขาบ้าง คนที่ไหวพริบเช่นข้าพเจ้ารู้สึกตัวว่าข้าพเจ้าเป็นอยู่นั้น ถ้าจะทำการเป็นเสมียนไปนานเพียงใดก็คงจะไม่ได้ชื่อเสียง ข้าพเจ้าจึงได้เกิดความคิดจะไปทำการในกองสอดแนมของกรมกองตระเวนโดยความมั่นใจว่าคงจะมีชื่อเสียงได้โดยเร็ว ถึงแม้ว่าจะไม่เก่งเหมือนนายทองอิน ของ “นายแก้วขวัญ” ก็เชื่ออยู่ในใจว่า คงจะพอเทียมทันหรือดีกว่านั้นในกรมกองสอดแนมโดยมาก แต่ในกาลบัดนี้ ถ้าท่านจะไปถามในกรมกองตระเวนว่ามีใครชื่อน้อยลายุอยู่ในนั้นหรือไม่ คงจะได้รับตอบว่าไม่มี ขออย่าให้ท่านเข้าใจว่าข้าพเจ้าถูกไล่เสียแล้ว ไม่ใช่เช่นนั้น ข้าพเจ้ายังไม่ได้เข้าไปขอรับราชการในกรมนั้นเลย เพราะเหตุอะไรข้าพเจ้าจะเล่าให้ท่านฟัง

เมื่อเดือนพฤศจิกายน ปี.....เถอะปีอะไรก็ไม่สำคัญ ถ้าจะกล่าวละเอียดนักก็จะไม่ดี.....ผู้ร้ายชุกชุมมาก กรมกองตระเวนสืบจับตัวได้น้อยกว่าที่ไม่ได้ ของกลางก็ได้น้อยเหลือเกิน วันหนึ่งข้าพเจ้ากลับจากออฟฟิศแล้ว นั่งรับประทานข้าวอยู่กับแม่ศรีภรรยาข้าพเจ้า แม่ศรีก็เล่าเรื่องราวต่าง ๆ ของเพื่อนบ้านให้ข้าพเจ้าฟังตามธรรมเนียมของหล่อน (ภรรยาข้าพเจ้าเป็นคนกว้าง รู้เรื่องราวของคนแทบทั้งเมือง) ส่วนข้าพเจ้าก็นั่งฟังพลางรับประทานพลาง แลพูดบ้างเล็กน้อยตามธรรมเนียมของข้าพเจ้า เรื่องที่แม่ศรีเล่าวันนั้น คู่มือแต่เรื่องคนถูกขโมยมาก คนนี้ของเพชรหาย คนนั้นเงินหาย เรื่องของหายนั้นข้าพเจ้าสังเกตดูว่าหมู่นี้มีมากเหลือเกินแลไม่มีใครจะได้ของกลางคืนเลย ข้าพเจ้านั่งฟังอยู่นานแล้วจึงพูดขึ้นว่า

“น่าเสียดาย พวกนายโปลิศลับของเราโง่เง่า ไม่ได้ครึ่งของฝรั่งเขาทีเดียว”

แม่ศรีทำคอแข็ง (พี่ชายหล่อนรับราชการเป็นผู้ช่วยเจ้ากรมกองสอดแนมกรมกองตระเวนผู้หนึ่ง) แล้วพูดว่า “ก็ทำไมเขาจับขโมยไม่ได้มั่งหรือ”

ข้าพเจ้าตอบว่า “ได้จริง แต่ไม่ได้เสียมากกว่า ถ้ามีคนฉลาดอยู่ในกองสอคนแนมคงจะได้มากกว่านี้ ถึงยังงี้ ๗ ควรจะได้ของกลางมากกว่านี้”

แม่ศรีดาเขียวขึ้นมาทีเดียว แล้วพูดว่า “จับตัวขโมยมันยังจะง่ายกว่าของกลางเสียอีก บางทีจับตัวขโมยได้แล้วยังเกี่ยวคั่นของกลางอยู่อีกนาน เพราะมันจะเอาซ่อนได้ที่ไหนก็ได้ถ้ามันจะไม่บอกใครจะไปบังคับมันให้บอกได้หรือไม่เขียนเอาได้เหมือนแต่ก่อนนี้ ชำระความแต่ก่อนนี้นะซี เขียนเอาจนรับแล้วว่ามันรับขึ้นดา จะจริงหรือไม่จริงมันเจ็บมันก็ต้องรับ”

แม่ศรีพูดตอนนี้เน้นถ้อยเน้นคำ ดาจึงตรงข้าพเจ้า ท่านบิดาข้าพเจ้าเคยเป็นข้าหลวงชำระความนครบางชั้นเก่าหลายเรื่อง ได้เขียนผู้ร้ายจนรับเสียหลายคน จนมีชื่อเสียงว่าเป็นคนชำระเก่ง ครั้นเมื่อจวนท่านจะถึงแก่กรรมนั้น ท่านจะเป็นโรคอะไรข้าพเจ้าก็ไม่ทราบชัด แต่ผลของโรคนั้นทำให้ร่างกายของท่านตายไปไม่รู้สึกอะไรเลย แต่เป็นเช่นนั้นอยู่หลายเดือนเมื่อจะสิ้นชีวิตก็ดับไปไม่มีปีมีกลองอะไรเลย พวกวัด ๆ วา ๆ ว่ากันแซ่ว่า กรรมตามทัน เพราะท่านได้ทำบาปหลังคนมากมายนัก ข้อนี้แม่ศรีทราบอยู่ดีว่าเป็นข้อถนัดของข้าพเจ้า ถึงแก่งัดเรื่องชำระความอย่างเก่าขึ้น เพื่อจะให้ข้าพเจ้าโกรธ แต่ข้าพเจ้าทำเป็นทองไม่รู้ร้อนเสีย ข้าพเจ้าพูดต่อไปว่า

“ก็เข้าไปลิสลับแต่ละคนมันเหลือคี่ทั้งนั้นแหละ ล้วนแต่เป็นก๊วยเป็นนักเลงหัวโจกเก่าทั้งนั้น จะไปเอาดีอะไรกับฮ้ายคนชนิดนี้ก็ยาก”

แม่ศรีหน้าดาออกคล้ายตึงแล้วจึงตอบว่า “จริง เรื่องนี้ถ้าหากคนดีมาเป็นพวกไปลิสลับจะดีกว่า ข้อนี้ฉันได้พูดกะคุณพี่แล้วหนหนึ่ง แต่คุณพี่ว่าไม่ใช่ นายใหญ่ จะพูดขึ้นเขาก็จะว่าเสีย”

ข้าพเจ้ายิ้มแล้วพูดว่า “ก็จริงอยู่ แต่ควรเห็นแก่ราชการมากกว่าแต่ฉันเข้าใจว่าฮ้ายพวกไปลิสจ่าพวกที่พูดถึงนั้น ดูเหมือนเขาไม่ใคร่ได้ไว้ใจให้สืบเรื่องสำคัญนัก การสืบจับผู้ร้ายแลในเรื่องสำคัญ ๆ ดูเหมือนเป็นหน้าที่พวกนาย ๆ ที่ท่านพวกนาย ๆ เหล่านั้นจะตั้งใจกระทำจนเต็มสติกำลังนั้นฉันเชื่อแน่ (แม่ศรีพยักหน้า ทำทางออกพอใจ) แต่นั่นแหละคนเราถึงจะชวนขวยสักรึอย่างไร ถ้าปราศจากไหวพริบแล้วก็ยากที่จะสำเร็จ”

แม่ศรีดาจึงขึ้นมาอีกทันทีแล้วพูดว่า “ก็เขาไม่ใช่เทวดาจะได้เล็งทิพเนตรสอดส่องไปเที่ยวมาเห็นที่ซ่อนของทุกสิ่งได้”

ข้าพเจ้ายิ้มแล้วตอบว่า “ฉันไม่เห็นจำเป็นจะต้องมีทิพเนตรเลย คนเรา ๆ ก็อาจหาได้เหมือนของที่ซ่อนอยู่ในที่เล็กนิดเดียว ควรหรือต้องรอนไฟไหม้บ้านนั้นจึงได้หาของนั้นพบ”

ข้าพเจ้าพูดเช่นนี้เป็นการตอบแทนแม่ศรี ในการที่แม่ศรีได้กล่าวถึงเรื่องชำระความอย่างเก่า เพราะครั้งหนึ่งมีอัยยบ่าวเงินผู้หนึ่งลักเงินของนายไปได้ทั้งหีบเหล็ก นายสาพี่ชายแม่ศรีเป็นผู้สืบผู้ร้ายเรื่องนี้จับตัวผู้ร้ายได้ แต่ของกลางหาได้ไม่ จนต่อมาอีกหน่อยหนึ่งเกิดเพลิงไหม้บ้านเงินเจ้าของทรัพย์ จึงได้พบหีบเงินนั้นซุกอยู่ในห้องเก็บของของเงินนั่นเอง เงินที่หายนั้นก็อยู่ในหีบนั้นเองครบบริบูรณ์ เพราะฉะนั้นแม่ศรีจึงเตือนข้าพเจ้ามากในการที่คุยเรื่องความเหลวไหลของพี่ชายหล่อนขึ้นมา หล่อนสะบัดหน้าแล้วพูดเป็นทีเยาะว่า

“ก็ถ้ายังงั้นคุณเองทำไมถึงไม่เข้าไปรับอาสาเป็นสืบล่ะ คุณก็เป็นคนไหวพริบดีอยู่ไม่ใช่หรือ”

ข้าพเจ้าตอบว่า “ฉันนึกอยู่ว่าอยากเข้าไปรับอาสา ฉันเชื่อว่าถ้าของอยู่ในบ้านอย่างที่คุณว่าเมื่อใดก็ ฉันคงจะพบได้ไม่ช้านัก ยังไง ๆ คงจะต้องคอยจนไฟไหม้ก่อนที่จะหาได้”

แม่ศรีนั่งนิ่งอยู่ครู่หนึ่ง ท่าทางจะนึกอะไรอย่างหนึ่งแล้วก็พูดขึ้นว่า

“คุณไม่เคยได้ยินเขาว่ากันมั้งหรือว่าของอะไร ๆ ถ้าจะซ่อนให้หายากสุดให้ซ่อนที่แจ้ง ๆ”

ข้าพเจ้าตอบว่า “ฉันก็เคยได้ยินเขาพูดกันอยู่”

แม่ศรีพูดว่า “ก็นั่นนะซี การที่ให้ซ่อนที่แจ้งนะ ก็คือมันไม่เป็นที่ๆควรจะซ่อนของ เพราะยังงั้นผู้ที่มีหน้าที่จะค้นคงไม่ค้นที่นั่น ถูกไหมล่ะ”

ข้าพเจ้ารับว่า “ถูกแล้ว แต่จะเอาเป็นการแน่นอนเสมอเห็นจะไม่ได้ ถ้าทำยังงั้นกับเจ้าพนักงานกองสอดแนมกรมกองตระเวน บางทีก็จะสำเร็จได้”

แม่ศรียิ้มแล้วตอบว่า “ไม่ต้องใครละคุณเองแหละ ฉันจะรับซ่อนของในที่แจ้ง ๆ แล้วไม่ให้คุณหาพบได้ที่เดียว”

ข้าพเจ้าหัวเราะ (เพราะเชื่อตัว) แล้วพูดว่า “เออก็คิดงี้ฝีมือฉันคู่สักทีก็ดี จะได้ว่ารู้ว่าถ้าจะเข้าไปรับทำราชการจะเป็นประโยชน์หรือไม่ก็หล่อนจะคิดทำยังไงล่ะ”

แม่ศรีตอบว่า “ฉันคิดไว้แล้ว” นี่แน่ะ โบนัสแหละนะฉันจะซ่อนไว้ในห้องนี้แห่งใดแห่งหนึ่ง แต่เวลานี้ คุณต้องไปเสียจากห้องเสียก่อน เมื่อเรียกเมื่อไหร่ถึงค่อยเข้ามา แล้วคุณต้องหาให้ได้ภายใน 15 นาที”

ข้าพเจ้ารับว่า “ได้ซี 15 นาทีจะนานไปเสียอีก ห้องนี้นิดเดียว”

แม่ศรีพูดว่า “เอาเถอะ ถ้าค้นหาได้ก่อน 15 นาทียิ่งดี แต่ฉันยังเชื่อว่าคุณจะหาไม่ได้”

ข้าพเจ้าถามว่า “ถ้าค้นหาได้ละก็หล่อนจะให้อะไรฉัน”

แม่ศรีตอบว่า “ถ้าค้นหาได้ภายใน 15 นาที ฉันจะไปพูดกับคุณอาให้คุณได้ทำการกับท่าน” (อาแม่ศรีในเวลานั้นเป็นผู้บังคับการกองสอดแนม)

ข้าพเจ้าจึงพูดว่า “เอาเถอะ ถ้าค้นหาไม่ได้ภายในเวลาที่หล่อนกำหนด ฉันจะไปซื้อแหวนทับทิมเพชรบำที่หล่อนอยากได้นั้นให้”

แม่ศรีคบมือแล้วพูดว่า “เป็นตกลงกันเถียว เข้าคุณออกไปซิ”

ข้าพเจ้าก็เดินออกไปจากห้องแล้วปิดประตูเสีย แต่ข้าพเจ้าหาได้ไปไกลไม่ ยืนอยู่ที่หน้าประตูนั่นเอง ได้ยินแม่ศรีเดินไปเดินมาในห้องนั้น ข้าพเจ้าเอียงหูฟังที่ประตูเพื่อจะสังเกตไว้ว่าหล่อนเดินไปทางไหน ประเดี๋ยวได้ยินกระดางต้นไม้ที่หน้าต่างกระทบจนที่รองดังกักใหญ่ ข้าพเจ้ายิ่งเชื่อแน่ว่าคงไม่อยู่ไกลจากหน้าต่าง พอแม่ศรีเปิดประตู ข้าพเจ้าก็เดินเข้าไปช้า ๆ ครั้นจะตรงเข้าไปที่หน้าต่างทีเดียวก็ก้าวแม่ศรีจะรู้เข้าว่าข้าพเจ้าแอบฟัง จึงแก่งทำเทียวคั่นตามมุมตามซอกฝา แม่ศรีเดินตามหลังข้าพเจ้าไปสักครู่หนึ่งแล้วก็จะออกครั้นจึงไปนั่งเสียดกลางห้องเย็บเสื้อชั้นในนาน ๆ เยกหน้าขึ้นดูข้าพเจ้าทีหนึ่ง ข้าพเจ้าเทียวคั่นตามฝาน้อยหนึ่ง แล้วก็เดินเมียง ๆ เข้าไปจนถึงหน้าต่าง ตรวจสอบหน้าต่างทั้งสองก็ยังไม่เห็น ยกกระดางต้นไม้ขึ้นก็ไม่เห็น ยกงานที่รองก็ยังไม่เห็น ทำเช่นนั้นทั้ง 4 กระดาง ออกไม่ชอบกลแล้วแลไปทางแม่ศรีเห็นยิ้มกริ่มกริมอยู่ ข้าพเจ้าก็ตั้งท่าจะคุ้ยดินในกระดางแม่ศรีจึงพูดว่า

“ต้นไม้ของฉันงาม ๆ อย่าไปคุ้ยเขี่ยหน่อยเลย”

แน่แล้ว ข้าพเจ้ายกกระดางลงมา ค่อย ๆ คุ้ยต้นไม้ขึ้นเทดินลงในจาน ทำเช่นนั้นทั้ง 4 กระดางก็ไม่พบใบนั้น ออกไม่ได้การ เหยื่อแตกซิบที่หน้าผาก แม่ศรีหัวเราะคิก ๆ ยิ่งทำให้ข้าพเจ้าเคืองขึ้นอีก แม่ศรีหยิบนาฬิกาขึ้นดูแล้วพูดว่า “ห้านาทีกว่าแล้ว”

ข้าพเจ้าลุกขึ้นยืนมองทั่วห้อง ที่ไหนจะควรซ่อนหรือไม่ควรซ่อน คั่นเจ้าหมดถึงเล็กเล็กก็ไม่พบ มือเปื้อนละอองเปล่า ๆ แลไปแลมาเห็นเขื่นหมาก ข้าพเจ้าโคดเข้าไปแย่งจากแม่ศรี เทของออกหมด เปิดจนกลับขาของพลูไม่พบ ฉวยกระเช้าเข็มด้ายมาตรวจไม่พบอีก แม่ศรียิ้มเยาะ

หัวเราะเย้ยใหญ่ ยิ่งเห็นข้าพเจ้าร้อนหนักยิ่งขันหนักขึ้น ข้าพเจ้าจับตัวแม่ศรีเองลุกขึ้น ยืนตรวจทั่วตัว ก็ไม่เห็น ข้าพเจ้ากล่าวจนแม่ศรีร้องขึ้นว่า

“ขอทีเถอะอย่าแก้ผ้าฉันตรวจเลย ฉันไม่ได้ซ่อนไว้ที่ตัวฉันหรอกจริง ๆ นะ เถอะ”

ข้าพเจ้าปล่อยมือแม่ศรี แล้วเที่ยวตามชอกตามมุมอึกรู้สึกเหงื่อไหลเกือบเป็นอาบนํ้า วิ่งไขว่ไปไขว่มา

“สิบนาทีกี่แล้ว” แม่ศรีร้องขึ้นด้วยเสียงอันมีเยาะปนอยู่มาก

ข้าพเจ้าออกรำคาญมาก แลออกเหงงใจขึ้นมา จึงถามว่า

“นี่หล่อนไม่ได้ออกไปจากห้องนี้เลยหรือ”

แม่ศรีตอบว่า “เปล่าเลยซี”

“ไหนหล่อนว่าจะซ่อนที่แจ้ง ๆ ยังไงล่ะ”

“ก็ฉันซ่อนที่แจ้งน่าซี”

“ไม่ใช่สูงจนฉันหิบบ้างถึงนะ”

“ถ้าสูงถึงยังงั้น ฉันจะซ่อนยังงี้ได้ ฉันก็ดีกว่าคุณไม่ใช่หรือ”

“ไม่ได้ป็นอะไรขึ้นไปเลยหรือ”

“ไม่ได้ป็น”

“หิบบ้างง่าย ๆ เทียวหรือ”

“ง่ายซี ไม่ต้องเอื้อมทีเดียว แต่ที่จริงตามสัญญา ก็ไม่ได้มีว่าฉันจะต้องตอบคำซัก
ของคุณ คุณคงต้องหาเอาเองให้ได้ คราวนี้ฉันไม่ตอบคุณอีกละ”

“ถามคำเดียวแหละ ไม่ต้องก้มลงหิบบ้างหรือ”

“ไม่ต้องเลย หิบบ้างสบาย ๆ ทีเดียว”

ข้าพเจ้าเกาศีรษะ แม่ศรีขันแค้นใหญ่ ข้าพเจ้าออกเคืองแค้น

“หรือคุณจะไม่ยอมแพ้ละ”

“สิบนาทีกี่แล้ว”

ข้าพเจ้าหมดความคิด มิรู้ที่จะค้นที่ไหนอีก แต่ครั้งนั้นจะยอมง่าย ๆ ก็ดูไม่ดี จึงเที่ยวเดิน
ค้นไปอีก นึกเคืองแค้นอะไร โบนั่นก็ไม่ใช่เล็ก ควรจะเห็นได้ ทำไมไม่เห็นหรือดาข้าพเจ้าจะบอก

“สิบนาทีกี่”

ข้าพเจ้าคันใหญ่ นาน ๆ เหลียวดูแม่ศรีครั้งหนึ่ง ยังเห็นหน้าหล่อนกรุ้มกริ่มก็ยิ่งขัดใจ
คันจนเหงื่อไทร

“สัปสันทิ”

ข้าพเจ้ารู้สึกว่าจะเห็นจะต้องแพ้เสียแน่ นึกออกเสียใจที่พูดอวดดีไปหน่อย จะต้องถูก
หัวเราะเยาะ ออกรู้สีกเพี้ยน จึงพึงเข้ากับฝา เอ๊ะ เจ็บแปลบเหมือนมดกัด

ข้าพเจ้าสะดุ้ง เหลียวกลับไปดูที่ฝาหมายว่าได้แล้ว เปล่า ฝาเกลี้ยง แม่ศรียิ้มใหญ่
ตามองดูเข้มนาคา ข้าพเจ้ายืนเฉยเห็นว่าจะหาอีกก็ไม่เป็นประโยชน์

“สัปหันทิ”

ข้าพเจ้าถอนใจใหญ่ แล้วมานั่งลงข้างแม่ศรี ควักผ้าออกมาเช็ดหน้า

“ยอมแพ้” ข้าพเจ้าพูดยิ้มแฉ่ง ๆ กรรยาข้าพเจ้าหัวเราะคิก ๆ แล้วพูดว่า

“ยังงี้ละ ฉันทว่าแล้วว่ามันไม่ง่ายนัก ย้ายการหาของที่เขาตั้งใจซ่อน นี่คุณรู้แล้วเสียอีก
ว่าจะซ่อนที่ไหน ยังหาไม่ได้ ก็โปลิศนะยังจะต้องเดาที่เสียก่อนอีก”

ข้าพเจ้าเถียงว่า “ก็โปลิศเขาไม่ได้มีกำหนดเหมือนฉันนี่”

แม่ศรีตอบว่า “พอดีกันแล้วเพราะคุณทราบที่ซ่อนเพราะยังงั้นต้องกำหนดเวลาหรือ
คุณจะค้นอีกฉันจะผ่อนเวลาให้”

ข้าพเจ้าตอบว่า “ช่างเถอะ พอแล้ว บอกเถอะว่าอยู่ที่ไหน”

แม่ศรีหัวเราะแล้วพูดว่า “ถอดเสื้อเสียก่อนเถอะแล้วจะบอกให้”

ข้าพเจ้าถอดเสื้อออก เออเฮอ พุทโร เจ้าโบนันติดอยู่กลางหลังเสื้อข้าพเจ้านั่นเอง

รุ่งขึ้นเช้าข้าพเจ้าก็พาแม่ศรี ไปซื้อแหวนทับทิมเพชรบำตามที่ได้สัญญากันไว้

**ผลการวิเคราะห์เจตนาการแต่ง บทบาทหน้าที่ทางสังคมและกลวิธีการสร้างตัวบทพระราชนิพนธ์
ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว**

เรื่อง ทดลองความไหวพริบ

เรื่องทดลองความไหวพริบ เป็นเรื่องเกี่ยวกับสามีภรรยาที่มีความเห็นขัดแย้งกันเรื่องการทำงานของกองสอดแนม โดยสามีซึ่งเป็นผู้เล่าได้เล่าว่า ตนเองอยากทำงานในกองสอดแนม เพราะเห็นว่าตนมีไหวพริบดีพอ วันหนึ่งจึงได้คุยกับภรรยาเรื่อง โปลิศจับคนร้าย โดยได้ของกลางมาเพียงนิดเดียว ภรรยาของเขาแสดงความคิดเห็นว่าการจับคนร้ายนั้นง่ายแต่การหาของกลางนั้นยาก แต่เขากลับมีความเห็นว่า หาของกลางนั้นง่าย ภรรยาของเขาจึงทำให้เขาหาโบว์ติดผม ซึ่งเธอจะเอาไปซ่อนไว้ในห้องแล้วให้สามีของเธอหาภายในเวลา 15 นาที เขาตอบตกลงแต่เขาหาอย่างไรก็ไม่พบ สุดท้ายก็ต้องยอมแพ้ ภรรยาของเขาจึงเฉลยว่าโบว์อยู่ที่ไหนโดยได้หยิบเอาโบว์ออกจากหลังเสื้อของเขาทำให้เขาต้องยอมแพ้แก่ภรรยา

เรื่องนี้พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงแสดงทัศนะเกี่ยวกับการเมืองการปกครอง โดยมีเจตนาที่จะสะท้อนให้เห็นว่าพระองค์ไม่เห็นด้วยกับวิธีการสอบสวนผู้ต้องสงสัยเพื่อหาความจริงด้วยการใช้วิธีทรมานจนต้องยอมรับผิดทั้ง ๆ ที่ไม่ได้ทำผิด ดังตอนที่ว่า

... ท่านบิดาข้าพเจ้าเคยเป็นข้าหลวงชำระความนครบาลชั้นเก่าหลายเรื่อง ได้เขียนผู้ร้ายจนรับเสียหลายคน จนมีชื่อเสียงว่าเป็นคนชำระเก่ง ครั้นเมื่อจนท่านจะถึงแก่กรรมนั้น ท่านจะเป็นโรคอะไรข้าพเจ้าไม่ทราบชัด แต่ผลของโรคนั้นทำให้ร่างกายตอนล่างของท่านตายไปไม่รู้สึกระไรเลย แต่เป็นเช่นนั้นอยู่หลายเดือนเมื่อจะสิ้นชีวิตก็ดับไปโดยไม่มีปีมีกลองอะไร พวกวัด ๆ าว ๆ ว่ากันแซ่ว่า กรรมตามทัน เพราะท่านได้ทำนาบนหลังคนมามากมายนัก...

(ทดลองความไหวพริบ : 34)

อีกทั้งเรื่องนี้ยังใช้ท่วงทำนองในการแต่งแบบสร้างอารมณ์ขัน ดังตอนที่ผู้เล่าประชดประชันภรรยาของตนเองที่รอบรู้เรื่องคนอื่นไปทั่ว ดังตอนที่ว่า

...แม่ศรีก็เล่าเรื่องราวต่าง ๆ ของเพื่อนบ้านให้ข้าพเจ้าฟังตามธรรมเนียม
ของท้องถิ่น (ภรรยาข้าพเจ้าเป็นคนกว้าง รู้เรื่องราวของคนแทบทั้งเมือง) ส่วน
ข้าพเจ้าก็นั่งฟังพลางรับประทานพลาง...

(ทดลองความไหวพริบ : 33)

จะเห็นได้ว่า เรื่องทดลองความไหวพริบ มีท่วงทำนองในการแต่งแบบสร้างอารมณ์ขันเช่น
ที่กล่าวมาข้างต้น ทำให้เรื่องนี้มีบทบาทหน้าที่ชัดเจนในการเป็นเครื่องผ่อนคลายอารมณ์ เพราะทำ
ให้อ่านเกิดความสนุกสนานและขบขันไปตามเนื้อเรื่องที่อ่าน นอกจากนี้ยังมีบทบาทหน้าที่ใน
การให้การศึกษาอีกด้วย กล่าวคือ เรื่องนี้สอนให้อ่านรู้จักคิดพิจารณาไตร่ตรองให้ถี่ถ้วนคัดเลือก
เชื่อเรื่องใดเรื่องหนึ่ง ดังเช่นการซ่อนของกลางอาจซ่อนในที่แจ้งซึ่งหายากกว่าที่ลับ เพราะคนหา
อาจจะคิดไม่ถึงว่าของสำคัญแต่กลับนำไปซ่อนในที่แจ้ง ดังปรากฏตอนหนึ่งว่า

... “คุณไม่เคยได้ยินเขาว่ากันมั้งหรือ ว่าของอะไร ๆ ถ้าจะซ่อนให้หายาก
ที่สุดให้ซ่อนในที่แจ้ง ๆ”

ข้าพเจ้าตอบว่า “ฉันก็เคยได้ยินเขาพูดกันอยู่”

แม่ศรีพูดว่า “ก็นั่นแหละสิ การที่ให้ซ่อนในที่แจ้งนะ ก็คือมันไม่เป็นที่ ๆ ควรจะ
ซ่อนของ เพราะยังงั้นผู้ที่มีหน้าที่ค้นคงไม่ค้นที่นั่น ถูกไหมล่ะ”

(ทดลองความไหวพริบ : 33)

ด้านกลวิธีการแต่ง พบว่า เรื่องทดลองความไหวพริบนี้เปิดเรื่องด้วยการบรรยายเหตุการณ์
ดังตอนที่ว่า

ท่านทั้งหลายที่เคยได้อ่านเรื่องต่าง ๆ ของข้าพเจ้าในทวีปญาคองจะ
ไม่ทราบเป็นแน่ว่า ตัวข้าพเจ้านี้ก็ได้มีความประสงค์จะเป็นท่านสืบกับเขารั้งหนึ่ง
เหมือนกัน ข้าพเจ้าไม่อยากจะคิดแต่ที่จริงข้าพเจ้ารู้สึกตัวว่า ข้าพเจ้าไม่ใช่คนที่
ปราศจากไหวพริบ การที่จะเป็นผู้สืบสาวราวเรื่องอะไรดี ๆ ก็อาศัยความไหวพริบ
รู้เท่าทันผู้อื่น นั่นแหละยิ่งกว่าสิ่งอื่น เมื่อข้าพเจ้ารู้สึกตัวอยู่เช่นนี้แล้ว ก็เป็นธรรมดา
ที่ข้าพเจ้าจะต้องอยากมีชื่อเสียงกับเขาบ้าง...

(ทดลองความไหวพริบ : 32)

และมีการดำเนินเรื่องแบบย้อนกลับ กล่าวคือ เนื้อเรื่องเริ่มตั้งแต่ ผู้เล่าเล่าเรื่องราวของตนเองในปัจจุบันก่อนว่าตนเองอยากทำงานในกองสวดมนต์ของกรมกองตระเวนเพราะตนเองเป็นคนมีไหวพริบดี แล้วเล่าย้อนกลับไปถึงเรื่องที่คนเสียรู้ให้กับภรรยาเรื่องการทดลองไหวพริบในการหาของกลาง โดยภรรยาของตนได้นำใบวัดคิดผมไปซ่อน แล้วทดลองให้เขาหาภายในเวลา 15 นาที ซึ่งสุดท้ายเขาหาไม่พบ และต้องยอมเสียพนันโดยพากรรยาของเขาไปซื้อแหวนทับทิมตามสัญญา ซึ่งถือว่าเรื่องนี้แม้เขาจะหาใบวัดผมไม่ได้ แต่กลับเป็นการจบแบบสุขนานุกรม เพราะตอนท้ายผู้เล่าได้กล่าวถึงความสมหวังของแม่ศรีที่ได้แหวนทับทิมตามสัญญานั้นเอง ดังตอนที่ว่า

... รุ่งขึ้นเข้าข้าพเจ้าก็พาแม่ศรี ไปซื้อแหวนทับทิมเพชรบำตามที่ได้สัญญากันไว้...

(ทดลองความไหวพริบ : 39)

ด้านการนำเสนอแก่นเรื่อง พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงใช้วิธีการนำเสนอ โดยผ่านการกระทำของตัวละคร โดยให้ผู้เล่า (ข้าพเจ้า) กับแม่ศรีซึ่งเป็นภรรยาของผู้เล่าแสดงบทบาทให้เห็นถึงแก่นเรื่อง ซึ่งแก่นเรื่องที่เสนอออกมานั้นเป็นแง่คิดเกี่ยวกับการปกปิดความผิดของคนเราว่า หากทำผิดในที่ลับย่อมเป็นที่สงสัยแก่คนทั่วไป แต่หากทำผิดในที่แจ้งคนอื่นจะไม่สงสัย เพราะไม่ใช่ที่ที่ควรจะทำผิดเพราะคนอื่นสามารถเห็นได้ชัดเจน จึงเป็นการสะดวกที่จะทำผิดได้ง่าย โดยที่คนอื่นไม่สามารถจับได้ ดังการแสดงบทบาทของตัวละครในเรื่องทดลองความไหวพริบ ได้แก่ ผู้เล่า (ข้าพเจ้า) กับแม่ศรีซึ่งเป็นภรรยาของผู้เล่า ดังนี้

“คุณไม่เคยได้ยินเขวากันมั้งหรือ ว่าของอะไร ๆ ถ้าจะซ่อนให้หายากที่สุดให้ ซ่อนที่แจ้ง ๆ”

ข้าพเจ้าตอบว่า “ฉันก็เคยได้ยินเขาพูดกันอยู่”

แม่ศรีพูดว่า “ก็นั่นนะซี การที่ให้ซ่อนที่แจ้งนะ ก็คือมันไม่เป็นที่ ๆ ควรจะซ่อนของ เพราะยังงั้นผู้ที่มีหน้าที่จะค้นคงไม่ค้นที่นั่น ถูกไหมล่ะ”

ข้าพเจ้ารับว่า “ถูกแล้ว แต่จะเอาเป็นการแนะเสมอเห็นจะไม่ได้ ถ้าทำยังงั้นกับเจ้าพนักงานกองสวดมนต์กรมกองตระเวน บางทีก็จะสำเร็จได้”

แม่ศรียิ้มแล้วตอบว่า “ไม่ต้องใคร่ละคุณเองแหละ ฉันจะรับซ่อนของในที่แจ้ง ๆ แล้วไม่ให้คุณหาพบได้ทีเดียว”

ข้าพเจ้าหัวเราะ (เพราะเขี้ยว) แล้วพูดว่า “เอาก็ดีลองฝีมือฉันดูสักทีก็ดี จะรู้ได้ว่าถ้าจะเข้าไปรับราชการจะเป็นประโยชน์หรือไม่ก็หล่อนจะคิดทำอะไรล่ะ”

(ทดลองความไหวพริบ : 35 – 36)

จากนั้นแม่ศรีก็เอาโบว์ไปซ่อนไว้ในห้องที่กำลังคุยกันอยู่ โดยให้ผู้เล่าออกไปจากห้องก่อน หลังจากนั้นให้ผู้เล่าใช้เวลาในการหาโบว์ 15 นาที ถ้าหากหาไม่ได้ตามเวลาที่กำหนดผู้เล่าจะต้องซื้อทับทิมเพชรมาให้กับแม่ศรี พอได้เวลาผู้เล่าก็เข้ามาหาโบว์ในห้อง แต่หาอย่างไรก็หาไม่พบ จนกระทั่งหมดเวลา แม่ศรีจึงเฉลยว่า โบว์ที่แม่ศรีเอาซ่อนนั้น แม่ศรีได้เอาติดอยู่หลังเสื้อที่ผู้เล่าใส่นั้นเอง ซึ่งผู้เล่าก็ยอมจำนนต่อความสามารถของแม่ศรีในที่สุด

ส่วนการสร้างฉากนั้น พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงใช้ฉากที่เป็นสิ่งประดิษฐ์ เช่นในเรื่องได้กล่าวถึง ห้อง แต่ไม่ได้ให้รายละเอียดของห้องว่าเป็นเช่นใด เช่นตอนที่ว่า

...ข้าพเจ้าลุกขึ้นยืนมองทั่วห้อง ที่ไหนจะควรซ่อนหรือไม่ควรซ่อน คำนึงหมดถึงเล็กเสื่อกี่ไม่พบ มือเปื้อนละอองเปล่า ๆ

(ทดลองความไหวพริบ : 35 – 36)

ส่วนการสร้างตัวละครนั้น พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงใช้วิธีการสร้างตัวละครที่เป็นคน โดยผู้เล่าเป็นตัวละครที่แสดงบทบาทในเรื่องและใช้สรรพนามบุรุษที่ 1 แทนตัวเองว่า ข้าพเจ้า และมีแม่ศรีแสดงบทบาทเป็นภรรยาของผู้เล่า โดยไม่ได้ให้รายละเอียดว่าตัวละครมีลักษณะนิสัยเช่นใด เช่นตอนที่ว่า

...แน่แล้ว ข้าพเจ้ายกกระถางลงมาก้อย ๆ ขุดดินไม้ขึ้นเทดินลงในจาน ทำเช่นนี้ทั้ง 4 กระถางก็ไม่พบ โบนั้น ออกไม่ได้การ เหงื่อแตกซิบที่หน้าผาก แม่ศรีหัวเราะคิก ๆ ยิ่งทำให้ข้าพเจ้าเคืองขึ้นอีก แม่ศรีหยิบนาฬิกาขึ้นดูแล้วพูดว่า “ห้านาทีกว่าแล้ว...

(ทดลองความไหวพริบ : 37)

นอกจากนี้ การสร้างบทสนทนา ยังปรากฏว่ามีการสร้างบทสนทนาที่สะท้อนให้เห็นความขัดแย้งของตัวละคร ได้แก่ ผู้เฒ่าและแม่ศรีซึ่งเป็นภรรยา ดังตอนที่ว่า

...ข้าพเจ้านั่งนิ่งฟังอยู่นานแล้วจึงพูดขึ้นว่า

“น่าเสียดาย พวกนายโปลิศลับของเราโง่เง่า ไม่ได้ครึ่งของฝรั่งเขาทีเดียว”

แม่ศรีทำคอแข็ง (พี่ชายหล่อนรับราชการเป็นผู้ช่วยเจ้ากรมกองสอดแนมกรมกองตะเวนผู้หนึ่ง) แล้วพูดว่า “ก็ทำไมเขาจับขโมยไม่ได้มั่งหรือ”

ข้าพเจ้าตอบว่า “ได้จริง แต่ไม่ได้เสียมากกว่า ถ้ามีคนฉลาดอยู่ในกองสอดแนมคงจะได้มากกว่านี้ ถึงยังงี้ ๗ ควรจะได้ของกลางมากกว่านี้”

แม่ศรีดาเขียวขึ้นมาทีเดียว แล้วพูดว่า “จับตัวขโมยมันยังจะง่ายกว่าของกลางเสียอีก บางทีจับตัวขโมยได้แล้วยังเที่ยวค้นของกลางอยู่อีกนาน เพราะมันจะเอาซ่อนได้ที่ไหนก็ได้ ถ้ามันไม่บอก ใครจะไปบังคับมันให้บอกได้หรือไม่ ไม่เขียนเอาได้เหมือนแต่ก่อนนี้ ชำระความแต่ก่อนนี้นะซิเขียนเอาจนรับว่ามันรับขึ้นตา จะจริงหรือไม่จริงมันจับมันก็ต้องรับ”

แม่ศรีพูดตอนนี้เน้นถ้อยเน้นคำ ดาจ้องตรงข้าพเจ้า ท่านบิดาข้าพเจ้าเคยเป็นข้าหลวงชำระความนครบาลชั้นเก่าหลายเรื่อง ได้เขียนผู้ร้ายจนรับเสียหลายคน จนมีชื่อเสียงว่าเป็นคนชำระเก่ง...

(ทดลองความไหวพริบ : 33 – 34)

เรื่อง รายงานการประชุมปาลิเมนต์สยาม

เมื่อเร็ว ๆ นี้ข้าพเจ้าอ่านหนังสือพิมพ์รายวันฉบับหนึ่งพบ “เมื่อไรหนอ” ต่าง ๆ ข้าพเจ้าเป็นคนชอบอ่าน “เมื่อไรหนอ” เพราะธรรมดาคนที่รู้สึกคนว่าโง่ ย่อมพอใจชมบุญผู้ฉลาด ข้าพเจ้าเชื่อแน่อนอยู่ว่าท่านผู้ถาม “เมื่อไรหนอ” นั้นต้องเป็นคนฉลาด ถ้ามิฉะนั้นที่ไหนจะคุยหาข้อความเก่ง ๆ มาถามได้มากมายเช่นนั้น ข้อที่จับใจข้าพเจ้าที่สุด คือข้อที่ถามว่า “เมื่อไรหนอเราจะมีปาลิเมนต์” จริงทีเดียว ทำไม เราก็ศิวิไลซ์แล้ว จะมีปาลิเมนต์ไม่ได้ทีเดียวหรือ แต่ญี่ปุ่นยังมีได้.....

วันนั้นเป็นวันร้อนมาก ข้าพเจ้านอนอ่านหนังสือพิมพ์เรื่อยสบายอยู่ก็พอได้รับคำสั่งท่านสารานุกรมให้ไปฟังการประชุมในปาลิเมนต์เรื่องงบประมาณทหาร ข้าพเจ้าก็รีบเตรียมตัวไป เมื่อข้าพเจ้าออกจากบ้านนั้นบ่ายสัก 5 โมงแล้ว เพราะฉะนั้นต้องรีบร้อนมาก ที่ประชุมเปิดตั้งแต่ บ่าย 3 โมงแล้ว ข้าพเจ้าไปก็ตรงไปที่เฉลี่ยสำหรับพวกหนังสือพิมพ์ เห็นแผ่นกระดานวางอยู่บนโต๊ะทุก ๆ โต๊ะ เขียนชื่อหนังสือพิมพ์ไว้ ข้าพเจ้าตรงไปที่มีกระดานเขียนชื่อ “ทวีปัญญา” แล้วนั่งลง เมื่อข้าพเจ้าไปถึงท่านอัครเสนาบดี (ไปรมมินิสเตอร์) กำลังชี้แจงเรื่องงบประมาณนั้นอยู่ ข้าพเจ้าบันทึกคำพูดของท่านพวกมมเบอร์ต่าง ๆ ไว้ดังต่อไปนี้

อัครมหาเสนาบดี.- “ตั้งแต่ดั้งเดิมมา การทหารนับว่าเป็นสิ่งสำคัญที่สุด เพราะเป็นธรรมชาติใดที่มีความประสงค์จะเป็นไท ย่อมต้องคิดการป้องกันบ้านเกิดเมืองบิดร โบราณราชประเพณีท่านจึงได้จัดให้บรรดาชายฉกรรจ์เป็นทหารทั้งสิ้นไม่วันทนา.....”

นายเกสร.- “ข้าพเจ้าขอรับรองในข้อที่ท่านอัครมหาเสนาบดีกล่าวข้าพเจ้าอาจชักงูลึงซึ่งจะให้เห็นเป็นพยานได้ดังนี้คือ เมื่อครั้งสมเด็จพระนารายณ์.....”

ประธาน.- “รอก่อน รอก่อน ยังไม่ถึงเวลาที่ท่านจะแสดงโวหาร”

อัครมหาเสนาบดี.- “ข้าพเจ้ากล่าวอยู่ว่าบรรดาชายฉกรรจ์ต้องเป็นทหารทั่วหน้าก็เมื่อแต่โบราณกาลยังเป็นเช่นนี้แล้ว ทำไมในกาลบัดนี้เราจะยับยั้งอยู่หรือ ก็การทหารซึ่งเป็นการสำคัญครั้งนั้น ครั้งนี้ไม่สำคัญหรือ ก็สำคัญเหมือนกัน ถ้าเราตกลงเห็นเช่นนี้แล้ว เราจะต้องทำอะไรก็ควรต้องคิดอ่านบำรุงการทหารให้เทียมทันชาติอื่นเขาบ้างจึงจะถูก แต่ก่อนอำนาจเป็นใหญ่เงินเป็นใหญ่ไม่ใช่หรือ เมื่อเป็นเช่นนี้แล้ว ที่ประชุมคงจะเห็นได้ว่า ถ้าประสงค์ความเจริญของทหาร ซึ่งเป็นความเจริญของบ้านเมืองแล้ว ก็ต้องช่วยรัฐบาลได้จัดการทหารให้ดำเนินการไป

โดยสะดวกตามที่กะไว้ แลได้อ่านให้ท่านฟังแล้วขอให้ที่ประชุมพร้อมกันอนุญาตใช้เงินแผ่นดิน
สำหรับการทหารตามที่ขอนั้นเถิด”

นายเกร์.- “ข้าพเจ้าขอก้าวแสดงให้แจ้งเหตุผลว่าเหตุใดข้าพเจ้าจึงรับรองลงเนื้อ
เห็นด้วยกับท่านอัครมหาเสนาบดีในที่นี้ ข้าพเจ้าจะขอเล่าเรื่องราวของสมเด็จพระนารายณ์ราชริราชเจ้า
สมเด็จพระนารายณ์ราชริราชเจ้า คือเป็นพระเจ้าอยู่หัวครองสิริราชสมบัติอยู่ที่กรุงศรีอยุธยา
คือกรุงเก่า กรุงเก่าคือสมเด็จพระเจ้ารามธิบดีทรงสร้าง สมเด็จพระเจ้ารามธิบดีคือที่เรียกกันว่า
พระเจ้าอู่ทอง พระเจ้าอู่ทองนี้เสด็จมาจากเมืองเทพนครเพื่อเสด็จมาหาที่สร้างพระนครใหม่
พระนครใหม่นี้คือกรุงศรีอยุธยา กรุงศรีอยุธยาคือกรุงเก่า สมเด็จพระนารายณ์ราชรินั้น
เป็นพระเจ้าแผ่นดินเสวยราชสมบัติ ณ กรุงเก่าองค์หนึ่งข้อนี้มีหลักฐานแน่นอน คือได้ความจาก
จดหมายเหตุของเจ้าแม่วัดดุสิต เจ้าแม่วัดดุสิตได้จดหมายเหตุเรื่องราวไว้พิศดารเป็นราชประวัติ
กรุงเก่า มีข้อความแปลกประหลาดยิ่งกว่าข้อความที่มีอยู่ในพระราชพงศาวดารกรุงเก่าที่ตีพิมพ์
แล้วนั้นหลายพันหลายหมื่นส่วน ประวัตินี้แต่งโดยเจ้าแม่วัดดุสิต เมื่อจุลศักราช 992 ปี คันฉบบัณเดิม
ของจดหมายเหตุนั้นอยู่ที่เรดิเอเตอร์โดย ขอรับประทานโทษ เผลอไป...อยู่ที่ข้าพเจ้า ไม่ใช่แต่
เท่านั้น ข้าพเจ้ายังมีสมุดภาษาฝรั่งเศสอีกเล่มหนึ่ง เรื่องสมเด็จพระนารายณ์ เรียกชื่อตามภาษา
ฝรั่งเศสดังนี้ “ฮิสตอเดรอยนารายณ์” ดังนี้หนังสือเล่มนี้แต่งโดย คนชาวชาติฝรั่งเศสคนหนึ่ง
ซึ่งได้มาอยู่ด้วยกับท่านเจ้าพระยาวิไชยเณทร์ เจ้าพระยาวิไชยเณทร์ คือ คนชาวชาติฝรั่งเศสชื่อเดิม
ชื่อ “ฟอลคอน” ดังนี้ ชายชาวชาติฝรั่งเศส ซึ่งเป็นผู้แต่งหนังสือชื่อฮิสตอเดรอยนารายณ์นั้นเป็น
คนชอบพอกันเคยกับท่านเจ้าพระยาวิไชยเณทร์ฟอลคอน หนังสือซึ่งแต่งโดยชายชาวชาติฝรั่งเศส
นั้น เป็นหนังสือฝรั่งเศส แปลโดยท่านสังฆราชปัลละกัวบิณบ เป็นภาษาไทย หนังสือชื่อ
“ฮิสตอเดรอยนารายณ์” ซึ่งแต่งโดยชายชาวชาติฝรั่งเศส ซึ่งเป็นคนชอบพอกับท่านเจ้าพระยา
วิไชยเณทร์นั้น มีข้อความพิศดารน่าอ่านน่ารู้ที่น่าฟังยิ่งกว่าที่มีในพระราชพงศาวดารกรุงเก่า
หลายร้อยเท่า ในหนังสือจดหมายเหตุแต่งโดยเจ้าแม่วัดดุสิตกับหนังสือภาษาฝรั่งเศสนั้น มีกล่าว
ข้อความพิศดารถึงการเสด็จประพาสของสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้าพระนารายณ์ราชกุมาร มีสิ่ง
น่าอ่านน่าฟังอยู่มาก แต่ที่น่าประหลาดนักคือมีเรื่องกล่าวถึงสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้า
พระนารายณ์ราชกุมารเสด็จเที่ยวทรงขับยานชนิดหนึ่ง ซึ่งเป็นที่น่าพิศวงแก่ชาวกรุงเก่าแล
ชาวลพบุรีมาก คือสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้าพระนารายณ์ราชกุมารนั้นได้ทรงโปรดฯ ให้ชาย

ชาวชาติฝรั่งเศสผู้หนึ่งเข้าเฝ้า ชายชาวชาติฝรั่งเศสนี้เป็นพ่อค้า มาตั้งห้างค้าขายอยู่ตำบลท่ากระโหม
 กรุงเก่า ชายชาวชาติฝรั่งเศสคนที่ได้กล่าวมาแล้วนี้ ได้นำยานอย่างใหม่มาถวายสมเด็จพระเจ้า
 ลูกยาเธอ เจ้าฟ้าพระนารายณ์ราชมาร เรียกตามภาษาฝรั่งเศสว่าดังนี้ คือ “ออโตโมไพล์” ดังนี้
 ยานชนิดที่ฝรั่งเศสเรียกว่า “ออโตโมไพล์” นี้ถือเป็นรถชนิดหนึ่งที่เดินไปด้วยไม่อาศัยแรงม้าเลย
 ใช้อาศัยน้ำมันมะพร้าวทำให้เกิดแก๊สขึ้น เดินไปเปรียบคล้ายรถไฟที่มีอยู่เดี๋ยวนี้ รถชนิดที่ฝรั่งเศส
 เรียกว่าออโตโมไพล์นี้ สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้าพระนารายณ์ราชมาร ได้ทรงประพาสพทอดพระทัย
 เสด็จไปเที่ยวแต่จำเพาะข้าหลวงเดิม 9 คน คุณเล็ก 1 คน คุณปาน 1 คน ทั้ง 2 คนนี้เป็นบุตร
 หม่อมเจ้าบัว พระนมเอก นายทองคำบุตรเปรม พระนมรอง 1 นายสัง บุตรเจ้าพระยาพิษณุโลก 1
 นายเรือง มอญบุตรเจ้าพระยารามจักรวงศ์ 1 นายหวาน แขนบุตรเจ้าพระยาไทรบุรี 1
 นายน้อย ยะทิปะ แขนบุตรพระยาราชวังสัน แขน 1 นายเพื่อนบุตรพระยามหาอำมาตย์ 1 นายขุนาค
 บุตรพระยาเพชรพิไชย 1 รวมข้าหลวงเดิมที่พทอดพระทัย 9 นายด้วยกัน แต่ข้าหลวงเดิม 9 คน นี้ล้วนเป็น
 เด็กมีอายุคล้าย ๆ กันกับสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอเจ้าฟ้าพระนารายณ์ราชมารทั้งนั้น.....”

ผู้ส่งข่าวของเราไม่ได้จดคำพูดของนายเกศร์ต่อไปเพราะแลไม่เห็นว่ามีข้อความ
 เกี่ยวข้องกับงบประมาณทหารอย่างไร ส่วนนายเกศร์นั้นพูดเรื่อยไปประมาณเกือบชั่วโมงหนึ่ง

ประธาน.- “ข้าพเจ้าฟังท่านสมาชิกรมานานแล้ว ก็ยังไม่เห็นกล่าวข้อความอะไร
 ที่เกี่ยวข้องกับเรื่องที่กำลังปรึกษากันอยู่เลย”

นายเกศร์.- ถ้าท่านยอมให้ข้าพเจ้ามีเวลาอีกหน่อยข้าพเจ้าก็จะได้ตั้งใจพยายามที่จะ
 กล่าวถึงทหาร เมื่อครั้งสมเด็จพระนารายณ์เป็นเจ้าตามที่มีกล่าวถึงในประวัติ แต่งโดยเจ้าแม่วัดคูต
 กับ....”

เสียงจากหลังประธาน.- “เล็กที เลิกที”

ประธาน.- “เงียบ เงียบ”

นายเกศร์นั่งลง แสดงกิริยาไม่สู้พอใจนัก

ตอนนี้ไปมีเมมเบอร์แสดงโวหารอีกหลายท่าน แต่จะเป็นเพราะเหตุไรไม่ทราบ ผู้ส่งข่าว
 ของเรายังไม่ได้ หรือลืมจดอะไรอย่างหนึ่ง เพราะฉะนั้นมาได้อีกต่อมาเมื่อฝ่ายคัดค้านพูดดังต่อไปนี้

นายทวน.- “ข้าพเจ้าจะขอกล่าวสุนทรกถาแต่พอสมควรแก่เวลาดังต่อไปนี้”

ข้อ 1. เราต้องการที่สุด! ขอให้เจ้านายของเราทรงพระราชดำริถึงตัวข้าพเจ้าผู้มีอายุมาก

ข้อ 2. เราต้องการที่สุด! เพื่อให้ชนทั้งหลายเข้าใจว่าเราเป็นผู้มีสติปัญญา கடனுต่อแผ่นดิน

ข้อ 3. เราต้องการที่สุด! เพื่อให้เปิดทางให้ผู้มีสติปัญญา கடனுต่อแผ่นดินเช่นตัวเรา ออกตัวออกหน้าอาสาแสดงสติปัญญาความดีได้โดยสะดวก มิให้มีที่กีดขวางจนต้องแลดูเสียก่อนว่า ลมพัดมาทางไหน

ข้อ 4. เราต้องการที่สุด! ในการที่เปิดปากมนุษยให้แสดงโวหารอธิบายได้ตาม สติปัญญา โดยไม่ต้องกลัวติดคุก

ข้อ 5. เราต้องการที่สุด! ในตัวบุคคลสามารถ คือเสนาบดีแลอธิบดี เจ้ากรม ปลัดกรม ผู้ช่วย แม่ทัพนายทหาร พลทหารที่รู้จักหน้าที่ของตน คือรู้จักว่าใครเป็นผู้มีสติปัญญา கடனுต่อแผ่นดินแล้ว แลพึงเลี้ยงผู้นั้น

ข้อ 6. เราต้องการที่สุด! ในผู้ที่ตั้งอยู่ในยุติธรรม เพื่อเป็นความสุขแก่มนุษย คือเป็น ต้นว่าผู้พิพากษาคุลาการ เมื่อถูกคดีโดยผู้ที่มีสติปัญญา கடனுต่อแผ่นดิน อย่าตัดสินกักขัง ผู้ตกเดือน 7 วันฐานหมิ่นประมาทศาล

ข้อ 7. เราต้องการที่สุด! ในท่านผู้มีสติปัญญาแล้ววิชาเก่าแก่กว่าผู้อื่นจริง สำหรับเป็น ผู้ช่วยแนะนำในราชการบ้านเมืองทั่วไปให้มีความเจริญโดยฉับไวทันเวลา

ข้อ 8. เราต้องการที่สุด! ในพวกเราให้รู้วิชาถึกซึ่งจริงๆทุกคนควรตั้งใจเรียนให้มี ความรอบรู้ แม้อย่างน้อยเพียงเสมอตัวเรา

ข้อ 9. เราต้องการที่สุด! ให้ตัวเรามีความนับถือแม่หญิงทุกคนแลให้แม่หญิงมีความรู้ วิชา แลมีความดีเท่าแก่บุรุษทั้งหลาย

ข้อ 10. เราต้องการที่สุด! ให้พวกเรามีความรู้ลึกในความรักชาติศาสนาและประเทศ ที่เกิดของตน แลให้มีความอายแก่ชาตินานาชาติประเทศแลอย่าอวดดีเย่อหยิ่งว่าเรารู้มากแล้วพอแล้ว ไม่ต้องฟังเสียงใครอีก

ข้อ 11. เราต้องการที่สุด! ที่จะให้คนทั้งหลายเห็นว่าเราเป็นคนกล้าหาญ หมั่นเพียรแล கடனுต่อชาติ แลเต็มใจที่จะรับหน้าที่ทำการใหญ่ทุกอย่างทุกสิ่ง

ข้อ 12. เราต้องการที่สุด! เพื่อให้ประเทศบ้านเมืองอันเป็นที่เกิดของเราเป็นศิวิไลซ์โดย ไม่ต้องอาศัยผู้อื่น นอกจากผู้มีสติปัญญา கடனுต่อชาติ ศาสนา แลบ้านเมืองของเราเอง

ข้อ 13. เราต้องการที่สุด! ในการที่คนเราจะไม่ว่างใจคนที่คิดแต่พูดอ้างตำรับตำราฝรั่ง โดยไม่มีจริงเลยนั้น

ข้อ 14. เราต้องการที่สุด! ให้ท่านทั้งหลายเห็นว่ามิแต่ผู้ปกครองก็ไม่ได้ มิแต่ไพร่พลเมืองก็ไม่ได้ ต้องมีทั้งสองจำพวกต้องอาศัยกันแลกัน

ข้อ 15. เราต้องการที่สุด! เพื่อให้ท่านทั้งหลายเห็นว่าทั้งผู้ปกครอง ทั้งไพร่พลเมือง ต้องอาศัยผู้มีสติปัญญาคุณญาคูต่อชาติ ช่วยแนะนำให้ เดินไปมรรคาอันถูกต้อง

ข้อ 16. เราต้องการที่สุด! ที่จะให้ท่านทั้งหลายเห็นว่าร่างกายมนุษย์ก็คื สัตว์เดียรัจฉาน ก็คื ถ้าไม่บริบูรณ์ก็ไม่ใช่ที่เจริญตา

ข้อ 17. เราต้องการที่สุด! ให้ท่านทั้งหลายเห็นว่าสมัยนี้เมืองเรายังมีข้อบกพร่องสำคัญ อยู่ คือยังไม่ได้ฟังคำแนะนำคักเตือนแห่งผู้มีวิชาจริงเช่นตัวเรา

ข้อ 18. เราต้องการที่สุด! เพื่อให้ท่านผู้มีหน้าที่ปกครองพวกเราทอดพระเนตรเห็น ความคิดความสามารถของผู้มีความคิดความสามารถ

ข้อ 19. เราต้องการที่สุด! ที่จะให้ผู้มีความดี ความสามารถจริง ได้มีโอกาสจัดการงาน ทัวไปเมื่อน้อยสัก 3 วัน

ข้อ 20. เราต้องการที่สุด! ให้ผู้ที่มิทรัพย์ใช้เงินค่านั่งสือของเรา

ข้อ 21. เราต้องการที่สุด! ให้ผู้ที่ยังไม่ได้ซื้อหนังสือของเราคิดอ่านลงชื่อซื้อทันที

ข้อ 22. เราต้องการที่สุด! เพื่อให้ที่ประชุมนี้มีความเห็นตามเรา ผู้มีสติปัญญาคุณญาคูต่อ บ้านเมือง

ข้อ 23.!

เสียงจากหลังประธาน.- “ยังมีอีกกี่ข้อ”

นายทวน.- “ไม่ยังมีอีกสองสามข้อ ข้อ 23.....”

เสียงจากหลังประธาน.- “เราต้องการที่สุด! ที่จะฟังคนอื่นพูด”

นายทวน.- “ข้าพเจ้าขอให้ท่านผู้เป็นประธาน ได้โปรดใช้อำนาจให้ข้าพเจ้าได้มีโอกาส พูดให้จบ”

ประธาน.- “ได้ แต่ขอให้ท่านพูดในประเด็น”

นายทวน.- “ข้าพเจ้าก็พูดในประเด็นอยู่แล้ว”

เสียงจากหลังประธาน.- “เถียงนายกเถียงนายก”

ประธาน.- “เจียบเจียบ”

นายทวน.- “ข้อ 23 เราต้องการที่สุด.....!”

เสียงจากหลังประธาน.- “ไม่จริง เราไม่ต้องการเลย”

เสียงจากที่อื่นๆ.- “เล็กที เลิกที”

ประธาน.- (คบโต๊ะ) “เจียบเจียบ”

อัครมหาเสนาบดี.- “ข้าพเจ้าขอแนะนำว่าให้งดการแสดงโวหารเสียที มิฉะนั้นจะเสียเวลามากเกินไป”

นายทวน.- “อะไร ท่านอัครมหาเสนาบดีจะปิดปากเมมเบอร์ไม่ให้พูดทีเดียวหรือ? นี่อิสรภาพแห่งที่ประชุมนี้ไปอยู่ไหน นี่จะเอาคนพูดถูกๆ เข้าคุกอย่างแต่ก่อนหรือ?”

เสียงพวกฝ่ายขวา.- “เล็ก เลิก”

เสียงพวกฝ่ายซ้าย.- “ว่าไป ว่าไป”

ประธาน.- “เจียบเจียบ”

เสียงพวกฝ่ายขวา.- “หยุด หยุด”

เสียงพวกฝ่ายซ้าย.- “พูดไป พูดไป”

เสียงพวกจีน.- “ลักทะบางฉิบหาย”

ประธาน.- “เจียบเจียบ”

เสียงพวกจีน.- “ลักทะบางข่มเหงข้า”

ต่อไปนี่ ต่างคนต่างพูดกันยิ่งเต็มเสียง จนจับเนื้อความไม่ได้ อัครมหาเสนาบดีลุกขึ้นพูด แต่ไม่ได้ยินว่าพูดว่าอะไร ได้ยินแต่ “เล็ก เลิก” บ้าง “ว่าไป ว่าไป” บ้าง กับเสียงพวกจีน ร้องตะโกนโลเลๆ ต่างๆ ลงปรายประธานลุกขึ้นยืนกวักมือ พลตระเวนรูปร่างล่ำสัน พวกเขามาอุ้มพวกเมมเบอร์จีนออกไป คนอื่นเปล่งเสียงอื้อรากับจะตีกัน เอะอะเหลือเกินแล้วข้าพเจ้าก็ตกใจตื่น หัวเราะเสียพักใหญ่

ผลการวิเคราะห์เจตนาการแต่ง บทบาทหน้าที่ทางสังคมและกลวิธีการสร้างตัวบทพระราชนิพนธ์
ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

เรื่อง รายงานการประชุมปาลิเมนต์สยาม

เรื่องรายงานการประชุมปาลิเมนต์สยาม มีเนื้อเรื่องย่อ คือ ผู้เล่าเล่าว่าตนเองชอบอ่านเรื่องเมื่อไหร่หนอจากในหนังสือพิมพ์และรู้สึกชื่นชมผู้เขียนว่าเป็นคนเขียนเก่ง และมีข้อที่ถูกต้องที่สุดคือเมื่อไหร่หนอเราจะมีปาลิเมนต์เหมือนญี่ปุ่น ผู้เล่าจึงเก็บเรื่องนี้ไปฝันว่าตนเองได้ไปนั่งฟังการประชุมปาลิเมนต์สยาม ซึ่งกำลังชี้แจงเรื่องงบประมาณทหารอยู่ โดยสมาชิกแต่ละคนพูดไม่เกี่ยวข้องกับประเด็นที่ชี้แจงทั้งสิ้น และมีการถกเถียงกันจนเกิดความวุ่นวายในปาลิเมนต์ ขณะที่เกิดความวุ่นวายนั้น ผู้เล่าก็ตื่นจากฝันและรู้ว่าตนเองฝันไป แต่ยังคงนั่งหัวเราะกับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในฝัน

เรื่องนี้พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงแสดงทัศนะเกี่ยวกับการเมืองการปกครองโดยมีทรงมีเจตนาที่จะสะท้อนให้เห็นว่า พระองค์ไม่เห็นด้วยที่รัฐบาลเข้มแข็งประชาชนโดยประชาชนไม่มีสิทธิแสดงความคิดเห็นหรือวิพากษ์วิจารณ์รัฐบาล ดังความอีกตอนหนึ่งที่ว่า

นายทวน.-“อะไร ท่านอัครมหาเสนาบดีจะปิดปากผมผมอย่าให้พูดทีเดียวหรือ?
นี่อิสรภาพแห่งที่ประชุมนี้ไปอยู่ที่ไหน นี่จะเอาคนพูดถูก ๆ เข้าคุกอย่างแต่ก่อนหรือ?”

เสียงพวกฝ่ายขวา.- “เลิก เลิก”

เสียงพวกฝ่ายซ้าย.- “ว่าไป ว่าไป”

ประธาน.- “เงียบ เงียบ”

....

เสียงพวกจีน.- “ลัทธิบางฉินหาย”

ประธาน.- “เงียบ เงียบ”

เสียงพวกจีน.- “ลัทธิบางฉินหาย”

ต่อไปนี้ ต่างคนต่างพูดกันอึงเต็มเสียง จนจับเนื้อความไม่ได้ อัครมหาเสนาบดีลุกขึ้นพูด แต่ไม่ได้ยินว่าพูดว่าอะไร ได้ยินแต่ “เลิกเลิก” บ้าง “ว่าไป ว่าไป” บ้าง

กับเสียงพวกจีนได้เล็ด ๆ ต่าง ๆ ลงปลายประธานลุกขึ้นยืนก้มมือ พลตระเวน
รูปร่างดำสั่น พวกเขามาอุ้มพวกเมมเบอร์จีนออกไป คนอื่นเปล่งเสียงอื้อรากับ
จะดีกัน...

(รายงานการประชุมปาลิเมนต์สยาม : 57-58)

อีกทั้งเรื่องนี้ยังใช้ท่วงทำนองในการแต่งแบบแข็งกร้าว ดังตอนที่ประธานห้ามไม่ให้
สมาชิกปาลิเมนต์แสดงความคิดเห็นต่อ ดังนี้

...เสียงพวกฝ่ายซ้าย.- “ว่าไป ว่าไป”

ประธาน.- “เงียบ เงียบ”

เสียงพวกฝ่ายขวา.- “หยุด หยุด”

เสียงพวกฝ่ายซ้าย.- “พูดไป พูดไป”

เสียงพวกจีน.- “ลักทะบางฉิบหาย”

ประธาน.- “เงียบ เงียบ”

เสียงพวกจีน.- “ลักทะบางข่มเหงฮ้า”...

(รายงานการประชุมปาลิเมนต์สยาม : 58)

จะเห็นได้ว่า เรื่องรายงานการประชุมปาลิเมนต์สยามมีท่วงทำนองในการแต่งแบบ
แข็งกร้าวเช่นที่กล่าวมาข้างต้นนั้น อาจเป็นเพราะพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรง
ต้องการแสดงอารมณ์ของตัวละครให้ชัดเจนสมบทบาทมากยิ่งขึ้น อีกทั้งเรื่องนี้ยังมีบทบาทหน้าที่
ในการหาทางออกให้กับความคับข้องใจของบุคคล ได้แก่ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว
อาจจะเห็นว่าประเทศไทยควรมีปาลิเมนต์เช่นประเทศญี่ปุ่น แต่ทำไม่ได้ในชีวิตจริง พระองค์จึงทรง
พระราชนิพนธ์เรื่องนี้ขึ้นมาเพื่อเป็นการระบายความคับข้องใจที่พระองค์มีก็เป็นได้ ดังตอนที่
กล่าวว่า

...ข้อที่จับใจพเจ้าที่สุดคือข้อที่ถามว่า “เมื่อไรหนอรจะมีปาลิเมนต์” จริงทีเดียวทำไม
เราก็คิวิไลซ์แล้ว จะมีปาลิเมนต์บ้างไม่ได้ทีเดียวหรือ แต่ญี่ปุ่นยังมีได้...

(รายงานการประชุมปาลิเมนต์สยาม : 50)

ด้านกลวิธีการแต่ง พบว่า เรื่องรายงานการประชุมปาลิเมนต์สยามนี้เปิดเรื่องด้วยการบรรยายเหตุการณ์ ดังตอนที่ว่า

เมื่อเร็ว ๆ นี้ข้าพเจ้าอ่านหนังสือพิมพ์รายวันฉบับหนึ่งพบ “เมื่อไรหนอ” ต่าง ๆ ข้าพเจ้าเป็นคนชอบอ่าน “เมื่อไรหนอ” เพราะธรรมดาคนที่รู้สึกคนว่าโง่ ย่อมพอใจชมบูยผู้ฉลาด ข้าพเจ้าเชื่อมั่นนอนอยู่ว่าท่านผู้ถาม “เมื่อไรหนอ” นั้นต้องเป็นคนฉลาด ถ้ามีจะนั้นที่ไหนจะกล้าหาญข้อความเก่ง ๆ มาถามได้มากมายเช่นนั้น...

(รายงานการประชุมปาลิเมนต์สยาม : 50)

และมีการดำเนินเรื่องแบบย้อนกลับ กล่าวคือ เนื้อเรื่องเริ่มตั้งแต่ ผู้เล่าเล่าเรื่องราวที่เกิดขึ้นผ่านมาแล้วในอดีตว่า ตนเองชอบอ่าน “เมื่อไรหนอ” จากหนังสือพิมพ์ และชอบข้อที่ถามว่า “เมื่อไรหนอเราจะมีปาลิเมนต์” ปรากฏว่าผู้อ่านกลับเอาเรื่องนี้ไปฝันว่า ประเทศไทยมีปาลิเมนต์ และตนเองเป็นนักข่าวได้รับคำสั่งจากบรรณาธิการให้ไปฟังการประชุมปาลิเมนต์ โดยประเด็นในการชี้แจงครั้งนี้คือ เรื่องงบประมาณทหาร แต่ไม่มีสมาชิกคนใดชี้แจงได้ตรงประเด็น จนสุดท้ายเกิดการทะเลาะวิวาทและมีเหตุการณ์รุนแรงขึ้นจนพลตระเวนต้องพากันอุ้มพวกจีนออกจากปาลิเมนต์ไป จากนั้นผู้เล่าก็ตกใจตื่น ซึ่งการจบเช่นนี้เป็นการจบแบบทิ้งท้ายไว้ให้คิด เพราะเนื้อเรื่องจบลงที่พวกจีนถูกอุ้มออกจากปาลิเมนต์แล้วผู้เล่าก็ตกใจตื่น ทำให้ผู้อ่านไม่ทราบว่าจะเกิดอะไรขึ้นกับพวกจีนเหล่านั้น เป็นการทิ้งท้ายให้ผู้อ่านได้คิดต่อนั่นเอง

ด้านการนำเสนอแก่นเรื่อง พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงใช้วิธีการนำเสนอโดยผ่านตัวเรื่องทั้งหมด โดยตัวเรื่องแสดงแก่นเรื่องที่ว่า ประเทศไทยมีปาลิเมนต์หรือสภาผู้แทนราษฎรไม่ได้ เพราะยังไม่มีความเป็นประชาธิปไตยเพียงพอ อำนาจยังคงอยู่ที่ผู้เป็นใหญ่ที่สุดในรัฐบาล โดยผู้เป็นใหญ่หรือผู้มีอำนาจนั้นมักไม่ฟังเสียงของคนอื่น

ส่วนการสร้างฉากนั้น พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงใช้ฉากที่เป็นสิ่งประดิษฐ์ โดยในเรื่องได้กล่าวถึง ปาลิเมนต์ แต่ไม่ได้ให้รายละเอียดของฉากว่าเป็นเช่นใด เช่นตอนที่ว่า

...ข้าพเจ้านอนอ่านหนังสือพิมพ์เรื่อยสบายอยู่ที่หอได้รับคำสั่งท่าน
สารานุกรมให้ไปฟังการประชุมในปาติเมนต์เรื่องงบประมาณทหาร ข้าพเจ้าก็รีบ
เตรียมตัวไป

(รายงานการประชุมปาติเมนต์สยาม : 50)

ส่วนการสร้างตัวละครนั้น พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงใช้วิธีการสร้าง
ตัวละครที่เป็นคน โดยผู้เล่าเป็นตัวละครที่แสดงบทบาทในเรื่องและใช้สรรพนามบุรุษที่ 1 แทน
ตัวเองว่า ข้าพเจ้า และมีตัวละครอื่นแสดงบทบาทร่วมด้วย เช่นตอนที่ว่า

...เมื่อข้าพเจ้าไปถึงท่านอัครมหาเสนาบดี (ไปรมมินิสเตอร์) กำลังชี้แจง
เรื่องงบประมาณนั้นอยู่ ข้าพเจ้าบันทึกคำพูดของท่านพวกมนตรีต่างๆ ไว้ดังต่อไปนี้...

(รายงานการประชุมปาติเมนต์สยาม : 51)

...ประธาน.- “ข้าพเจ้าฟังท่านสมาชิกมานานแล้ว ก็ยังไม่เห็นกล่าวข้อความ
อะไรที่เกี่ยวข้องกับเรื่องที่กำลังปรึกษากันอยู่เลย”

นายเกษตร.- “ถ้าท่านยอมให้ข้าพเจ้ามีเวลาอีกหน่อยข้าพเจ้าก็จะได้ตั้งใจ
พยายามที่จะกล่าวถึงทหาร เมื่อครั้งสมเด็จพระนารายณ์เป็นเจ้าตามที่มีการกล่าวถึง
ในประวัติ แต่งโดยเจ้าแม่วัดคูสิด กับ...”

เสียงจากหลังประธาน.- “เลิกที เลิกที”

(รายงานการประชุมปาติเมนต์สยาม : 54)

นอกจากนี้ยังมีการสร้างบทสนทนาโดยสะท้อนบุคลิกลักษณะของตัวละคร ได้แก่ สมาชิก
ในปาติเมนต์ทั้งหลาย เช่น บทสนทนาของคนจีน แสดงให้เห็นว่าคนจีนกลุ่มนี้เป็นคนจีนที่เข้ามาใน
ประเทศไทยและสามารถพูดภาษาไทยได้แต่พูดได้ไม่ชัด ดังตอนที่ว่า

...เสียงพวกจีน.- “ลักทะบางฉิบหาย”

ประธาน.- “เงียบ เงียบ”

เสียงพวกจีน.- “ลักทะบางข่มเหงฮ้า”...

(รายงานการประชุมปาติเมนต์สยาม : 58)

หรือบทสนทนาของประธานที่แสดงถึงความเป็นคนเด็ดขาดและแสดงถึงควมมีอำนาจในที่ประชุม
แห่งนั้น เช่นตอนที่ว่า

...เสียงจากหลังประธาน.- “เลียงนายก เลียงนายก”

ประธาน.- “เจียบ เจียบ”

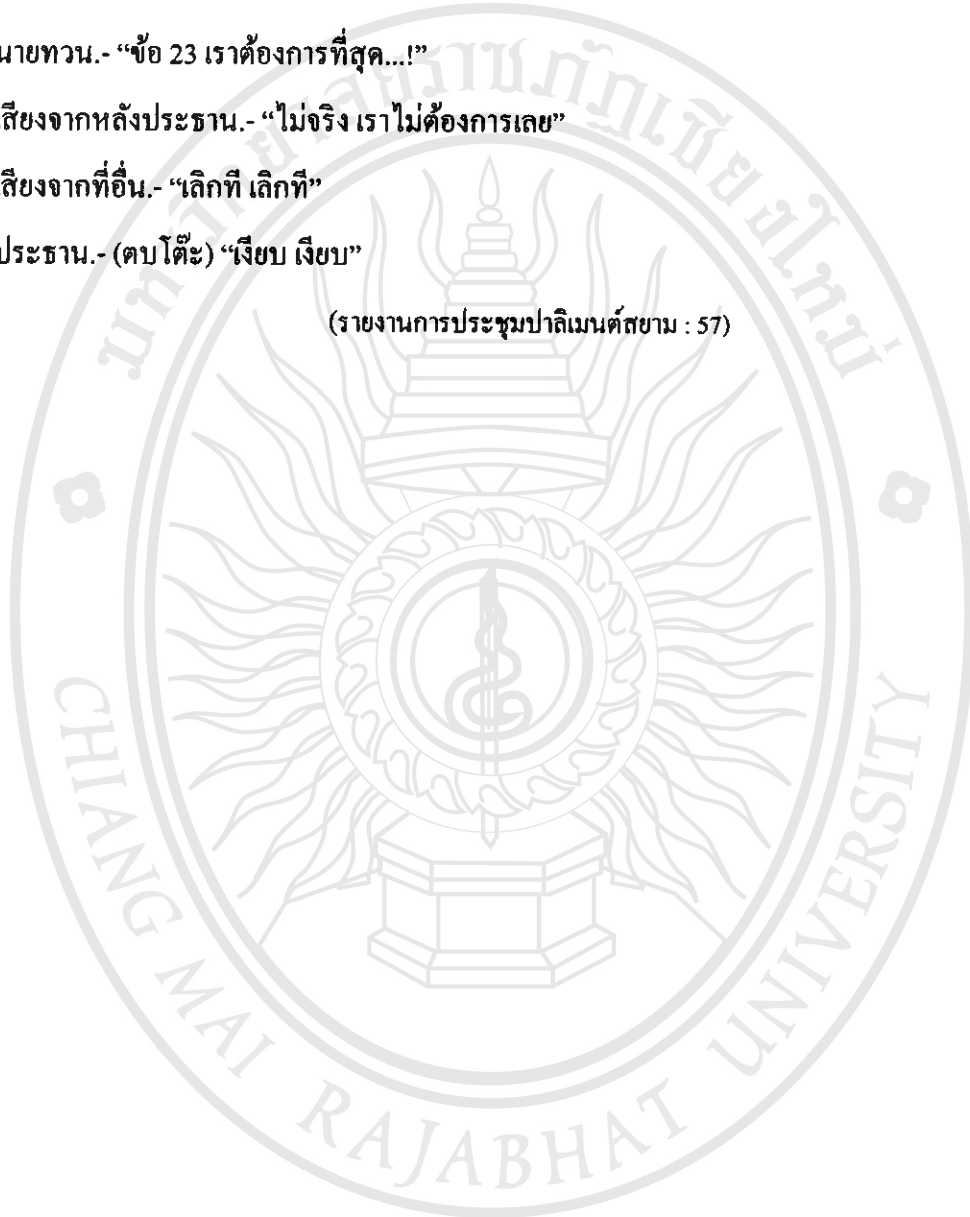
นายทวน.- “ข้อ 23 เราต้องการที่สุด...!”

เสียงจากหลังประธาน.- “ไม่จริง เราไม่ต้องการเลย”

เสียงจากที่อื่น.- “เลิกที เลิกที”

ประธาน.- (ตอบโต้ะ) “เจียบ เจียบ”

(รายงานการประชุมปาลิเมนต์สยาม : 57)

เรื่อง นิทานกระตุ้ เรื่องตุ้กะตุ้น

เรื่องนี้ข้าพเจ้าขอบอกกล่าวเสียก่อนว่าเป็นเรื่องไม่น่าเชื่อ ทั้งข้าพเจ้าก็ไม่รับประกันว่าเป็นเรื่องจริง แต่ขัง ๆ ขอท่านผู้ฟังจงวินิจฉัยในใจตนเองเถิด ถ้าท่านเห็นเป็นยังงี้ก็ตกลงเป็นนั้น ข้าพเจ้าไม่ได้เถียงเลยจะขอแต่เล่าให้ฟังเท่านั้น

ยังมีผู้ชายคนหนึ่งชื่อ “ชะแล่ม” มีฉายาเรียกกันว่า “ชะแล่มตุ้กะตุ้น” นายชะแล่มคนนี้เป็นบุตรผู้มีอันจะกิน ที่เรียกว่าผู้มีอันจะกินในที่นี้ เรียกตามตัวท่านผู้นั้นเอง แต่ถ้าจะให้ข้าพเจ้าแปลศัพท์ “ผู้มีอันจะกิน” ในที่นี้ต้องแปลว่า “ผู้มีเงินจนกินใช้” แต่ยังไม่สิ้นความอยากได้อีก” ท่านผู้มีอันจะกินนั้นชื่อ “มาก” นายชะแล่มเป็นบุตรคนใหญ่ นายมากตั้งใจไว้ให้รับมรดกแล้วรับตำแหน่งผู้มีอันจะกินแทนตนต่อไป หรือถึงแม้จะได้เป็นขุนนางก็ไม่ขัดข้อง เพราะฉะนั้นนายมากจึงได้จัดการเลี้ยงดูนายชะแล่มอย่างดีที่สุดที่จะกระทำได้

แรกเริ่มเดิมทีที่ตุ้กะตุ้นจะมาคิดใจนายชะแล่มนั้น คือวันหนึ่งเมื่อนายชะแล่มยังเยาว์อยู่ เล่นซุกซนต่าง ๆ จนผ้าผ่อนมอมแมม พี่เลี้ยงเห็นเข้าก็โกรธจึงว่า “คุณนี่แหละจะเอาแต่ชนน่ะแหละจะนั่งนิ่ง ๆ มั่งก็ไม่ได้ คุณพ่อคุณแม่หรือก็ตามใจเสียทุกอย่าง ถ้าปรีปากขออะไรก็ได้ทุกอย่าง ขอตี้กะตุ้นมาเล่นมั่งก็จะได้” ที่จริงยายพี่เลี้ยงคนนั้นแค้นใจจะพูดว่า “ตุ้กะตุ้นตุ้กะตา” แต่แกพูดตกไปจริง ๆ ไม่ได้แกสั่งพูด คนเราเวลาพูดเร็ว ๆ พูดตกได้เท่ากับเขียนหนังสือ แต่นายชะแล่มไม่ทราบว่ายายพูดตก เข้าใจว่าพูดเป็นการจริงจึง พอกำลังจะถามต่อไปก็เผชิญพี่เลี้ยงมีธุระถูกไปเสียทางอื่น ส่วนนายชะแล่มนั้นก็เก็บเอาตุ้กะตุ้นมาไตรตรองไปว่ารูปร่างเป็นอย่างไรหนอ คอยหาโอกาสหาพี่เลี้ยงอีกก็เผชิญไม่มีโอกาส จนกระทั่งถึงเวลาอนก็เก็บไปนอนตรองอีกจนหลับไป

ครั้นรุ่งขึ้นเช้ารีบล้างหน้าล้างตาแล้ว นายชะแล่มก็ลงไปข้างล่างเรียกหาอ้ายตึก ๆ คนนี้เป็นบ่าวของพ่อ เป็นคนช่างเล่นช่างเล่านิทาน เพราะฉะนั้น นายชะแล่มจึงชอบอ้ายตึกมาก ยกให้เป็นสหายเอกแลที่ปรึกษา วันนั้นอ้ายตึกเป็นยังงั้นนอนขี้เซาเสียจริง ๆ เรียกเท่าไรไม่ขาน นายชะแล่มเหลือที่จะรออยู่ได้อีกจึงตรงเข้าไปในห้อง เห็นอ้ายตึกนอนหลับกรนกรอก ๆ ก็ตรงเข้าไปเขย่าปลุกขึ้นแล้วถามว่า “อ้ายตึก ๆ เอ็งรู้จักตุ้กะตุ้นไหมวะ” อ้ายตึกง่วงงัวเงียตอบว่า “ตุ้กะตุ้นตุ้กะตุ้ยอะไร ๆ ใครจะไปรู้จัก คุณเอาอะไรมาถามก็ไม่รู้” แล้วอ้ายตึกก็พลิกตัวหลับตาใหม่ เพราะเมื่อคืนก่อนนั้นมันไปเที่ยวอยู่จนดึก มันเลยไม่อยากตื่น นายชะแล่มก็เขย่ามันอีกเท่าไรมันก็ไม่ลืมตา

นายชะแล่มสนใจต้องกลับขึ้นไปบนเรือนแล้วก็ไม่มีอะไร ๆ อื่น ๆ จะต้องทำมีเรียนหนังสือเป็นต้น ซึ่งทำให้ลืมตุ้กะตุ้นไปชั่วคราว

อยู่มาอีกหน่อยหนึ่งมีผู้มาหานายชะแล่ม มานั่งสนทนากันอยู่หน่อย เรียนจนครุชฌว่าขยันดี เป็นที่พอใจบิดามารดาเป็นอันมาก อยู่มาวันหนึ่งครุชฌอธิบายเรื่องอะไร ๆ ต่าง ๆ แล้วเขาก็กล่าวขึ้นว่าถ้าใครอยากทราบอะไรให้ถามขึ้น นายชะแล่มก็ลุกขึ้นเดินคุ่ม ๆ เข้าไปโต๊ะครุ ครุเห็นท่าทางชอบกลจึงถามว่า “อยากถามอะไร” นายชะแล่มตอบว่า “ผมอยากทราบว่าตุ้กะตุ้นนั่นคืออะไร?” ครุวันนั้นเผอิญพินไม่สู้ดี เพราะมีสเตอร์ยอนชันไปตรวจโรงเรียนแล้วไม่พอใจคุณครุวันนั้นไว้มาก พอนายชะแล่มไปถามถึงขึ้นดั่งนั้น ก็เหมือนเอาไฟไปจี้น้ำมันคุณชะแล่มใหญ่หาว่าล้อ เลยจับมือไปตีเสียด้วยไม้บรรทัด นายชะแล่มกลับไปที่นั่งแล้วก็นึกว่า “อ้ายตุ้กะตุ้นนี่ มันเป็นอย่างไหนขอพอรเราเอ๋ยชื่อขึ้นเลขถูกดี”

คราวนี้เห็นท่าทางว่าจะถามคนอื่นไม่ได้ความแน่แล้ว จึงตกลงในใจว่าจะไปถามพ่อ แต่นายชะแล่มเป็นผู้ไม่รู้จักเลือกเวลาวันที่ตกลงไปถามนั้น เผอิญโดนวันที่นายมากพินไม่ได้อยู่เหมือนกัน เพราะการค้าขายไม่สะดวกเหมือนที่เคยเป็นมา เพราะฉะนั้นพอนายชะแล่มเข้าไปเอ๋ยถามตุ้กะตุ้นขึ้น นายมากก็โกรธเลพูดเสียงแข็งว่า “อะไร โดจนปานนี้ยังเหลวไหลไม่รู้จักจบจักสิ้น” นายชะแล่มเห็นท่าทางไม่ดีก็หลีกไป พบมารดานั่งอยู่ในห้องก็เข้าไปหา มารดาเห็นหน้าคาเศร้าอยู่ จึงไปถามว่า “นี่ลูกเป็นอะไร ไม่สบายหรือ” นายชะแล่มก็เล่าความจริงให้มารดาฟังทุกประการ มารดากลับพูดว่า “ก็จริง ๆ แหละ ไปถามอะไรออกเหลวไหลยังงั้น”

แต่นั้นมานายชะแล่มก็ตั้งใจจะไม่ถามใครถึงตุ้กะตุ้นอีกต่อไปและจะคิดอ่านหักอกหักใจเรื่องตุ้กะตุ้นเสียให้ได้ แต่หักอย่างไรก็ไม่สำเร็จ อดนึกถึงตุ้กะตุ้นไม่ได้เลย พังอะไรมันได้ยินเป็นตุ้กะตุ้นไปเสียหมด จนกระทั่งเรือไฟเดินก็ได้ยินเสียงเป็นตุ้กะตุ้นไป ตกลงการที่จะหักใจให้ลืมนั้น แลเห็นเสียว่าไม่สำเร็จต้องตกลงใจว่าจะรีบเรียนให้เร็ว เพื่อจะได้อ่านหนังสือคันเอาเอง

ในระหว่างอยู่โรงเรียนนั้น นายชะแล่มขยันในการเรียนมาก รายงานครุก็มีชมว่าขยัน แต่ตอนท้ายมักจะมีแถมว่า “ข้าพเจ้ามีความยินดีที่จะรายงานว่า ข้าพเจ้าได้สังเกตดูกิจริยาและอัธยาศัยของนายชะแล่มแลเห็นเรียบร้อยแลประพฤติดี ทั้งกำลังร่างกายก็ดีสมบูรณ์ แต่มีเป็นบางครั้ง บางคราวที่แสดงกริยาอาการแปลก คือนัยน์ตาจ้องเลยข้ามศีรษะของมนุษย์ไปเปรียบเหมือนมองดูอะไรไกล ๆ แลใครพูดก็ไม่ได้ยิน ข้าพเจ้าพยายามจะถามดูว่าคิดถึงอะไรก็ไม่ได้ความ” อีกคราวหนึ่ง

อาจารย์เขียนมาทำรายงานว่า “นายชะแล่มนั้นคงเป็นอยู่อย่างเดิม บัดนี้ก็รุ่น ๆ ขึ้นแล้ว ฤาจะหลงผู้หญิงที่ไหนละครมัง” นายมากได้รับรายงานดังนี้ก็เรียกบุตรมาไล่เถียง บุตรก็ไม่รับ แกล้งปฏิเสธแข็งแรงว่าไม่ได้รักผู้หญิงที่ไหนเลย นายมากไม่เชื่อ ใ้ให้ยายตีสืบความต่อไป ยายตีกพยายามด้วยประการต่าง ๆ ก็ไม่ได้ความปรากฏว่านายชะแล่มรักผู้หญิงที่ไหนเลย ฝ่ายบิดามารดาออกวิตก จึงตกลงกันพาตัวบุตรไปหาหมอฝรั่ง ๆ ตรวจแล้วบอกว่านายชะแล่มไม่มีโรคภัยแรงอะไร แต่เห็นว่าทำงานมากนัก มันสมองเหนียว จึงแนะนำให้หยุดพักทำการด้วยสมองเสียคราวหนึ่ง แลให้ไปเที่ยวเปลี่ยนที่ทางเสียด้วย

ท่านผู้มีอันจะกินก็ตกลงจัดการให้บุตรไปเที่ยวตามหัวเมืองให้ยายตีกไปด้วย นายชะแล่มก็ยินดีไปเที่ยวไปตามหัวเมืองต่าง ๆ หลายหัวเมือง ไปถึงไหนนายชะแล่มก็เที่ยวตามตลาด โดยความหวังใจว่าจะเจอตุ๊กตุนเข้าบ้าง แลพบอะไรประหลาด ๆ ที่ยังไม่รู้จักทีไรก็ใจเต้นทุกครั้ง นึกว่านั่นคงเป็นตุ๊กตุนแน่ แต่พอถามได้ความว่าไม่ใช่ ช่างเสียใจเสียนี้กระไร บางทีถ้าเห็นใครหน้าตาชอบมาพากลก็ตีสันทิเข้าไปแล้วก็ถามถึงตุ๊กตุน โดยมากเขานึกว่าล้อเขาเล่น บางทีเขากลับหาเอาว่าเป็นบ้า หรืออย่างน้อยก็เบาะแฉง ที่เที่ยวอยู่สักสามเดือนก็จำเป็นต้องกลับบ้าน ครั้นบิดาถามว่าไปเที่ยวมาเป็นอย่างไรสนุกหรือไม่? นายชะแล่มก็ตอบว่า “สนุกขอรับ สนุกพอใช้ได้เสียแต่...” บิดาถามว่าเสียแต่อะไรก็เลยไม่ตอบ ชักพูดโยเยไปเสียเรื่องอื่น ท่านผู้มีอันจะกินออกรำคาญ เรียกยายตีกมาถามว่า “เอ็งรู้ไหมว่าพ่อชะแล่มนะ มีอะไรที่ไม่พอใจในใจเวลาที่ไปเที่ยวนี้มั่ง” ยายตีกตอบว่า “ผมไม่ทราบเป็นแม่นอนขอรับ แต่ผมสงสัยว่าคงจะเป็นเรื่องตุ๊กตุน” นายมากประหลาดใจ จึงถามว่า “ตุ๊กตุนอะไรวะ” ยายตีกจึงเล่าเรื่องนายชะแล่มเที่ยวหาตุ๊กตุนให้นายฟังทุกประการ นายมากได้ฟังจึงหัวเราะแล้วพูดว่า “พุทโธ ลูกเรานี้เป็นบ้าตุ๊กตุนะเองแหละ ชอบกลจริง ๆ ”

ครั้นอยู่มาอีก นายมากสังเกตมองดูกิจริยาบุตรเห็นนัยน์ตามองเลขสี่ระยะคนแลแสดงอาการอื่น ๆ ตามที่อาจารย์โรงเรียนได้สังเกตแลรายงานมาแล้วนั้น ก็ออกหนักใจ นำความไปเล่าให้หมอฝรั่งฟังแลขอความเห็น หมอฝรั่งตอบว่า “ตามอย่างท่านว่าลูกท่านชะรอยจะมีอะไรพิการในสมองอย่างหนึ่ง ซึ่งทำให้นึกถึงตุ๊กตุนรำไป ถ้าขึ้นนี้จริงไว้ว่าจะเลยเสียจริตได้” นายมากจึงถามว่า จะทำอย่างไรดี หมอตอบว่าต้องให้มีอะไรเพลิดเพลิดทางอื่นจนลืมตุ๊กตุน บางทีจะหายได้ ตกลงเป็นให้ส่งไปเที่ยวเสียต่างประเทศ เผอิญเคราะห์ดีประสบเวลาหลวงประไพพาณิชจะไปเที่ยวเมืองจีนแลญี่ปุ่น นายมากชอบกันอยู่อยู่กับหลวงประไพจึงเลยฝากนายชะแล่มให้ไปด้วยแลอธิบายความให้

หลวงประไพเข้าใจทุกประการ หลวงประไพเป็นคนใจดีก็รับรองว่าจะดูแลนายชะแล่ม และช่วยชักชวนให้เพลิดเพลินใจในเวลาที่ไม่เที่ยวอยู่ นายมากก็มีความพอใจเพราะทราบอยู่ดีว่าการเที่ยวให้สนุกไม่มีใครสู้หลวงประไพ แต่เจ้านายเสด็จประพาสยังพอพระทัยให้หลวงประไพตามเสด็จด้วย โดยมากเพราะเป็นคนช่างพาเที่ยวดีแลช่างพูดด้วย

หลวงประไพไปได้สัก 4 เดือนก็กลับเข้ามากรุงเทพ นายชะแล่มได้ของต่าง ๆ จากเมืองจีนเมืองญี่ปุ่นมาฝากบิดามารดาแลพวกพี่องเป็นอันมาก ดูหน้าตาก็อ้วนใสชื่นบานแต่พอบิดาถามว่าไปเที่ยวสนุกหรือไม่ก็ตอบเหมือนครั้งก่อนอีกว่า “สนุกสนานมาก เสียแต่...” ส่วนบิดามารดาแลดูตากันแล้วก็เลยชักพูดเรื่องอื่นต่อไป

ฝ่ายนายชะแล่มครั้นพูดอยู่กับบิดามารดาสักหน่อยแล้วก็บอกว่ารู้สึกเหนื่อย ลุกเข้าไปในห้อง ขึ้นบนเตียงนอนมือก่ายหน้าผากอยู่ สักครู่หนึ่งแม่เจลาน้องสาวก็เข้าไปในห้อง เห็นพี่ชายมือก่ายหน้าผากอยู่เช่นนั้นก็ตรงไปนั่งลงบนเตียง แล้วถามว่า “คุณพี่ ๆ เป็นอะไร เล่าให้ฟังหน่อยเถอะ”

แม่เจลานั้นเป็นน้องรักของนายชะแล่มอยู่ด้วย แลยิ่งมาแสดงกิริยารักใคร่แลทำเสียงอ่อนหวานเช่นนั้น ก็อดที่จะบอกไม่ได้ จึงบอกว่า “นี่แม่แม่เจลา พี่นะมีความทุกข์เสียจริง ๆ เพราะพี่เป็นคนโง่บัดซบกว่าคนอื่นหมดคนในโลก” แม่เจลากระเถิบเข้าไปจนชิดพี่ แล้วก็ปลอบแลพูดเป็นเสียงปลอบ ๆ ว่า “คุณพี่อย่าขี้ยังนั่นยังงี้ คุณพี่ไม่โง่หรอก มีความรู้พอดัวอยู่แล้ว” นายชะแล่มพูดเสียงเครือ ๆ ว่า “พุทโธ ทำไมจะไม่โง่! ก็อ้ายตุ้กะตุ้นนะใครเขารู้จักกันทั้งโลกพี่คนเดียวไม่รู้จัก” แม่เจลาได้ฟังพี่พูดดังนั้นก็หัวเราะแล้วพูดว่า “โธ คุณพี่พิลึกจริง ตุ้กะตุ้นนะเขาพูดกะตุ้กะต่ายังไงล่ะ” นายชะแล่มทะเล้งลุกขึ้นยืนแล้วถามว่า “จริงหรือตุ้กะตุ้นเฉย ๆ ไม่มีหรอกหรือ” แม่เจลา ก็ตอบว่า “เชื่อนั่นเถอะ ตุ้กะตุ้นกะตุ้กะตานั้นมันคู่กัน ตุ้กะตุ้นเฉย ๆ ไม่มีหรอก” นายชะแล่มนั่งลงบนเตียงแล้วพูดว่า “พุทโธพุทถัง ไปเที่ยวหาเสียออกแบ่ ถามน้องเราเองก็จะไ้ความ” แล้วก็กอดจูบแม่เจลาด้วยความยินดีเหลือที่จะพรรณนา

ผลการวิเคราะห์เจตนาการแต่ง บทบาทหน้าที่ทางสังคมและกลวิธีการสร้างตัวบทพระราชนิพนธ์
ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

เรื่อง นิทานกระทุ้ง เรื่องตุ๊กตุ่น

เรื่องนิทานกระทุ้ง เรื่อง ตุ๊กตุ่น มีเนื้อเรื่องย่อ คือ ผู้เล่าเล่าว่ามีชายคนหนึ่งชื่อ ชะแล่ม เขาเป็นลูกของคนที่รวยมาก เมื่อเป็นเด็กเขามีนิสัยซุกซนจนพี่เลี้ยงบ่นว่า ให้ขอพ่อซื้อตุ๊กตุ่นมาให้ เล่นจะได้นิ่งเสียบ้าง นายชะแล่มไม่รู้จักตุ๊กตุ่นและคิดใจสงสัยว่าตุ๊กตุ่นคืออะไรจนกระทั่งเขาโต เขาจึงไปถามทุกคนที่อยู่ใกล้ตัวแต่กลับได้รับคำตอบว่าเขาเป็นคนไร้สาระ เพราะความสงสัยเรื่องนี้ นายชะแล่มจึงกลายเป็นคนเหม่อลอย พ่อคิดว่านายชะแล่มเครียดมากจึงให้นายชะแล่มไปพักผ่อน ทั้งในประเทศและต่างประเทศ แต่นายชะแล่มก็ยังมีอาการไม่ดีขึ้น จนสุดท้ายนายชะแล่มรู้ความจริง จากน้องสาวว่า ตุ๊กตุ่นใช้พูดคู่กับตุ๊กตา ทำให้นายชะแล่มยินดีอย่างที่สุดที่รู้ความจริงที่ค้างคาใจมานานตั้งแต่เด็กจนโต

เรื่องนี้พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงแสดงทัศนะเกี่ยวกับการศึกษาว่า การให้การศึกษาหรือการเลี้ยงดูอย่างดีจากครอบครัวก็อาจทำให้ลูกขาดประสบการณ์จากภายนอก ได้ ซึ่งจะเห็นได้จากการที่นายชะแล่มได้รับการศึกษาอย่างดี แต่ก็ไม่ได้ทำให้นายชะแล่มเป็นผู้ฉลาดรอบรู้ได้ทุกเรื่อง แม้แต่เรื่องเล็กน้อย เช่น ตุ๊กตุ่น นายชะแล่มก็ไม่รู้จักและไม่เข้าใจ ต้องเที่ยวไปถามคนอื่นเพื่อให้ได้คำตอบ ดังความอีกตอนหนึ่งที่ว่า

... นายชะแล่มเหลือที่จะรออยู่ได้อีกจึงตรงเข้าไปในห้อง เห็นยายถึกนอนหลับกรนรอก ๆ ก็ตรงเข้าไปเขย่าปลุกขึ้นแล้วถามว่า “ยายถึก ๆ เอ็งรู้จักตุ๊กตุ่นไหมวะ” ยายถึกง่วงจ๋วนเจียตอบว่า “ตุ๊กตุ่นตุ๊กตุ่นอะไร ๆ ใครจะไปรู้จัก คุณเอะอะไรมาถามก็ไม่รู้” ...

(นิทานกระทุ้ง เรื่อง ตุ๊กตุ่น : 61)

อีกทั้งเรื่องนี้ยังใช้ท่วงทำนองในการแต่งแบบสร้างอารมณ์ขัน ซึ่งทำให้เรื่องนี้มีบทบาทหน้าที่ชัดเจนในการเป็นเครื่องผ่อนคลายอารมณ์ เพราะทำให้ผู้อ่านเกิดความสนุกสนานและขบขันไปตามเนื้อเรื่องที่อ่าน ดังตอนหนึ่งที่นายชะแล่มถามครูว่า ตุ๊กตุ่นคืออะไร ดังนี้

... นายชะแล่มก็ลุกขึ้นเดินคุ่ม ๆ เข้าไปโตะครู ครูเห็นท่าทางชอบกลจึงถามว่า “อยากถามอะไร” นายชะแล่มตอบว่า “ผมอยากทราบว่าตุ๊กะคุ่นนั้นคืออะไร?” ครูวันนั้นเผอิญพินไม่สู้ดี เพราะมีสเตอร์ยอนชันไปตรวจโรงเรียนแล้วไม่พอใจ คุณครูนั้นไว้มาก พอนายชะแล่มไปถามขึ้นดั่งนั้น ก็เหมือนเอาไฟไปจี้น้ำมันคุณนายชะแล่มใหญ่หว่าล้อ เลยจับมือไปตีเสียบด้วยไม้บรรทัด นายชะแล่มกลับไปนั่งที่แล้วก็นึกว่า “อ้ายตุ๊กะคุ่นนี่มันยังโง่หนอ พอเราเอ่ยชื่อขึ้นเลยถูกตี”

(นิทานกระทุ้ เรื่อง ตุ๊กะคุ่น : 61)

ด้านกลวิธีการแต่ง พบว่า เรื่อง นิทานกระทุ้ เรื่อง ตุ๊กะคุ่น นี้เปิดเรื่องด้วยการบรรยายเหตุการณ์ ดังตอนที่ว่า

เรื่องนี้ข้าพเจ้าขอบอกกล่าวเสียก่อนว่าเป็นเรื่องไม่น่าเชื่อ ทั้งข้าพเจ้าก็ไม่รับประกันว่าเป็นเรื่องจริง แต่ยัง ๆ ขอท่านผู้ฟังจงวินิจฉัยในใจตนเองเถิด ถ้าท่านเห็นเป็นยังงี้ก็ตกลงเป็นนั้น ข้าพเจ้าไม่ได้เถียงเลย จะขอเล่าให้ฟังเท่านั้น...

(นิทานกระทุ้ เรื่อง ตุ๊กะคุ่น : 59)

และมีการดำเนินเรื่องตามลำดับปฏิกิริยา กล่าวคือ เนื้อเรื่องเริ่มตั้งแต่ ผู้เล่าเล่าว่านายชะแล่มเป็นลูกคนรวยที่ได้รับการเลี้ยงดูอย่างดี จนกระทั่งจิตใจสงสัยเรื่องตุ๊กะคุ่น และได้เที่ยวหาคำตอบแต่ก็ไม่ได้คำตอบที่ต้องการ จนสุดท้ายนายชะแล่มรู้คำตอบจากน้องสาวของเขาซึ่งอยู่บ้านเดียวกันกับเขานั้นเอง ว่า ตุ๊กะคุ่นเป็นคำที่ใช้คู่กับตุ๊กตา ซึ่งการจบเช่นนี้เป็นการจบแบบสุขนานุกรรม เพราะนายชะแล่มได้คำตอบที่ต้องการและรู้สึกดีใจเป็นอย่างยิ่งที่ได้รับคำตอบที่รอคอยมานาน ดังตอนจบที่ว่า

...นายชะแล่มพูดเสียงเครือ ๆ ว่า “พุทโธ ทำไมจะไม่โง่! ก็อ้ายตุ๊กะคุ่นนะใครเขา รู้จักกันทั้งโลกที่คนเดียวไม่รู้จัก” แม่เฉลาได้ฟังก็พูดดั่งนั้นก็หัวเราะแล้วพูดว่า “โธ คุณที่พิลึกจริง ตุ๊กะคุ่นนะเขาพูดกะตุ๊กะตายังโง่ละ” นายชะแล่มทะเล้งลุกขึ้นยืนแล้วถามว่า “จริงหรือตุ๊กะคุ่นเฉย ๆ ไม่มีหรอกหรือ” แม่เฉลาที่ตอบว่า “เชื่อนั่นเถอะ ตุ๊กะคุ่นกับตุ๊กะตานะมันคู่กัน ตุ๊กะคุ่นเฉย ๆ ไม่มีหรอก” นายชะแล่ม

นั่งลงบนเตียงแล้วพูดว่า “พุทโธพุทโธ ไปเที่ยวหาเสียออกแยะ ตามน้องเราเองก็จะ
ได้ความ” แล้วก็กอดจูบแม่เถลาด้วยความยินดีเหลือที่จะพรรณนา

(นิทานกระซู่ เรื่อง ตีกระจับ : 64)

ด้านการนำเสนอแก่นเรื่อง พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงใช้วิธีการนำเสนอ
โดยผ่านการกระทำของตัวละคร โดยพฤติกรรมของนายชะแล่มสะท้อนแนวคิดที่ว่า คนเราแม้ว่าจะ
ได้รับการศึกษาดีหรือได้รับการเลี้ยงดูอย่างดีจากครอบครัว แต่ก็ไม่ได้ทำให้คนนั้นเป็นคนฉลาด
รอบรู้เสมอไป เช่นที่นายชะแล่มได้รับการเลี้ยงดูและได้รับการศึกษาอย่างดี แต่กลับไม่มีความรู้
รอบตัว เพราะแม้แต่คำว่า ตีกระจับ ก็ไม่รู้จัก

ส่วนการสร้างฉากนั้น พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงใช้ฉากที่เป็นสิ่งประดิษฐ์
โดยในเรื่องได้กล่าวถึง เรือน โรงเรียน แต่ไม่ได้ให้รายละเอียดของฉากว่าเป็นเช่นใด เช่นตอนที่ว่า

...นายชะแล่มสนใจต้องกลับขึ้นไปบนเรือนแล้วก็ไม่มีอะไร ๆ อื่น ๆ
จะต้องทำมีเรียนหนังสือเป็นต้น ซึ่งทำให้ลืมตีกระจับได้ชั่วคราว

(นิทานกระซู่ เรื่อง ตีกระจับ : 59)

ส่วนการสร้างตัวละครนั้น พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงใช้วิธีการสร้าง
ตัวละครที่เป็นคน โดยมีตัวละครที่แสดงบทบาท เช่น นายชะแล่ม นายมาก มารดา เป็นต้น เช่นตอนที่ว่า

...พอนายชะแล่มไปเฝ้าถามตีกระจับขึ้น นายมากก็โกรธแลพูดเสียงแข็งว่า
“อะไรโง่จนปานนี้ยังเหลวไหลไม่รู้จักจบสิ้น” นายชะแล่มเห็นท่าทางไม่ดีก็หลีก
ไป พบมารดานั่งอยู่ในห้องก็เข้าไปหา มารดาเห็นหน้าตาเศร้าอยู่จึงถามว่า “นี่ลูก
เป็นอะไรไม่สบายหรือ” นายชะแล่มก็เล่าความให้มารดาฟังทุกประการ มารดากลับ
พูดว่า “ก็จริง ๆ แหละ ไปถามอะไรออกเหลวไหลยังงั้น”...

(นิทานกระซู่ เรื่อง ตีกระจับ : 59)

และมีผู้เล่าใช้สรรพนามบุรุษที่ 1 แทนตัวเองว่า ข้าพเจ้า ดังตอนที่ว่า

เรื่องนี้ข้าพเจ้าขอบอกกล่าวเสียก่อนว่าเป็นเรื่องไม่น่าเชื่อ ทั้งข้าพเจ้า
ก็ไม่รับประกันว่าเป็นเรื่องจริง แต่ยัง ๆ ขอตานผู้ฟังจงวินิจฉัยในใจตนเองเถิด
ถ้าท่านเห็นเป็นยังงี้ก็ตกลงเป็นนั่น ข้าพเจ้าไม่ได้เถียงเลย จะขอเล่าให้ฟังเท่านั้น...

(นิทานกระทุ้ง เรื่อง ตู๊กะตุ่น : 59)

นอกจากนี้ยังมีการสร้างบทสนทนาโดยสะท้อนบุคลิกลักษณะของตัวละคร ได้แก่
บทสนทนาของนายชะแล่ม ทำให้เห็นบุคลิกลักษณะของนายชะแล่มว่าเป็นคนซื่อ ดังตอนที่
นายชะแล่มถามครูเรื่องตู๊กะตุ่น ดังนี้

... นายชะแล่มก็ลุกขึ้นเดินดุ่ม ๆ เข้าไปโตะครู ครูเห็นท่าทางชอบกลจึง
ถามว่า “อยากถามอะไร” นายชะแล่มตอบว่า “ผมอยากราบว่าตู๊กะตุ่นนั้นคือ
อะไร?” ครูวันนั้นเหนื่อยพื้นไม่สู้ดี เพราะมีสเตอร์ยอนชั้นไปตรวจโรงเรียนแล้ว
ไม่พอใจ คุณครูนั้นไวกมาก พอนายชะแล่มไปถามขึ้นดังนั้น ก็เหมือนเอาไฟไปจี้
น้ำมันคุณนายชะแล่มใหญ่กว่าล่อ เลยจับมือไปตีเสียด้วยไม้บรรทัด นายชะแล่ม
กลับไปนั่งที่แล้วก็นึกว่า “อ้ายตู๊กะตุ่นนี้มีมันยังงิหนอ พอเราเอ่ยชื่อขึ้นเลยถูกตี”

(นิทานกระทุ้ง เรื่อง ตู๊กะตุ่น : 61)

เรื่อง เทียวเมืองนรก

เรื่องที่ข้าพเจ้าจะเล่าต่อไปนี้ เมื่อผู้ใดได้อ่านแล้วน่าจะไม่ว้าวุ่นใจแต่ถึงแม้จะไม่เชื่อก็ตาม ขอเชิญท่านอ่านเล่นพอเป็นที่เพลิดเพลิน นึกเสียดคิดว่านั่งหนาวหอด ๆ อยู่เปล่า

ข้าพเจ้าต้องขอสารวาทเรื่องขึ้นไปก่อน ข้าพเจ้าเป็นคนชอบอ่านหนังสือที่จินตกวีแต่งไม่ว่าในภาษาใด ครั้งหนึ่งข้าพเจ้าได้จับอ่านหนังสือของจินตกวีชาวอิตาลีชื่อ “ซอตันเต้” แต่งเรื่องไปเที่ยวเมืองนรกข้างจับอกจับใจเสียจริง ๆ จนถึงกับนึกในใจว่าทำอะไร? จะได้มีโอกาสไปเที่ยวเมืองนรกได้บ้าง ข้อสำคัญมีอยู่ที่ต้องตายเสียก่อนจึงจะได้ไป แต่ข้าพเจ้าก็ยังหนุ่มยังไม่อยากตายเพราะฉะนั้นไม่เห็นหนทางที่จะได้สมประสงค์เลย แต่ถึงกระนั้นข้าพเจ้าก็ได้วางโครงการ

ตามตำราของท่านผู้ได้ตรวจค้นทุกทดลองในทางที่จะได้พบกับหมู่มนุษย์ต่าง ๆ ท่านกล่าวไว้ว่า คนเราทุก ๆ คนมีตัวเป็นสองภาค ภาคหนึ่งเป็นกายแท้คือเรียกกันตามภาษากรรมฐานว่า “ภูตรูป” ฤตามภาษาอังกฤษว่า “แมตเริลบอดี้” (Material Body) อีกภาคหนึ่งเป็นเงาคู่กับตัวคือ ภูตรูป ฤตามภาษาอังกฤษว่า “สปิริจวลบอดี้” (Spiritual Body) กายกับเงาทั้งสองอย่างนี้เปรียบเหมือนม้าคู่กัน ซึ่งเทียมติดกันอยู่แต่โดยธรรมชาติกายมีกำลังมากกว่าเงา เงานั้นอยู่ในอำนาจของกายต่อเมื่อกายอ่อนกำลังลง เงาจึงจะได้มีโอกาสออกหน้าออกตาแลถ้ากายดับสูญไปแล้วกล่าวคือตาย เงายังคงเหลืออยู่ นี่คือปีศาจที่คนเราเห็น เพราะฉะนั้นคนที่เห็นปีศาจต้องทำตนให้เป็นอย่างเดียวกับปีศาจเสียก่อน กล่าวคือ ต้องข่มกายให้อ่อนนุ่มยอมให้เงาเป็นใหญ่ จึงจะเห็นปีศาจโดยเหตุนี้คนใช้หนักจึงเห็นปีศาจ เพราะเป็นเวลาที่เงาเป็นใหญ่กว่ากาย แต่ใช้ว่าแต่คนใช้จึงจะเห็นปีศาจได้ ถึงคนดี ๆ ถ้ามีความเพียรตั้งใจที่จะข่มกายให้หย่อนแค้นลงไปกว่าเงาได้ ก็อาจที่จะทำหนทางที่จะพุดจกกับปีศาจได้เหมือนกัน

พอข้าพเจ้าได้ฟังท่านอาจารย์ผู้หนึ่งอธิบายเช่นนี้แล้ว ข้าพเจ้าก็ได้พยายามอย่างมากที่สุดที่จะข่มกายให้หย่อนแค้นลงไปกว่าเงาของข้าพเจ้าได้ แต่ขออย่าให้ท่านนึกว่าทำได้ง่าย ๆ ทางที่จะทำให้กายอ่อนกำลังลงนั้นมีหลายทาง คือ บริโภคอาหารให้น้อยอย่างหนึ่ง ฤนอนให้น้อยอย่างหนึ่ง แลทำการวิ่งเดินออกกำลังเสียให้มาก เป็นต้น แต่ข้าพเจ้านี้ฤกเคยเป็นคนกินจุมาแต่เล็ก ๆ แลนอนก็เคยนอนมาก ๆ ส่วนการที่จะวิ่งเดินออกกำลังนั้นข้าพเจ้าก็ไม่สู้จะมีขวานัก เพราะฉะนั้นการข่มกายไม่ใช่ของที่ทำง่าย ถ้าใครไม่เชื่อก็เชิญลองดูเถิดคงจะเข้าใจอีกประการหนึ่ง

ข้าพเจ้าเป็นคนมักมาก คือถ้าแม่ตั้งพิธีข่มกายเป็นหนักหนาแล้วจะได้เห็นแต่เพียงปีศาจสามัญ คืออย่างที่เขาเคยเห็นกันเท่านั้น ข้าพเจ้าไม่เป็นที่พอใจ ข้าพเจ้าต้องการพบปีศาจที่มีหลักฐานในเมืองนรกเพื่อจะได้วานเขาให้พาไปคูเมืองนรกอย่างเช่นท่านคินเค้จินตคิชาวอิตาเลียนนั้นบ้าง แต่ข้าพเจ้าตั้งตรงอยู่เช่นนั้นนาน จนพวกพ้องเขาพากันว่า ข้าพเจ้านั้นท่าทางจะเป็นโรคอะไรเสียอย่างหนึ่งแล้ว และแนะนำให้ข้าพเจ้ารีบไปหาหมอให้ตรวจอาการเสียสักคราวหนึ่ง (ดูเหมือนเขาจะพากันกลัวข้าพเจ้าเป็นบ้า! แต่เขาก็ไม่ได้พูดตรง ๆ ออกมาเช่นนั้น) ลงปลายข้าพเจ้าขัดเพื่อนไม่ได้จึงไปหาหมอให้ตรวจอาการ หมอบอกว่าโรคภัยอะไรในตัวก็ไม่มี เป็นแค่เส้นประสาทพิการไปบ้างเล็กน้อย หมอแนะนำให้ข้าพเจ้าไปตากอากาศ ข้าพเจ้าไม่รู้จะไปแห่งใด ครั้นจะไปเที่ยวต่างประเทศตามแบบคนที่เขาไปตากอากาศกันโดยมาก ๆ ข้าพเจ้าก็ไม่ใช่เศรษฐีถูกเศรษฐีซึ่งจะมีเงินเที่ยวไปรยเล่นเสียได้ ครั้นแต่จะไปเที่ยวแต่ในพระราชอาณาจักรสยามนี้ก็ไม่ใช่การตากอากาศ ข้าพเจ้าฟังมานานแล้วยังไม่เคยได้ยินว่าท่านผู้มีเงินในกรุงสยามนี้ ไปเที่ยวตากอากาศในกรุงสยามเลย ได้ยินแต่ว่าไปตากอากาศรอบโลกบ้าง ไปตากอากาศที่ยุโรปบ้าง ฤาอย่างน้อย ๆ ก็ไปตากอากาศกันที่ฮ่องกง สิงคโปร์ ฤาปีนัง เมื่อธรรมเนียมมีอยู่เช่นนี้แล้ว จะให้ข้าพเจ้าทำนอกธรรมเนียมไปได้อย่างไร จะมิถูกถือว่าเป็นคนบ้า คนโง่คนเขลา คนหัวเห็ด คนโบราณไปฤา ถ้าเมื่อจะไปตากอากาศเมืองนอกไม่ได้แล้วก็ไม่ใช่เสียเลยคิดว่า ฝ่ายท่านหมอปอได้ฟังคำอธิบายของข้าพเจ้าแล้วก็นั่งอยู่ครู่หนึ่ง แล้วจึงบอกว่า ถ้าเช่นนั้นจะผสมยาส่งมาให้ที่บ้าน แลแนะนำว่าให้อุดตารักษาตัวให้อยู่เงียบ ๆ อย่าทำงานอะไร แลให้นอนเสียแต่หัวค่ำ

ในเวลาเย็นวันนั้นข้าพเจ้ากินยาที่หมอมผสมให้แล้ว รู้สึกชุ่มชื้นและสบายใจ นึกถึงคำหมอบอกว่าให้นอนหัวค่ำ ข้าพเจ้าดูนาฬิกาเห็นเวลาเพิ่ง 2 ทุ่มครึ่ง นึกคะเนในใจว่าพอ 4 ทุ่มจะนอนจึงไปหยิบหนังสือมานั่งอ่านเสียก่อน อ่านหนังสือเพลินไปสักครู่ใหญ่ ข้าพเจ้ารู้สึกว่ามีคนมาขึ้นอยู่ในห้องเงยหน้าขึ้นมาเห็นผู้ชายคนหนึ่ง ซึ่งข้าพเจ้าไม่รู้จัก ไม่เคยเห็นหน้าเลย รูปร่างท่าทางเป็นผู้ดีอายุประมาณ 30 ปี แต่งกายคืออย่างคนไทยผู้ดีสวมเสื้อกันฝุ่นสำหรับขับมอเตอร์คาร์ มือถือหมวกเก็บกับแว่นตาขับมอเตอร์คาร์ พอข้าพเจ้าเงยหน้าขึ้น ชายผู้นั้นก็พยักหน้าแลยิ้ม

“คุณได้พูด ๆ อยู่ว่าอยากไปเที่ยวเมืองนรกไม่ใช่ฤา”

ข้าพเจ้าแลดูชายผู้นั้นจนตาค้าง แต่มีรูที่จะตอบประการใด

ชายผู้นั้นถามซ้ำอีกครั้งว่า ข้าพเจ้าไม่ใช่ฤๅที่อยากไปเที่ยวเมืองนรก ข้าพเจ้าก็ยังไม่ตอบอีกเป็นแต่นึกในใจว่า นายคนนี้เขารู้ได้อย่างไรว่า ข้าพเจ้าอยากไปเที่ยวเมืองนรก เขาก็ท่ายใจข้าพเจ้าถูก เขาหัวเราะแล้วพูดว่า

“คุณอยากทราบว่าทำไมผมจึงรู้ได้รู้ยังงั้นฤๅ ผมน่าจะรู้ไว้มาก พวกพ้องผมมาก ใครจะทำอะไรผมรู้ทั้งนั้น”

ข้าพเจ้าถามไปว่า “นี่คุณเป็นเทืองท่านสืบอะไรอีกคนหนึ่งฤๅอย่างไร จึงรู้ไว้นัก”

เขาตอบว่า “ท่านสืบอะไรในโลกนี้ที่ผมไม่ได้ทั้งนั้นผมรู้เข้าไปถึงในใจคนว่าคิดอย่างไร แต่ในส่วนการที่คุณอยากไปเที่ยวนอกนั้น ทำไมผมจะรู้ไม่ได้ คุณได้พูดกับเพื่อนฝูงคุณบ่อย ๆ คนของผมจะไม่ได้ยินยังงั้นได้”

ข้าพเจ้ามองดูหน้าชายหนุ่มคนนั้นอีก นึกในใจว่านี่ใครหนอช่างรู้เรื่องราวในตัวข้าพเจ้าเสียจริง ๆ แล่นึกอยากรู้ว่าการที่มานั้นจะมาเพื่อประโยชน์อะไร

ข้าพเจ้ายังมีทันจะถาม เขาก็ท่ายใจตอบเสียก่อนว่า “ผมมาครั้งนี้โดยความตั้งใจจะมาบอกคุณให้ทราบว่า ถ้าคุณอยากไปเมืองนรกจริง ๆ ผมจะจัดการให้คุณได้สำเร็จประตงค์ดากอากาศนรก ดูเหมือนดึกว่าดากอากาศยุโรปอีกนะครับ”

เอ๊ะ ข้าพเจ้านึกในใจว่าพ่อหนุ่มนั้นจะยัง ๆ เสียแล้ว พอนึกเท่านั้นเขาก็ท่ายใจข้าพเจ้าถูกอีก แลจึงพูดว่า

“ผมไม่ใช่คนบ้า! นะครับ คุณอย่าวิตก ผมเป็นคนมีสติบริบูรณ์อยู่ที่เดียว ผมพูดจริง ๆ ว่าผมจะรีบจัดการให้คุณได้ไปนรกได้ตามประสงค์”

ข้าพเจ้านึกว่านายคนนี้ ถึงจะบ้าก็ดูท่าทางไม่เป็นบ้าดู แลถ้าพูดตาม ๆ ไว้บ้างบางทีจะดี ข้าพเจ้าจึงพูดว่า “ขอบใจที่คุณเอื้อเฟื้อต่อผมคุณจะจัดการยังงั้น ผมจึงจะได้ไปเที่ยวเมืองนรก”

เขาตอบว่า “จัดไม่ลำบากเลย ผมจะพาคุณไปเอง ขึ้นรถโมเตอร์คาร์ผมไปที่เดียวก็ได้”

“ข้าวของจะต้องเอาอะไรไปมั่ง”

“เอาไปแต่เครื่องแต่งตัวนุ่งห่มพอสมควรเท่านั้น”

“ก็เสบียงอาหารล่ะ”

“เรื่องนั้นผมจัดให้เสร็จ คุณไม่ต้องวิตก”

“เงินล่ะ”

“เงินไม่ต้องเอาไป ผมจะออกให้ตลอด ขออย่าให้คุณรังเกียจเลย ผมขอเชิญคุณไปเป็นแขกของผมทีเดียว”

“ขอบใจมาก แล้วกำหนดจะไปสักกี่วัน”

“แล้วแต่คุณ ทางไปนะวันเดียวก็ถึง แต่ที่ทางจะดูจะเที่ยวมืออยู่มาก แล้วแต่คุณจะพอใจอยู่นานเท่าไร เมื่อไปถึงแล้วจึงค่อยกำหนด”

ในเวลานี้ข้าพเจ้ารู้สึกออกจะสนุกแล้ว เขาจะพาไปไหนก็ไม่ทราบแต่ทำอะไรจะสนุกดี จึงถามเขาต่อไปว่า

“จะไปถึงเมื่อไหร่”

“ไปเมื่อไรก็ได้ ถ้าคุณเตรียมตัวพร้อมเมื่อใดก็ได้เมื่อนั้น”

“วันนี้ดีไหม”

“ได้ เคียวนี่ก็ได้”

ข้าพเจ้าก็ลุกขึ้นไปจัดเสื้อผ้าลงบรรจุหีบ นำประหลาดอยู่นิดหนึ่งที่ยิ่งพูดไปกับชายหนุ่มนี้ โจข้าพเจ้ายิ่งเชื่อถ้อยคำเขาขึ้นทุกที เมื่อถูกไปจัดเสื้อผ้านั้น ข้าพเจ้าเชื่อว่าถึงแม้จะไม่ได้ไปเที่ยวเมืองนครจริง ๆ ก็คงได้ไปเที่ยวที่ไหนแห่งหนึ่งที่น่าเที่ยว ในเวลาจัดของนั้นชายผู้นี้อยู่ข้างจะเอือเฟือมาก ช่วยแนะนำให้ข้าพเจ้าเอาสิ่งนั้นสิ่งนี้ ไปตามที่เขาเห็นว่าข้าพเจ้าจะต้องการจนข้าพเจ้าอดไม่ได้ต้องถามตรง ๆ ว่าตัวเขาคือใคร เขาตอบว่าเขาชื่อ “ยม” เป็นบุตรพระยายมราช ผู้สำเร็จราชการเมืองนคร แม้เขาตอบมาเช่นนั้นแล้วข้าพเจ้าก็ยังเฉย ๆ นึกขึ้นเดี๋ยวนี้อีกเห็นได้ว่าที่จริงควรจะนึกว่าพ่อมันเสียจริตแท้ ๆ แต่อย่างไรก็ไม่ทราบในเวลานั้น ข้าพเจ้าไม่ได้นึกเลยว่าเขาเป็นคนเสียจริตเพราะกิริยาท่าทางเขาก็เรียบร้อย แลพูดจาก็เป็นคนดี ๆ ไม่ระคายหูเลย

ครั้นจัดเสื้อผ้าแล้วก็พากันออกไป เห็นรถไมเตอร์คันหนึ่งจอดอยู่หน้าบ้านข้าพเจ้า เป็นรถชนิดที่เรียกว่าแลนคอเล็ตทาสีดำมีเส้นแดงตามขอบ เจ้าของเขาบอกข้าพเจ้าว่า เป็นรถดีนัก เครื่องสี่สูบ 39 แรงม้า เขาเชิญข้าพเจ้าขึ้นนั่งข้างในกับตัวเขา เบาะที่นั่งเป็นผ้าสีน้ำเงินแก่ นุ่มสบายดี ขับออกจากบ้านข้าพเจ้าในกำแพงพระนครไปสี่กั๊กเสาชิงช้า เลี้ยวลงถนนบำรุงเมือง ตรงไปจนถึงประตูผี พอออกพ้นประตูผีไป หาได้ข้ามสะพานไปไม่ เลี้ยวเบนไปทางขวามือตรงไปที่คลองข้าพเจ้าตกใจร้องอะอะขึ้นว่าจะตกคลอง เขาหัวเราะแล้วตอบว่า ไปทางนั้นถูกแล้ว

บ้านนายชมที่ข้าพเจ้าไปอาศัยอยู่นั้น อยู่นอกกำแพงเมืองอบายภูมิ มองดูจากหน้าต่าง
 แลเห็นกำแพงเมืองอยู่ห่างประมาณ 10 เส้น ตัวเรือนนั้นตั้งอยู่ในสวน มีต้นไม้ครึ้มงามดีแลอยู่ไม่ผู้
 ห้างถนนนัก มีถนนแยกจากถนนสายกลางออกมาที่บ้านนายชม แล้วแลเห็นถนนเลี้ยวไปอีกนายชม
 บอกข้าพเจ้าว่า ถนนสายนี้เป็นทางไปจวนพระยายมราชบิดาของเขา แต่เมื่อไปถึงนั้นอยู่ข้างจะมืดอยู่
 แล้ว เพราะฉะนั้นพอได้กินอะไรบ้างเล็กน้อยแล้วก็นอน

วันรุ่งขึ้นในเวลาเช้า นายชมพาข้าพเจ้าไปหาพระยายมราชผู้สำเร็จราชการเมือง
 อบายภูมิ ออกจากบ้านนายชมไปตามถนนที่ข้าพเจ้าได้กล่าวถึงแล้วนั้น ซึ่งเรียกว่าถนนหน้าจวน
 ไปประมาณ 20 เส้น ก็ถึงจวนพระยายมราช บ้านช่องเป็นตึกใหญ่มีสวนต้นไม้ครึ้มร่มรื่นงามดี
 ข้าพเจ้านึกในใจดูท่าทางไม่สมเป็นที่อยู่ของเจ้าเมืองนรกเลย นายชมคงจะทลายใจข้าพเจ้าถูกอีกเขาจึง
 ได้พูดขึ้นว่า

“คุณก็ดี ฤชาวเมืองมนุษย์ก็ดี คงไม่นึกว่าบ้านพระยายมราชจะเป็นที่ร่มเย็นเช่นนี้ คง
 จะนึกว่าอยู่ในระหว่างไฟแลกระทะทองแดง แลคันจ้าวอย่างนั้น”

ข้าพเจ้ารับว่า “ผมก็นึกจริง ๆ ว่าพระยายมราชคงอยู่ภายในกลางเมืองนรก แลคงจะมี
 พวกที่ตกรนรกถูกลงโทษอยู่รอบ ๆ ตัว”

นายชมหัวเราะแล้วพูดว่า “ก็ที่พระสุรทัณฑ์ทำไมไปอยู่กลางคุกเล่าเขาก็มีบ้านเรือนอยู่
 ข้างนอกไม่ใช่ฤ? ทำไมถ้าเป็นผู้บัญชาการเรือนจำจะต้องอยู่ในเรือนจำด้วยฤ

ข้าพเจ้าต้องรับรองว่าคำพูดของเขานั้นจริง

เมื่อไปถึงในเรือนพระยายมราชแล้ว ต้องคอยสักครู่หนึ่งข้าพเจ้าจึงได้เข้าไปหา พอเข้าไป
 ไปในห้องรับแขกเห็นชายผู้หนึ่งอายุใกล้ ๆ หกสิบ แต่ยังกระปรี้กระเปร่า ท่าทางเป็นผู้ลามากดี
 หน้าตาเข้มแข็งแจ่มใส แลไม่เป็นคนคร่ำใจเหี้ยมโหดเลย เครื่องแต่งกายก็อย่างเรียบร้อยเหมือนคน
 ผู้ใหญ่ ๆ พระยายมราชพอเห็นข้าพเจ้าเข้าไปก็ลุกขึ้นยืนต้อนรับแล้วเชิญนั่ง ครั้นได้ถามข่าวคราว
 ตามสมควรแล้ว ก็เลขาชวนสนทนาดังต่อไปนี้

พระยายม “เออ ยังไง คุณเห็นประหลาดฤ ว่าฉันเป็นคนยังงี้คงจะนึกว่าฉันจะเป็น
 คนรูปใหญ่โต หน้าตาคร่ำใจน่ากลัว บางทีจะมีเขี้ยวมีงาอะไรด้วยกระมัง”

ข้าพเจ้า “ไม่ถึงเช่นนั้นมิได้ แต่ผมเข้าใจว่าได้ทำคงจะเป็นคนคร่ำใจแลหน้าคงขึงขัง”

พระยายม “ก็เป็นการยากที่คุณจะเดาถูกว่าหน้าตาฉันเป็นอย่างไรเพราะรูปฉันในเมืองมนุษย์ก็ไม่มี มีแต่รูปที่เผาทั้งกระดูกในการก่อกำเนิดนั้นก็เต็มที ข้างจีนเขานึกเอาตามใจเขายังนั่นเอง ถ้าจะดูตามรูปนั้นต้องเข้าใจว่าฉันเป็นคนคร่ำครึเต็มที แต่ที่จริงฉันไม่ใช่คนเช่นนั้น ใจฉันไม่คร่ำครึเลย การที่ฉันต้องลงโทษคนโดยประการต่าง ๆ นั้น ก็เพราะเป็นหน้าที่ของฉันที่จะทำเช่นนั้น เข้าใจไหม ฉันไม่ได้ทำเพราะความพอใจอยากทำให้คนได้รับความเจ็บ”

ข้าพเจ้า “ผมทราบแล้ว คนเหล่านั้นได้ทำผิดมาแล้วก็ต้องมารับโทษซึ่งเป็นการสมควรอย่างยิ่ง”

พระยายม “ยังงั้น กับวิธีลงโทษอย่างเก่า ๆ ฉันก็ได้จัดการให้เลิกไปเสียมากแล้ว คิดวิธีลงโทษขึ้นอย่างใหม่ ๆ ให้สมกับความผิดที่คนได้กระทำเมื่ออยู่ในเมืองมนุษย์ ถ้าคุณไปดูก็คงจะได้เห็นว่า มีวิธีลงโทษแปลก ๆ ที่ไม่เคยมีใครรู้อยู่หลายอย่าง”

ข้าพเจ้า “วิธีที่คนจะมาเมืองนี้มาอย่างไร”

พระยายม “มาเองโดยมาก คือมาเที่ยวเมืองอบายมุขก่อน แล้วเมื่อถึงเวลาอันสมควร เขาก็ส่งตัวมาจากเมืองอบายมุข”

ข้าพเจ้า “ใครเป็นเจ้าหน้าที่เลือกลงมา”

พระยายม “เป็นหน้าที่ขุนเสนามัจจุราชกับผู้ช่วย”

ข้าพเจ้า “มีกำหนดอย่างไรบ้างฤๅขอรับ”

พระยายม “ไม่ทราบว่าเขาจะกำหนดอย่างไร แต่ไม่ใช่เอาอายุเป็นเกณฑ์นั้นแน่ละ เพราะที่ส่งมาแต่หนุ่ม ๆ สาว ๆ ก็มี ที่ส่งมาเมื่อแก่ ๆ แล้วก็มี”

ข้าพเจ้า “เมื่อส่งมาแล้วต้องชำระอีกฤๅขอรับ”

พระยายม “ยังงั้น พวกขุนเสนามัจจุราชเขาเป็นอัยการยื่นฟ้อง พวกฉันเป็นผู้ตั้งศาลชำระ”

ข้าพเจ้า “ได้ใครเป็นขุนศาลตุลาการล่ะขอรับ”

พระยายม “อ้อ พวกลูกศิษย์พระมนัสราจารย์เป็นพื้น มีฝรั่งมาใช้เป็นที่ปรึกษาบ้าง แต่ถ้าจะพูดไปตามจริงก็ไม่สู้จะมีประโยชน์อะไรนักคิดแค่ช่วยดักเตือนพวกตุลาการเท่านั้น”

ข้าพเจ้า “การลงโทษมีกำหนดเขตพื้นโทษฤๅขอรับ?”

พระยายม “มีกำหนดตามความผิดที่ได้กระทำมา วิธีคิดกำหนดนั้น ก็ใช้ตามเคยมากกว่าอื่นเพราะตั้งเกณฑ์ยาก”

ข้าพเจ้า “ทางที่จะลดหย่อนผ่อนโทษมีได้อย่างไรบ้างครับ?”

พระยายม “มิได้หลายทาง เป็นต้นว่า คนที่ถูกกระทำโทษมีใจสงสารคนอื่นยิ่งกว่าตนเองเท่านี้ก็ได้ลดโทษแล้ว เพราะที่นี้ถือความเมตตาเป็นสิ่งที่สำคัญอย่างยิ่ง”

ข้าพเจ้า “ผู้อื่นจะช่วยจัดการให้คนในอบายภูมิได้รับความกรุณาผ่อนโทษได้บ้างฤๅไม่ขอรับ?”

พระยายม “ได้ เป็นต้นว่า คนที่ถูกลงโทษอยู่นั้นมีบุตรอยู่ในเมืองมนุษย์ แลบุตรผู้นั้นได้กระทำกุศลกรรมดี เทวทูตเจ้าหน้าที่ส่งข่าวลงมาให้ฉันทราบ ฉันทก็หย่อนโทษบิดาฤๅมารดาของผู้กระทำผิดนั้นให้ตามสมควร แต่ว่าต้องเข้าใจว่า ตัวนักโทษนั้นต้องมีความรู้สึกรู้สิดความผิดของตนอยู่แล้ว จึงจะหย่อนโทษให้”

ข้าพเจ้า “อ้อ ไม่ใช่ลบล้างหายกันไปเสมอฤๅขอรับ?”

พระยายม “จะทำเช่นนั้นที่ไหนจะถูก ที่ขอมเอากุศลกรรมของลูกมาลบล้างบาปพ่อนั้น ฉันทขอมทำเป็นบานกรุณา ไม่ใช่ว่าฉันทจะต้องทำเช่นนั้น เช่นเมื่อเร็วๆ นี้เองมีอยู่รายหนึ่งเมื่อยังอยู่ในเมืองมนุษย์เป็นเศรษฐี แต่ที่มั่งมีนั้นก็โดยอาการค่อนข้างจะกดขี่คนที่จนกว่า คือใครจะตั้งท่ามาค้าขายอะไร ก็ทำประชันเสียดจ้องฉิบหาย แล้วก็เอาเงินให้เขากู้เรียกเอาดอกเบี้ยแพงๆ ทำคนล้มละลายเสียนั่นกว่านัก ความชั่วอะไรที่มนุษย์เขาทำดูเหมือนตาคนนั้นไม่ได้วันเลย คิดห้าวจะเหลือแม้แต่องค์เดียวก็ไม่มี แต่แกเป็นเศรษฐีก็ไม่มีใครกล้าฟ้องกล้าร้อง ใครจะตักเตือนเท่าไร ให้แกกลับตัวแกก็ไม่ยอม แกว่ามันเกินเวลามาเสียแล้ว ส่วนลูกแกนั้นเขาเป็นคนเรียบร้อยมาแต่เล็ก แกก็เคยพูดอยู่เสมอว่าแกอุ่นใจ ถึงตัวแกจะได้ทำบาปทำกรรมไว้เท่าไร ฤๅ ลูกแกจะช่วยให้แกพ้นทุกข์คดีได้ พอลูกบวชแล้วก็จะได้เปิดขุมนรก แต่ในเรื่องนี้ขุนเสนามัจจุราชอยู่ข้างจะทำคือฉวยเอาตัวแกมาเสียก่อนลูกบวช เพราะฉะนั้นแกก็ไม่มีอะไรจะยกขึ้นเป็นข้อที่จะขอความกรุณาต่อศาล ก็เลยต้องรับโทษเต็มตามกำหนด ในระหว่างที่รับโทษอยู่นั้น แกบ่นไม่หยุดว่า เมื่อไรหนอลูกจะบวช บางวันถ้าแกต้องรับความยากลำบากมาก ๆ ถึงกล่าววาทว่ามันไม่มีความกตัญญูต่อพ่อ จึงยังไม่รีบบวชช่วยพ่อให้พ้นทุกข์ ครั้นถึงกำหนดลูกแกบวชฉันทก็สั่งอนุญาตให้งดทัณฑกรรมต่าง ๆ ของตาเศรษฐีนั้นไว้เสียชั่ววันนั้น แลฉันทสั่งให้คนไปบอกว่า ถ้าจะไปในการบวชลูกก็อนุญาต แกกลับตอบมาว่า

การที่จะไปไม่เห็นประโยชน์ เพราะจะไปพบกับใครเขาก็ไม่ได้ แลไม่มีใครเห็นตัวแก เมื่อไม่มีใครเห็นแล้วจะไปเสียทำไม ไหน ๆ มีวันที่จะได้พักสบายวันหนึ่ง จะนอนนอนอยู่เฉย ๆ ดีกว่า ครั้นลูกแกบวชเสร็จสรรพแล้ว แกมีหนังสือมาถึงฉันว่า บัดนี้ลูกแกได้บวชเป็นภิกษุในพระพุทธศาสนาแล้ว ตามแบบแกควรจะได้หันโทษทันที และขอให้ฉันให้หนังสือเดินทางให้แกไปสวรรค์ ฉันตอบไปว่า เมื่อครบกำหนดเมื่อไรก็จะให้หันโทษ การที่ลูกแกบวชนั้นตัวแกจะได้รู้สึกยินดีเลื่อมใสในพระพุทธศาสนาขึ้นแม้แต่นิดเดียวก็ไม่มี จิตใจแกยังหยาบยังงมงยอยู่อย่างเดิมอย่างนั้นเอง ไม่สมควรจะได้รับความกรุณา ส่วนการจะขอหนังสือเดินทางไปสวรรค์นั้น ถึงแม้เมื่อแกครบกำหนดหันโทษแล้วฉันก็ไม่ให้แก เพราะฉันกลัวแกจะไปโก่งเทวดาๆ ไปทำยุ่งต่าง ๆ ในวิมานพระอินทร์ ฉันจะพลอยถูกติเตียนด้วย”

ข้าพเจ้า “ก็คนที่ขุนเสนามัจจุราชจับส่งมาขึ้นศาลของได้เท่า มีที่ปล่อยไปบ้างไหม?”

พระยายม “มีถมไป ที่เขาจับผิดมาก็มี ถ้าพิจารณาไม่ได้ความว่ามีโทษ ฉันส่งกันไปทั้งเมืองมนุษย์ ที่เป็นย่านกลางจากที่นั่น บางทีเขาก็ส่งต่อไปเมืองสวรรค์ บางทีก็ส่งกลับไปเมืองมนุษย์ใหม่ บางจำพวกพิจารณาได้ความว่าได้ทำบาปไว้จริง แต่ได้รู้สึกความผิดและพยายามทำความดีความชอบไว้ในเมืองมนุษย์ คนเหล่านี้ฉันลงโทษแต่พอเป็นสังเขป เช่น ชังไว้เฉย ๆ ไม่ต้องทำทัณฑ์กรรมอะไร แล้วก็ส่งไปเมืองมนุษย์ต่อไป”

ข้าพเจ้า “อ้อ ถ้าเช่นนั้นไม่ว่า ถ้าคนมาถึงเขตของได้เท่าแล้วจะต้องได้รับทุกขเวทนาทุก ๆ คน?”

พระยายม “ไม่ใช่เช่นนั้น ฉันตั้งใจประพฤติกให้เป็นยุติธรรมเสมอ ฉันไม่ดำเนินตามกฎหมาย เอาความยุติธรรมเป็นใหญ่ ขุนศาลตุลาการของฉันก็ไม่ได้ยกบทกฎหมายอะไรขึ้นใช้ในการพิจารณาคดี ใช้แต่ยุติธรรมเท่านั้น เออ... นี่ก็สายมากแล้วควรคุณจะไปดูในกำแพงเสียที่ฉันไม่มีเวลาจะไปกับคุณแต่ลูกชายฉันเป็นคนชำนาญ เขาคงนำทางไปได้ดีฉันหวังใจว่าคงจะมีเวลาได้ดูเกือบทั่ว ถ้าอยากทราบอะไรอย่าเกรงใจ ขอให้ถามลูกชายฉัน ให้เขาอธิบายให้ฟัง”

ข้าพเจ้ากระทำความเคารพตามสมควรแล้ว ก็ออกมาจากห้องรับแขกของพระยายมราช พร้อมด้วยนายยม ไปขึ้นรถขับไปทางเมืองอบายภูมิ

ถัดที่วัดออกไปมีภูเขายูภูเขานึ่ง เป็นลูกเขาและอยู่ข้างจะชันมากแต่ก็พอคนจะเดินขึ้นได้ ภูเขานี้เป็นที่ลงโทษอย่างน่าดูอันหนึ่ง คือมีคนถูกบังคับให้กลิ้งลูกโลหะใหญ่ ๆ ขึ้นภูเขานี้

เมื่อแรกเริ่มก็ไม่ยาก เพราะที่เชิงภูเขาไม่สูงชันนัก แต่ยิ่งขึ้นไปยิ่งชันขึ้นทุกที จนที่จะถึงยอดนั้นชันเกือบเป็นกำแพง เพราะฉะนั้นพอลงลูกโลหะขึ้นไปสูงจนถึงยอดเขา ลูกโลหะนั้นมักจะกลิ้งลงลงมาติดเขาอีก คนที่เป็นผู้ลึงลูกโลหะนั้น ถ้าหลิกทันก็ดีไปถ้าหลิกไม่ทัน ลูกโลหะทับก็เจ็บพอใช้ ข้าพเจ้ายืนดูอยู่อดหัวเราะไม่ได้ แต่ก็มีใจเต้นเหมือนกัน เมื่อเวลาลงขึ้นไปจะถึงมิถึงแหล่งนั้น ข้าพเจ้ารู้สึกว่าการลึงลูกโลหะนั้นไม่เท่ากัน มีใหญ่บ้างเล็กบ้าง เมื่อแรกเห็นข้าพเจ้าเข้าใจว่าคงจะเลือกให้ลูกโลหะใหญ่ๆ ลูกโลหะเล็กตามกำลังและรูปของผู้ลึง แต่ครั้นดูต่อไปก็แลเห็นว่าไม่เป็นเช่นนั้น เพราะคนรูปร่างใหญ่โตล่ำสันบางคนก็ลึงลูกย่อมและคนรูปร่างบาง ๆ ลึงลูกใหญ่ ดูน่าประหลาดใจจริง ๆ ข้าพเจ้าจึงพูดกับนายชมว่า

“พวกเจ้าพนักงานของคุณ เห็นจะออกสะเพร่าเสียแล้ว”

นายชมแลดูข้าพเจ้าด้วยความประหลาดใจ แล้วจึงถามว่า “ทำไมคุณจึงคิดเช่นนั้น”

ข้าพเจ้าตอบว่า “ก็ดูเอาซิ แจกลูกโลหะให้ไม่สมกับคนลึงเลย ดูเถะขอรับ ตาสูงใหญ่ ล่ำสันนั้นลึงลูกเล็กนิดเดียวที่ตาเคียบอบบางคนนั้นลึงลูกใหญ่ออกเหลือเกิน เอ้าแล้วก็ขอให้ดูนั่นหน่อย ผู้หญิงคนนั้นเฒ่าขอรับ ให้ลูกโลหะออกโตหนักเหลือเกิน โทกว่าผู้ชายบางคนไปอีก”

นายชมรับว่า “จริงอย่างคุณว่า แต่ผมต้องขออธิบายว่า เจ้าพนักงานมิได้กำหนดลูกโลหะให้ลึงได้ตามอำเภอใจ เขากำหนดตามข้อบังคับ”

ข้าพเจ้าถามว่า “คืออย่างไร?”

นายชมตอบว่า “คืออย่างนี้ พวกที่ลึงลูกโลหะเหล่านี้คือเป็นคนพวกที่ทำให้คนได้รับความเดือดร้อน เพราะความโลภคือทะเยอทะยานตะเกียกตะกายหาแต่เงินเท่านั้น! ถึงจะทำให้คนอื่นได้รับความเดือดร้อนปานใดก็ช่าง ลูกที่ลึงนั้นคิดตามส่วนแห่งความโลภ”

ข้าพเจ้าถามว่า “ถ้าเช่นนั้นเศรษฐกิจทั้งปวงมีตกอยู่ในจำพวกนี้ทั้งนั้นฤ?”

นายชมตอบว่า “ไม่ทั้งนั้น เศรษฐกิจไม่ได้โลภทั้งนั้น ไม่ได้มีแต่ที่โลภจนหน้ามืด ที่เขามีเงินแล้วได้ทำประโยชน์ให้แก่บ้านเมืองและเพื่อนมนุษย์ก็มีอยู่มาก พวกที่มากลึงลูกโลหะอยู่ในที่นี้คือพวกที่โลภจนหน้ามืดและคนที่เอาเปรียบคนอื่นอยู่เสมอ ๆ เป็นธรรมดา”

ข้าพเจ้าถามว่า “ทำไมจึงให้ลึงลูกโลหะ?”

นายชมตอบว่า “เพราะเมื่อเขาอยู่ในเมืองมนุษย์เขารักเงินรักทองยิ่งกว่าสิ่งใด ๆ ในโลก ก็ต้องให้เขาถูกลักลอบโมกอยู่กับโลหะให้พอใจ พอสิ้นความโลภและเห็นแก่ตัวเมื่อไร ก็จะกลิ้งได้ถึงขอเขา”

ข้าพเจ้าได้ฟังคำอธิบายของเขาแล้ว ก็ยอมรับว่าแบบคายเป็นอยู่แล้วข้าพเจ้าก็เลยขออนุญาตเข้าไปดูพวกกลิ้งลูกโลหะนั้นใกล้ ๆ เพื่อจะพบกับคนที่ข้าพเจ้ารู้จักบ้าง พอข้าพเจ้าเดินเข้าไปใกล้หญิงผู้หนึ่งก็จำได้ว่าคือท่านสุนทรสนธิซึ่งข้าพเจ้าได้เคยรู้จักคุ้นเคยอยู่ ฝ่ายท่านสุนทรสนธิเห็นข้าพเจ้าเดินผ่านก็ร้องเรียกข้าพเจ้า ๆ ก็เข้าไปหา และได้ขออนุญาตนายชมเพื่อจะสนทนากับท่านสุนทรสนธิเล็กน้อย ท่านสุนทรสนธิดูท่าทางอยู่ข้างจะเหนื่อยมาก เพราะแกถูกลักลอบลูกโลหะเขื่องมากอยู่ ข้าพเจ้าได้เคยทราบอยู่แล้วว่า ท่านสุนทรสนธิเป็นคนอยู่ข้างจะฉมังกอบโกยเงินทองทรัพย์สินต่าง ๆ มากอยู่ แต่เขาไม่ถูกเลยว่ ความโลภของแกนั้นจะมากมายปานใด จนได้ไปเห็นลูกโลหะที่แกต้องกลิ้งอยู่นั้นจึงได้ทราบ ข้อความที่ท่านสุนทรสนธิพูดกับข้าพเจ้านั้น ก็ไม่มีอะไรสลักสำคัญนัก ะรอยแจะชวนพูดพอเป็นเหตุให้ได้มีเวลาพักหายเหนื่อยเท่านั้น ถ้อยคำที่แกรำพันบ่นถึงความลำบากของแกนั้น ถ้าคนที่ไม่รู้จักแกอยู่แต่ก่อนแล้ว ก็ออกจะสังเวชจับใจมาก คือแกบ่นว่าโทษที่แกต้องรับอยู่นั้นคูณมากกว่าความผิดของแก ตัวแกได้ตั้งใจพยายามที่จะกระทำหน้าที่แห่งมารดาอย่างดีที่สุด แกอ้างข้าพเจ้าเป็นพยานว่า ก่อนแกตาย แกได้ตบแต่งลูกชายหญิงให้มีเหย้ามีเรือนไปทุก ๆ คน เป็นหลักฐานดีแล้ว ข้อนี้ก็จริงอยู่ แต่ที่แกจัดแต่งไปทุก ๆ ราย แกไม่ได้ให้ทุนรอนอะไรเลย ฤจะออกให้บ้างแต่ก็เป็นเพียงเล็กน้อย ลูกแกแต่ละคนล้วนได้เป็นลูกเขยลูกสะใภ้ผู้มีเงินทั้งนั้น เมื่อจะจัดการแต่ง แกไม่ต้องไปสืบสวนเรื่องอื่น นอกจากว่าเขามีเงินฤไม่ ส่วนตัวลูกแกนั้นแกไม่ต้องถามว่าเขาสมัครฤมิสมัคร แกก็ข่มขืนน้ำใจให้เขาแต่งตามใจแกจนได้ เพราะฉะนั้น ในเวลานี้ข้าพเจ้ารู้ดีว่า ลูกแกโดยมากรู้สึกเดือดร้อนอย่างยิ่ง ในส่วนลูกชายแกได้พบกับเขาเมื่อก่อนจะจัดการแต่งงานนั้นว่า “จะเป็นอะไรไปเล่าลูกเอ๋ย เมื่อเรตบแต่งกับเขาเรียบร้อยดีแล้ว เมื่อเราไม่พอใจในตัวเขา เราก็หาเมียอื่นเล่นหลาย ๆ คนก็แล้วกัน” ดังนี้ก็จริงอยู่ ที่ทำได้เช่นนั้นไม่มีบทกฎหมายอะไรห้ามและถ้าเป็นชายจะเป็นอะไรไป แต่ส่วนลูกหญิง แจะพูดอย่างเช่นกับลูกชายแกบ้างไม่ได้ ตกลกกดขี่ใช้อำนาจบังคับเอาเฉย ๆ จึงพากันนั่งน้ำตาเช็ดหัวเข่าตามกัน นี่แหละเป็นวิธีที่แกได้ใช้มาแล้วแก่ลูกแกทุก ๆ ราย ใครจะว่าแกว่า ไม่ได้จัดการให้เป็นหลักฐานแล้วนั้นไม่ได้ แต่แกเล่นลูกของแกเสียเหมือนหมากรุกเหมือนเขาไม่มีวิญญาณ แกนี่ก็จะจับเดินทาง

ไหนก็ตามใจแกสุดแต่พอจะใช้ชนะกระดานหนึ่ง ๆ เท่านั้น ใครจะเคียดรื้อนใจก็ช่าง เมื่อข้าพเจ้ามาตรงคูเช่นนี้แล้ว ก็ต้องขอมินึกในใจว่าการที่ท่านส่วนมาถูกลงโทษอยู่ในอบายภูมินี้ก็มีมูลอยู่บ้าง พอพูดกันพอควรแล้ว ข้าพเจ้าก็ขยับเดินต่อไป ท่านส่วนจึงพูดว่า

“พ่อคุณเออะ วานกลิ้งอีกลูกนี้ขึ้นไปให้ฉันทีเออะ”

ข้าพเจ้านึกออกเวทนา แต่ก็อยากลองใจอยู่ด้วย จึงพูดว่า “ได้ขอรับ ผมจะกลิ้งไปให้ แต่นั่นแหละขอรับคุณต้องเข้าใจว่า ผมไม่มีความจำเป็นอะไรที่จะต้องกลิ้งและบางทีถ้าผมกลิ้งเข้าจะเกิดความก็ได้เพราะฉะนั้น ผมหวังใจว่าคุณคงจะเมตตาผมสักหน่อย คงจะไม่ลืมผมนะขอรับ”

ท่านส่วนร้องขึ้นว่า “พุทโธ อะไรพ่อนี้ก็ จะมาเอาอะไรกับฉันอีกเล่า ฉันนะมันไม่มีอะไรคิดตัวมาเลยนี่นะ เออจะเอาอะไร”

ข้าพเจ้าพูดว่า “อะไร ๆ ก็ได้ขอรับ ของเล็ก ๆ น้อย ๆ พอเป็นที่ระลึกนิดหน่อยเท่านั้น”

ท่านส่วนตอบว่า “อย่าพูดเป็นเล่นไปนะ จะกลิ้งก็กลิ้งเออะ รำไรจริง”

ข้าพเจ้าถามขึ้นว่า “ถ้าผมกลิ้งขึ้นไปแล้วจะเป็นอย่างไร”

ท่านส่วนยิ้มแล้วตอบว่า “เขว่าถ้าลูกนี้ถึงยอดเขานั้นละก็ฉันจะพันทุกซ์”

“อ้อ ถ้ายังงั้นก็จะเป็นผลสำคัญแก่ตัวคุณมากซีครับ”

“โอ๊ย ฉันจะดีใจเหลือเกินทีเดียว”

“ถ้ายังงั้นผมคงจะได้รับอะไรตอบแทนสักอย่างหนึ่ง”

“บอกว่าไม่มีอะไรจะให้”

“ก็ถ้าคุณพันทุกซ์แล้ว ก็จะได้ไปเกิดในเมืองมนุษย์อีกไม่ใช่ฤาขอรับ”

“ก็เห็นจะยังงั้นละกระมัง”

“ถ้ายังงั้นก็ควรที่ผมจะได้รับรางวัลอะไรสักอย่างหนึ่ง”

“โธ อย่าขี้ขลาดเลย กลิ้งก็กลิ้งเออะ”

“จะให้ผมกลิ้งเปล่า ๆ ยังงั้นฤา”

“ไม่เปล่า ฉันจะขอบใจมาก”

“ขอบใจกินได้เมื่อไรล่ะขอรับ”

“พุทโธ เสียดแรงที่ขอบพอกันมาเป็นนักหนา ไม่นึกถึงความหลังบ้างเลยเทียวฤา”

ข้าพเจ้านึกถึงความหลังขึ้นมาก็อดหัวเราะไม่ได้ เพราะข้าพเจ้านึกไม่ออกเลยว่าตั้งแต่ข้าพเจ้าได้รู้จักกับท่านสุนมา ได้เคยรับสิ่งของอะไรที่เก๋มีน้ำใจให้โดยฉันทมิตรจนอย่างเดียว เคยมีแต่เปลี่ยนกันเสมอ ครั้งหนึ่งแควนข้าพเจ้าให้ไปทำของอะไรให้แก่อะไรหนึ่ง ครั้นทำแล้วส่งไปให้แกและร้านส่งหนังสือเก็บเงินไปด้วย แกเอะอะโหว่าของนั้นข้าพเจ้าทำให้แกเองไม่ใช่แกสั่งให้ทำลงปลายข้าพเจ้าไม่ยอมเป็นปากเสียงและครั้นจะเฉยเสียก็ไม่ได้เพราะร้านเดือนจะเอาเงิน ข้าพเจ้าไปบอกท่านสุนว่าเขาจะฟ้องร้องข้าพเจ้า แกกลับบอกว่าเป็นความผิดของข้าพเจ้าเองอย่างไร ๆ แกไม่ยอมใช้เงินและของนั้นแกก็ไม่คืน ภายหลังข้าพเจ้าไปได้ความว่าแกเอาไปถวายเจ้านายองค์หนึ่งเสียแล้ว แกเอาหน้าว่าเป็นของแกทำขึ้นเฉพาะจะถวายพระองค์ท่าน ตกลงข้าพเจ้าออกเงินใช้ร้านเป็นอันเนื้อไม่ได้กินหนังไม่ได้รองนั่ง การที่ท่านสุนทำกับข้าพเจ้าเช่นนี้เป็นธรรมดาไม่ประหลาดอะไรและคนอื่น ๆ ก็ได้เคยโดนเข้าบ้างเหมือนกัน เพราะฉะนั้นเมื่อแกย้อนวอนให้ข้าพเจ้านึกถึงความหลังข้าพเจ้าจึงนึกขำในใจอยู่ และในครั้งนี้นี้แกก็จะเล่นแผนเดิมอีก คือแจะคิดให้ข้าพเจ้าออกกำลังถึงลูกโลหะแทนแกเปล่า ๆ ผลอันดีบังเกิดขึ้นจากการที่ถึงสำเร็จนั้น แจะรับผู้เดียว ตกลงข้าพเจ้าต้องเหนื่อยเปล่า อย่างนี้ตัวท่านสุนเองแกเรียกว่าความฉลาด แต่ข้าพเจ้าเรียกอย่างหนึ่งซึ่งเป็นถ้อยคำไม่ไพเราะ ข้าพเจ้าตกลงในใจว่าจะไม่ยอมให้ท่านสุนใช้ข้าพเจ้าเปล่า ๆ อีก แต่จะพูดตอบแกอย่างไรอยู่ข้างจะลำบากอีกอีกอยู่ ฝ่ายนายขมรู้ท่วงทีจึงชิงพูดขึ้นเสียว่า ขอบังคับห้ามมิให้ทำการแทนกัน แล้วนายขมก็รีบพาข้าพเจ้าเดินต่อไป ข้าพเจ้าอยากทราบจริง ๆ ว่าอีกกี่ร้อยปีท่านสุนจึงจะกลิ้งลูกโลหะถึงยอด

ขออย่าให้ใครเข้าใจเลยว่า ข้าพเจ้านี้เป็นคนใจเหี้ยมโหด ข้าพเจ้าไม่เป็นผู้ที่ชอบดูการลงโทษ ฤๅดูคนได้รับความเจ็บปวดอย่างหนึ่งอย่างใดเลย แต่ข้าพเจ้าก็ไม่ใช่ว่าใจอ่อนเหลือเกิน เมื่อผู้ใดกระทำผิดแล้วข้าพเจ้าก็เห็นว่าควรจะต้องรับผิดชอบตามโทษานุโทษ คนที่กระทำผิดก็มีอยู่หลายชนิด บางคนทำผิดเพราะความโง่เขลาจึงพลาดพลั้ง คนชนิดนี้บางทีข้าพเจ้าก็ออกสงสารบ้าง บางคนทำผิดเพราะคบหาสมาคมกับเพื่อนอันไม่ดีชักจูงไปในทางมิชอบ คนชนิดนี้ก็มีที่น่าสงสารบ้างแต่ก่อนข้างจะน้อย บางคนทำผิดเพราะไม่ได้รับอบรมอันดีมาแต่เดิม เช่นนี้ก็ยังมิทางที่น่าสงสารอีกเพราะมีทางแก้ให้ได้ว่าแม้ได้รับการอบรมแล้ว บางทีก็อาจจะเป็นคนดีได้และมีทางที่จะขัดได้ว่า เพราะผู้ใหญ่เลี้ยงไม่ดี ถ้าจะว่าไปถึงเจตนาที่มีต่าง ๆ กัน บ้างก็ทำผิดเพื่อหาความสุขใส่ตัว แต่หาได้คิดหน้าคิดหลังให้ตลอดไม่ก็ไม่ได้คิดเลย ว่าการที่ตนจะกระทำไปนั้นจะให้ผลดี

ฤาผลร้ายแก่ผู้ใดนอกจากตัวเองบ้างฤาไม่ ผู้ประพาศพิศเช่นนี้ต้องนับว่าการกระทำให้ผลร้ายแก่ผู้อื่น เพราะปราศจากสติ ยังมีคนจำพวกหนึ่งที่กระทำชั่วในขณะที่สติสมบูรณ์ กล่าวคือได้ไตร่ตรองตลอดแล้ว คะเนไว้แล้วว่าถ้าตนทำเช่นนั้น ๆ ผลดีจะมากอยู่ทีเดียว ผลชั่วจะไปตกอยู่ที่ผู้อื่นทุกอย่าง น้อยแม้จะต้องรับผลร้ายด้วยกันทั้งตัวทั้งผู้อื่น ก็คงคิดให้ส่วนของผู้อื่นมากกว่าส่วนของตนเองไว้ จึงได้ คนชนิดนี้ต้องนับว่าเป็นคนที่ให้ทุกข์แก่เพื่อนมนุษย์ด้วยความตั้งใจมุ่งหมายแท้ไม่ใช่เพราะพลาดพลั้งฤาปราศจากสติเลย คนชนิดนี้ข้าพเจ้าเคยชังมาช้านานแล้ว เพราะฉะนั้นเมื่อไปเที่ยวในเมืองนรกได้เห็นคนชนิดนี้ต้องท้อทรมอย่างสาหัส ข้าพเจ้าจึงต้องรับสารภาพว่าออกจะไม่ใคร่รู้สึกสงสารเลย การที่ข้าพเจ้าได้คิดเช่นนี้ ข้าพเจ้ารู้สึกอยู่ดีว่าเป็นสิ่งไม่สมควร เป็นมโนทุจริตอย่างหนึ่ง ซึ่งอาจที่จะนำไปชื่อของข้าพเจ้าต้องไปเขียนลงอยู่ในทะเบียนของอบายภูมิได้ สักคราวหนึ่งก็เป็นได้

ข้าพเจ้าได้เล่าไว้ข้างบนนี้ว่า ในเมืองอบายภูมิตอนที่เรียกว่าเมืองเก่า นั้น ตามความจริงเก่าแต่นาม พื้นที่ก็ดูเรียบร้อยดี ไม่ผิดกับเมืองใหม่เลย ยังมีเก่าอยู่ก็คือวิธีลงโทษแต่ถึงในข้อนี้เหมือนกันจะว่าเก่าก็ได้จะว่าใหม่ก็ได้ ถ้าจะพูดให้ตรงให้เห็นจะต้องว่ากันของเก่าให้ลงตรงตามสมัย อย่างเช่นต้นจั่วซึ่งมีหนามทำด้วยเหล็ก ซึ่งข้าพเจ้าได้กล่าวถึงแล้วแต่ในตอนต้น ๆ กล่าวในคำที่สนทนากับนายขมผู้นำทางแค่นั้นเวลาที่พูดกันนั้น ข้าพเจ้าหาได้เห็นต้นจั่วนั้นเองไม่ ต่อเมื่อเขาพาข้าพเจ้าเข้าไปเที่ยวที่ในเมืองเก่าจึงได้เห็นด้วยตาเอง ที่เรียกว่าต้นจั่วนั้นก็เรียกติดมาจากของเดิมเท่านั้น ตามความจริงไม่ใช่ต้นจั่ว และได้ตั้งใจที่จะทำให้เหมือนต้นจั่วเลยคือทำเป็นเสาตรง ๆ ขึ้นไป ขนาดเสาหลักแพะเชิง ๆ มีเหล็กกล้าย ๆ คมมีคี่เป็นหนามรอบตัว ตั้งแต่โคนถึงยอดเสา การที่จะปีนเสานี้ไม่ให้ถูกคมมีคี่นั้นบ้างเลยเป็นอันไม่ได้ เพราะฉะนั้น ผู้ที่ถูกปีนนั่นกว่าจะขึ้นถึงยอดก็เป็นแผลไปทั้งตัว ข้าพเจ้าไปยืนดูอยู่รู้สึกเหมือนไปดูเจ้าเข็นวันวันศุกร์นะ ดูอยู่นานไม่ได้ ต้องรีบเดินหลีกไปเสียให้พ้น

ส่วนกระทะทองแดงที่ใช้ตัดคนเป็นการลงโทษนั้น รูปไม่เป็นกระทะแท้ เป็นหม้อมากกว่าและทำไว้เฉพาะพองูคน ๆ หนึ่งต่อหม้อหนึ่งเท่านั้น แลพองูนั้นขึ้นแล้วเขาก็เทน้ำใหม่ทุกครั้ง สังเกตว่าเขาจะระวังรักษาความสะอาดอย่างกวัดขันยิ่งนัก ส่วนการหมกไฟก็ยังคงใช้อยู่เหมือนกัน แต่ได้ความว่าต้องโทษหนักมากจึงจะใช้ การหมกไฟนั้นไม่ใช่จับโยนทิ้งลงไปในหลุมไฟใหญ่ ๆ หลุมเดียว เขาจัดทำเหมือนเตาเผาอิฐข้างบนมีช่องเป็นแถวไป มีฝาปิดทุกช่อง

ในช่องหนึ่ง ๆ มีคนถูกเผาอยู่คนหนึ่ง เพราะฉะนั้น เมื่อจะต้องการเรียกคนไหนขึ้น ก็ร้องเรียกตามเลขประจำช่อง พวกสัตว์นรกก็ไปเปิดเฉพาะช่องนั้นช่องเดียว อยู่ข้างจะเรียบร้อยดีมาก ตัวข้าพเจ้าผู้ไปดูอดชมความคิดเขาไม่ได้ แต่ส่วนตัวพวกที่ถูกลงไปอยู่ในหลุมเหล่านั้นคงจะไม่เห็นตรงกับข้าพเจ้าเป็นแน่ อย่างไร ๆ ข้าพเจ้าเชื่อว่าคงมีผู้ที่นึกให้ศิลาให้พรข้าพเจ้าหลายคน เพราะข้าพเจ้าได้ไปขอเปิดปล่องดูหลายปล่อง พอเปิดขึ้นศีรษะคนในปล่องนั้นก็โผล่ผุดขึ้นมาทันที เห็นแต่ฮ่าปากกว้าง ๆ ขึ้นมาทุกคน ได้ความว่า หายใจไม่ไคร่ออก พอได้โผล่ขึ้นมาจึงฮ่าปากเพื่อให้ลมเข้าให้มาก ๆ ถ้าแม้ท่านจะถามข้าพเจ้าว่า หน้าตาคนเหล่านั้นเป็นอย่างไร ข้าพเจ้าก็เห็นจะตอบท่านได้ยาก ผิวหน้านั้นแดงเกรียมไปทั้งนั้น ผมนั้นไม่ต้องถามเป็นไม่มีเหลือเลยจนเส้นเดียว ศีรษะเกลี้ยง ๆ เหมือนโกนทุกคน เมื่อข้าพเจ้าไปยืนดูอยู่นั้นก็ออกประหลาดใจอยู่ว่า ทำไมไฟจึงไม่ไหม้พวกเหล่านี้เป็นผงหมด ถามเขาจึงได้ความว่า เขามียาอะไรชนิดหนึ่งให้ทาก่อนที่จะลงไปอยู่ในหลุมไฟ ยานี้เป็นเครื่องป้องกันไม่ให้ไฟไหม้ ฤาอย่างไร ๆ ก็ไหม้ได้ยากหน่อย ยานี้พอกันไฟไปได้ประมาณชั่วโมงหนึ่งพอครบกำหนดก็ต้องให้คนนั้นมาขโมยไหม้ ข้าพเจ้าถามว่า ถ้าใช้พรมบ้านเรือนจะกันไฟไหม้ได้ฤา เขาตอบว่าได้ แต่ต้องทาสด ๆ ถ้าทาทั้งค้างไว้เขาเกรงว่าจะไม่มีใครเป็นประโยชน์นัก ที่ข้าพเจ้าชอบสอบถามเขามากในเรื่องยานี้ เพราะนึกว่าถ้าใช้ทาเรือนเป็นเครื่องกันไฟได้ ข้าพเจ้าจะขอซื้อเขามาขายเอากำไรให้ได้มาก ๆ ที่เดียว ข้อที่ทาทั้งไว้ไม่ได้มันเป็นข้อเสียอยู่สักหน่อย เพราะการที่จะเขาให้ถูกว่า เมื่อไรไฟจะไหม้แล้วและเตรียมเอายานี้ทาเรือนนั้น ดูจะพันวิสัยที่จะรู้ได้และถ้ารู้ได้เสียแล้วก็ไม่จำเป็นที่จะต้องทายานี้ เพียงแต่เตรียมน้ำไว้หลาย ๆ ตุ่มก็พออยู่แล้ว ข้าพเจ้าก็เลยไม่ได้ขอยานี้มา

นอกจากการลงโทษต่าง ๆ ที่ได้กล่าวมาแล้วนี้ ยังมีอีกหลายอย่างหลายประการจนข้าพเจ้าแทบจำไม่ได้ แต่มีบางอย่างที่ข้าพเจ้าได้สังเกตเห็นไม่กล่าวถึงในที่นี้ การลงโทษที่ข้าพเจ้าไม่ได้กล่าวถึงนั้นมีอยู่ 2 จำพวก จำพวกหนึ่งเป็นวิธีอย่างโบราณไม่แปลกอะไรยิ่งไปกว่าที่ท่านทั้งหลายได้เคยได้ยินได้ฟังอยู่แล้ว อีกจำพวกหนึ่งนั้นข้าพเจ้าเว้นเสียไม่กล่าวถึง เพราะไม่อยากให้ท่านผู้อ่านต้องรับความรำคาญเช่นข้าพเจ้า การลงโทษจำพวกนี้เมื่อข้าพเจ้าได้ไปดูแลให้รู้สึกวิงเวียนเหมือนเป็นลมและยังเก็บมาแลเห็นติดตาอยู่อีกนาน เพราะฉะนั้น ข้าพเจ้าจึงไม่อยากเล่าละเอียดถึงอีกเลย

ก่อนที่ข้าพเจ้าจะได้ไปเมืองนรกนั้น ได้ไปดูของสำคัญอันหนึ่งคือโรงเรียน ท่านผู้อ่าน คงไม่ได้คาดได้หมายเลยเป็นแน่ว่า ในเมืองนรกนั้นมีอะไรอื่นนอกจากที่ลงโทษ ถึงข้าพเจ้าเอง ก็ไม่ได้นึกว่าจะไปพบโรงเรียนอยู่นั้น ข้าพเจ้าเองก็ไม่ใช่ผู้ตรวจการโรงเรียนของกรมศึกษาธิการ เพราะฉะนั้นขอประทานอภัย อย่าให้ข้าพเจ้าต้องทำรายงานการตรวจโรงเรียนอบายภูมินั้นเลย ขอประทานเล่าให้ท่านฟังโดยย่อ ๆ และขอประทานใช้ภาษาอย่างคนสามัญ ข้อต้นก็ต้องกล่าวถึง สถานที่ ในส่วนนี้ข้าพเจ้ากล่าวได้เป็นแน่นอนว่า ตั้งแต่ข้าพเจ้าได้เคยเห็น โรงเรียนมามากแล้ว ยังไม่เคยเห็นที่ไหนจะน่าสยดสยองเท่าที่อบายภูมิเลย มีเป็นตึกอยู่หลายหลังเป็นสองชั้นบ้าง สามชั้นบ้าง สีและลวดลายเป็นอย่างวิจิตรจำเริญตายิ่งนัก ทั้งภายนอกภายในสะอาดเตียน มีสวนและสนามหญ้า สำหรับเป็นที่นักเรียนเดินเล่น นั่งเล่น ในเวลาที่ว่างเรียน ส่วนนักเรียนนั้น ไม่ใช่เด็ก เป็นคนผู้ใหญ่ ๆ ทั้งนั้น ที่สมัครเข้าไปเรียนเองได้รับผลดีกว่าผู้ที่ถูกบังคับและมักจะศึกษาและสอบไล่ได้เร็ว ซึ่งเป็นธรรมดาอยู่เอง วิชาที่สอนในโรงเรียนนี้ดูเหมือนมีแทบทุกอย่าง แต่ที่นับว่าสำคัญที่สุดคือ ธรรมจรรยา พงสาวดารและภูมิศาสตร์ ความประสงค์ของผู้สอนธรรมจรรยานั้นคือ จะชักจูงให้นักเรียนเข้าใจว่าผิดแล้ว จงเชื่อใจตัวเอง จงงดการสิ่งนั้นเสีย เป็นต้นว่าถ้าฉันจะถือเอาสิ่งของอันใด อันหนึ่งซึ่งเจ้าของเขายังมิได้อนุญาตให้ ถ้าแม้ว่าต้องนึกต่อไปอีกด้วยว่าจะถือเอาด้วยประการใดดี เจ้าของจึงจะไม่รู้ เช่นนี้ต้องแปลว่าใจเรารู้สึกแล้วว่าสิ่งที่เราคิดจะทำนั้นผิด จึงต้องคิดหาทางที่จะกระทำโดยมิให้ผู้อื่นรู้ เมื่อใจเรารู้สึกอยู่เช่นนี้แล้วก็ควรคิดถึงอย่างถือเอาของที่เขายังมีได้อนุญาตยกให้ ถ้าแม้คนเราประพฤติเช่นนี้ให้เสมอต้นเสมอปลาย คือหมั่นนึกถึงใจผู้อื่นอยู่เสมอแล้ว ความสุขก็จะบังเกิดมีแก่คนและเพื่อนบ้านทั่วกัน นี่เป็นหัวใจของข้อความที่สอนในแผนกธรรมจรรยา ส่วนในแผนกพงสาวดารกับภูมิศาสตร์นั้น ข้อใหญ่ใจความก็คือ ประสงค์จะสอนให้คนรู้จักรักชาติ และบ้านเมืองของตน เพราะฉะนั้นถ้านักเรียนเป็นคนไทยก็ให้ศึกษาพงสาวดารแลตำนานของชาติไทย และให้เรียนรู้เรื่องพื้นเมืองจนชำาของก่อน แล้วจึงให้เห็นเรื่องชาติอื่นและเมืองอื่น วิธีสอนพงสาวดารและภูมิศาสตร์เช่นนี้ไม่ตรงกับวิธีของกรมศึกษาธิการกรุงเทพฯ เพราะฉะนั้น ข้าพเจ้าจะแสดงความเห็นอย่างใดอย่างหนึ่งก็ยาก ครั้นว่าวิธีของกรมศึกษาธิการเป็นวิธีถูก (ซึ่งเป็นการสอพลอเพราะไม่ตรงตามความเห็นของข้าพเจ้า) ฤจะกล่าวว่า วิธีของโรงเรียนโน้นเป็นวิธีถูก (ซึ่งจะทำให้เป็นที่ขุ่นเคืองใจท่านผู้ใหญ่) เพราะฉะนั้นจึงขอยุติไว้ ส่วนนักเรียนในโรงเรียนอบายภูมินั้น ข้าพเจ้าทราบว่าได้สอบไล่ได้แล้วเขาให้ประกาศนียบัตร ผู้ที่ได้รับประกาศนียบัตร

เช่นนั้นเป็นอันได้พ้นทณกรรมทั้งปวงเร็วขึ้น แลได้มีโอกาสกลับมาเกิดในเมืองมนุษย์ในเวลา
อันควร

พ่อข้าพเจ้าเข้ามาได้ถึงเพียงนี้แล้ว จึงได้พลิกปฏิทินดูก็รู้แล้วว่าข้าพเจ้าได้เที่ยวอยู่ใน
เมืองนรกถึง 15 วันแล้ว เห็นว่าถึงเวลาอันควรที่จะกลับมาเยี่ยมบ้านเสียสักคราวหนึ่ง แล้วแลถ้าแม้
ยังรู้สึกไม่สบายอยู่อย่างเดิมจึงจะไปเที่ยวที่อื่นต่อไป การเดินทางขากลับนี้ข้าพเจ้ามีความเสียใจ
ที่จะเล่าให้ท่านฟังละเอียดอย่างเช่นเขาไปไม่ได้ เพราะตัวข้าพเจ้าเองก็รู้สึกว่าจะกลับมาอย่างไร
รู้สึกแต่ว่าตัวลอยหวิวมาเฉย ๆ อย่างนั้นเอง แลความที่ลอยมาเร็วจนออกเวียนศีรษะ ข้าพเจ้าจึง
หันตาเสียต่อเมื่อรู้สึกว่าคุณลอยแล้วจึงลืมตาขึ้น เอ๊ะ ประหลาดจริงไม่รู้ว่าไปอยู่ที่ไหน
ตัวข้าพเจ้านอนอยู่บนเตียงแต่ไม่ใช่ที่บ้านข้าพเจ้าเอง เหลียวไปแลมาพบหน้าท่านหมอฝรั่งผู้หนึ่ง
ซึ่งข้าพเจ้าจำได้อยู่ว่าเป็นแพทย์ประจำโรงพยาบาลเซนต์หลุยส์ออกจะประหลาดใจมาก ท่านพอแล
เจอตาข้าพเจ้าก็ยิ้มแล้วพยักหน้ากับคนพยาบาล เจ้าคนนั้นก็ถือถ้วยตรงเข้ามาจะเอาน้ำอะไรในถ้วย
กรอกปากข้าพเจ้า ข้าพเจ้ายกมือขึ้นโบก แล้วถามว่า

“เอ๊ะ นี่จะเล่นอะไรกัน”

ผู้พยาบาลตอบว่า “หมอสั่งให้กินยานี้”

ข้าพเจ้าจึงว่า “เอ๊ะ จะกินทำไม ฉันไม่ได้เจ็บอะไร”

หมอหัวเราะแล้วพูดว่า “กินยาเสียก่อน แล้วถึงค่อยพูดกัน กินหน่อยเถิด”

ข้าพเจ้าก็ตกลงกินยานั้น แล้วก็คิดจะลุกขึ้น จึงรู้สึกว่าอ่อนเพลียชอบกล ไม่รู้ว่าเป็น
อะไร ข้าพเจ้านิ่งตรงอยู่ครู่หนึ่ง ฤๅจะเป็นเพราะเปลี่ยนอากาศเร็วนัก อากาศนรกกับอากาศเมือง
เรากจะผิดกันมาก จึงได้อ่อนเพลียถึงเพียงนี้ ข้าพเจ้านอนนิ่งอยู่ครู่หนึ่งแล้วก็ค่อยารู้ไม่ได้จึงถาม
ขึ้นว่า

“นี่แน่หมอ ฉันอยากถามอะไรสักหน่อย ตัวฉันนะ มาที่นี่ได้อย่างไร”

หมอตอบว่า “มารด”

ข้าพเจ้ามีความประหลาดใจมากจึงถามต่อไปว่า “ทำไม ฉันไม่รู้สีกตัวเลยว่ามา”

หมอตอบว่า “จะรู้สึกยังไงได้ เมื่อมาก็ไม่มีสติ”

“เอ๊ะ สติไม่มี ก็ยังงั้นใครพาฉันมาล่ะ”

“น้องชายท่านพามา เมื่อเขาพามาเขาตกใจมาก”

“ฉันทเจ็บเป็นอะไรไป”

“เป็นพิษใช้อย่างแรง พรอทขึ้นสูง เพ้อมากทีเดียว”

“อือยังงั้นๆ หอม นี่ฉันทเจ็บมาก็วันแล้ว”

“เกือบสองอาทิตย์แล้ว แต่อย่าพูดมากนักเลยกำลังยังน้อย”

ว่าดังนั้นแล้วหอมก็ไป ข้าพเจ้าอนึ่งตรงต่อไป ช่างน่าประหลาดเสียจริง ๆ ในระหว่างที่เขาวาข้าพเจ้าเจ็บอยู่นั้น ข้าพเจ้าเชื่ออยู่แน่นอนว่าเที่ยวเมืองนรก คน ๆ เดียวจะอยู่สองแห่งได้ฤฯ ถ้าจะฝันไปว่าไปเที่ยวเมืองนรกก็เกินฝันนัก เพราะอะไรที่ได้ดูได้เห็นจำได้ถนัดดีไม่เลือน ๆ ราง ๆ ฤฯ เหมือนฝันเลย ข้าพเจ้าเกือบจะรับสาบานได้ว่าเรื่องราวที่ข้าพเจ้าได้เล่ามาแล้วข้างบนนี้ ได้เล่าไปตามที่ได้เห็นประจักษ์แก่ตาแท้ ๆ ท่านผู้อ่านคงจะได้ยินเขาเล่ากันอยู่บ้านว่า มีคนบางคนที่น่านิ่งไปแล้วกลับฟื้นขึ้นมา เล่าความว่ามีผีมาพาไปเมืองนรกแต่ไปได้ความว่าพาไปผิด ก็พากลับขึ้นมาอย่างเดิม ซึ่งเห็นได้ว่าการไปในรานั้นไปแต่วิญญูณกายหาได้ไปด้วยไม่ ในส่วนข้าพเจ้าก็จะเป็นเช่นนั้นกระมัง

พระขรรค์เพชร

ผลการวิเคราะห์เจตนาการแต่ง บทบาทหน้าที่ทางสังคมและกลวิธีการสร้างตัวบทพระราชนิพนธ์
ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

เรื่อง เทียวเมืองนรก

เรื่องเทียวเมืองนรก มีเรื่องย่อดังนี้ ผู้เล่าเล่าว่า ตนเองได้อ่านหนังสือของชาวอิตาเลียนที่แต่งเรื่องไปเทียวเมืองนรกได้อย่างสนุกสนาน ทำให้ตนเองมีความรู้สึกอยากไปเทียวนรกบ้าง แต่ก็ไม่รู้ว่าจะไปอย่างไร และมีความรู้สึกเครียดมากอยากไปเทียวนรกแต่ไม่รู้วิธีไปจนต้องไปหาหมอเพื่อรักษาอาการเครียด หมอบอกว่าผู้เล่ามีอาการเส้นประสาทพิการ จึงแนะนำให้ไปพักผ่อนตากอากาศและให้ยาบำรุงมากขึ้น ผู้เล่าจึงทานยาแล้วนอนหลับ และฝันว่าได้ไปท่องนรกอย่างสนุกสนานสมใจเป็นเวลาเกือบสองอาทิตย์ จนสุดท้ายผู้เล่าตกใจตื่นแล้วรู้ว่าตนเองอยู่ที่โรงพยาบาลได้สองอาทิตย์แล้ว ทำให้ผู้เล่าไม่มั่นใจว่าตนเองฝันไปหรือว่าได้ไปนรกมาแล้วจริง ๆ

เรื่องนี้พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงแสดงทัศนะเกี่ยวกับการศึกษาโดยทรงมีเจตนาที่ต้องการให้มีการสอนเรื่องศีลธรรมจรรยาแก่นักเรียนเพื่อให้เป็นคนดีของสังคมและประเทศต่อไป รวมถึงสอนเรื่องพงสาวดารและภูมิศาสตร์เพื่อปลูกฝังให้นักเรียนรักชาติอันเป็นบ้านเกิดเมืองนอนของตน ดังความตอนหนึ่งที่ว่า

...ก่อนที่ข้าพเจ้าจะกลับจากเมืองนรกนั้น ได้ไปดูของสำคัญอันหนึ่งคือโรงเรียน... วิชาที่สอนในโรงเรียนนี้ดูเหมือนมีแทบทุกอย่าง แต่ที่นับว่าสำคัญที่สุด คือ ธรรมจรรยา พงสาวดารและภูมิศาสตร์ ความประสงค์ของผู้สอนธรรมจรรยานั้นคือ จะชักจูงให้นักเรียนเข้าใจว่า ถ้าจะประพฤติให้เพื่อนมนุษย์มีความสุข ให้พึงนึกอยู่ในใจเสมอว่า สิ่งนั้นๆ สิ่งนี้ที่เราจะกระทำลงไปนั้นจะเป็นผลอย่างไร ...ส่วนในแผนกพงสาวดารกับภูมิศาสตร์นั้น ข้อใหญ่ใจความก็คือ ประสงค์จะสอนให้คนรู้จักรักชาติและบ้านเมืองของตน...วิธีสอนพงสาวดารและภูมิศาสตร์เช่นนี้ ไม่ตรงกับวิธีของกรมศึกษาธิการกรุงสยาม เพราะฉะนั้น ข้าพเจ้าจะแสดงความเห็นอย่างใดอย่างหนึ่งก็ยาก ครั้นที่จะพูดไปก็คงไม่พ้นความเสียหายคือ ประการหนึ่งจะต้องชมว่า วิธีของกรมศึกษาธิการเป็นวิธีถูก (ซึ่งเป็น การสอพลอ เพราะไม่ตรงตามความเห็นของข้าพเจ้า) ฤจะกล่าวว่า วิธีของ

โรงเรียนโน้นเป็นวิธีถูก (ซึ่งจะทำให้เป็นที่ขุนเคืองใจท่านผู้ใหญ่) เพราะฉะนั้นจึงขอยุติไว้...

(เที่ยวเมืองนรก : 84 – 86)

อีกทั้งเรื่องนี้ยังใช้ท่วงทำนองในการแต่งแบบสร้างอารมณ์ขัน ซึ่งทำให้เรื่องนี้มีบทบาทหน้าที่ชัดเจนในการเป็นเครื่องพ่อนคลายอารมณ์ เพราะทำให้ผู้อ่านเกิดความสุขสนุกสนานไปตามเนื้อเรื่องที่อ่าน เช่นตอนที่ว่า

... ที่ข้าพเจ้าชอกชอนถามเขามากในเรื่องยานี้ เพราะนึกว่าถ้าใช้หาเรือนเป็นเครื่องกันไฟได้ ข้าพเจ้าจะขอซื้อเขามาขายเอากำไรให้ได้มาก ๆ ที่เดียว ข้อที่หาทั้งไว้ไม่ได้นั้นเป็นข้อเสียอยู่สักหน่อย เพราะการที่จะเผาให้ถูกว่า เมื่อไรไฟจะไหม้แล้วและเตรียมเอายานี้หาเรือนนั้น ดูเป็นการพันวิสัยที่จะรู้ได้และถ้าเรารู้ได้เสียแล้วก็ไม่จำเป็นที่จะต้องทายนั้น เพียงแต่เตรียมคักน้ำไว้หลาย ๆ คุ่มก็พออยู่แล้ว ข้าพเจ้าก็เลยไม่ได้ขอยานนั้นมา

(เที่ยวเมืองนรก : 84)

นอกจากนี้ยังมีบทบาทหน้าที่ในการหาทางออกให้กับความคับข้องใจอีกด้วย โดยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงจินตนาการว่าหากไปนรกจะเจอกับสิ่งใดและอย่างไรบ้าง อาจเป็นการชดเชยที่พระองค์ไม่สามารถทำได้จริงหรือเห็นได้จริงในชีวิต จึงใช้การจินตนาการเป็นเรื่องราวขึ้นมาทดแทนนั่นเอง

ด้านกลวิธีการแต่ง พบว่า เรื่องเที่ยวเมืองนรกนี้เปิดเรื่องด้วยการบรรยายเหตุการณ์ดังต่อไปนี้

เรื่องที่ข้าพเจ้าจะเล่าต่อไปนี้ เมื่อผู้ใดได้อ่านแล้วก็น่าจะไมู้เชื่อสักแต่ถึงแม้จะไม่เชื่อก็ตาม ขอเชิญท่านอ่านเล่นพอเป็นที่เพลิดเพลิน นึกเสียดีกว่านั่งหาวหวิด ๆ อยู่เปล่า ๆ ...

(เที่ยวเมืองนรก : 64)

และมีการดำเนินเรื่องตามลำดับปฏิทิน กล่าวคือ เนื้อเรื่องเริ่มตั้งแต่ ผู้เล่าได้อ่านหนังสือเรื่องไปเที่ยวเมืองนรก ทำให้ตนเองมีความรู้สึกอยากไปเที่ยวชมบ้าง แต่ก็ไม่รู้ว่าจะไปอย่างไร และมีความรู้สึกเครียดมากอยากไปเที่ยวชมแต่ไม่รู้วิธีไปจนต้องไปหาหมอเพื่อรักษาอาการเครียด และฝันว่าตนเองได้ไปท่องนรกอย่างสนุกสนานสมใจเป็นเวลาเกือบสองอาทิตย์ จนสุดท้ายผู้เล่าตกใจตื่นแล้วรู้ว่าตนเองอยู่ที่โรงพยาบาลได้สองอาทิตย์แล้ว ทำให้ผู้เล่าไม่มั่นใจว่าตนเองฝันไปหรือว่าได้ไปนรกมาแล้วจริง ๆ ซึ่งการจบเช่นนี้เป็นการปิดเรื่องแบบทิ้งท้ายไว้ให้คิด เพราะผู้เล่าเองก็ไม่มั่นใจว่าที่ตนได้ไปนรกมานั้นเป็นความจริงหรือเป็นเพียงความฝัน ดังตอนที่ว่า

...มีคนบางคนที่แน่นิ่งไปแล้วกลับฟื้นขึ้นมา เล่าความว่ามีผีมาพาไปเมืองนรก แต่ไปได้ความว่าพาไปผิด ก็พากลับขึ้นมาอย่างเดิม ซึ่งเห็นได้ว่าการไปนรกนั้นไปแต่วิญญาณ ภายหาได้ไปด้วยไม่ ในส่วนข้าพเจ้าก็จะเป็นเช่นนั้นกระมัง

(เที่ยวเมืองนรก : 64)

ด้านการนำเสนอแก่นเรื่อง พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงใช้วิธีการนำเสนอโดยผ่านตัวเรื่องทั้งหมด โดยบทสนทนาของตัวละครเป็นเครื่องสะท้อนแก่นเรื่องหรือแนวคิดที่พระองค์ต้องการแสดง

ส่วนการสร้างฉากนั้น พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงใช้ฉากที่เป็นสิ่งประดิษฐ์ โดยในเรื่องได้กล่าวถึง โรงพยาบาล แต่ไม่ได้ให้รายละเอียดของฉากว่าเป็นเช่นใด เช่นตอนที่ว่า

...เอ๊ะประหลาดจริงไม่รู้จะไปอยู่ที่ไหน ตัวข้าพเจ้านอนอยู่บนเตียง แต่ไม่ใช่ที่ บ้านข้าพเจ้าเอง เหลียวไปแลมาพบหน้าท่านหมอฝรั่งผู้หนึ่ง ซึ่งข้าพเจ้าจำได้อยู่ว่า นายแพทย์ประจำ โรงพยาบาลเซนต์หลุยส์ออกจะประหลาดใจมาก ท่านพอแลเจอตาข้าพเจ้าก็ยิ้มแล้วพยักหน้ากับคนพยาบาล เจ้าคนนั้นก็ถือถ้วยตรงเข้ามาจะเอาน้ำอะไรในถ้วยกรอกในปากข้าพเจ้า

(เที่ยวเมืองนรก : 86-87)

อีกทั้งยังมีฉากที่เกิดขึ้นจากจินตนาการของผู้แต่ง ที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงจินตนาการฉากนรกขึ้นมา ดังความตอนที่ว่า

... วันรุ่งขึ้นเวลาเช้า นายยมพาข้าพเจ้าไปหาพระยายมราช ผู้สำเร็จราชการเมืองอบายภูมิ ออกจากบ้านนายยมไปตามถนนที่ข้าพเจ้าได้กล่าวถึงแล้วนั้น ซึ่งเรียกว่าถนนหน้าจวน ไปประมาณ 20 เส้น ก็ถึงจวนพระยายมราช บ้านช่องเป็นตึกใหญ่มีสวนต้นไม้ครึ้มร่มรื่นงามดี ข้าพเจ้านึกในใจดูท่าทางไม่สมเป็นที่อยู่ของเจ้าเมืองนรกเลย นายยมคงทราใจข้าพเจ้าอีกเขาจึงได้พูดขึ้นว่า

“คุณก็ดี ฤๅชาวเมืองมนุษย์ก็ดี คงไม่นึกว่าบ้านพระยายมราชจะเป็นที่ร่มเย็น เช่นนี้ คงจะนึกว่าอยู่ในระหว่างไฟแลกระทะทองแดง แลดันจั่วอย่างนั้น”...

(เที่ยวเมืองนรก : 71)

ส่วนการสร้างตัวละครนั้น พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงใช้วิธีการสร้างตัวละครที่เป็นคน โดยผู้เล่าเป็นตัวละครที่แสดงบทบาทในเรื่องและใช้สรรพนามบุรุษที่ 1 แทนตัวเองว่า ข้าพเจ้า และมีตัวละครอื่นแสดงบทบาทพร้อมด้วย เช่นตอนที่ว่า

...ข้าพเจ้ายังหาได้เห็นดันจั่วนั้นเองไม่ ต่อเมื่อเขาพาเข้าไปเที่ยวที่ในเมืองเก่าจึงได้เห็นด้วยตาเอง ที่เรียกว่าดันจั่วนั้นก็เรียกติดมาจากของเดิมเท่านั้นตามความจริงไม่ใช่ดันจั่ว และไม่ได้ตั้งใจที่จะทำให้เหมือนดันจั่วเลย ก็ทำเป็นเสาดรง ๆ ขึ้นไป ขนาดเสาหลักแพเฉียง ๆ มีเหล็กคล้าย ๆ คมมีดฝังเป็นหนามรอบตัว...

(เที่ยวเมืองนรก : 83)

นอกจากนี้ยังมีการสร้างบทสนทนาโดยสะท้อนแนวคิดของผู้แต่ง ดังตอนที่ท่านสุ่นขอให้ผู้เล่า(ข้าพเจ้า) ช่วยกลิ้งลูกโลหะให้ ดังนี้

...ข้าพเจ้าก็ขยับจะเดินต่อไป ท่านสุ่นจึงพูดว่า

“พ่อคุณเออะ วานกลิ้งอีกลูกนี้ขึ้นไปให้ฉันทีเออะ”

ข้าพเจ้านึกออกเวทนา แต่ก็อยากลองใจอยู่ด้วย จึงพูดว่า “ได้ขอรับ ผมจะช่วยกลิ้งไปให้ แต่นั่นแหละขอรับ คุณต้องเข้าใจว่า ผมไม่มีความจำเป็นอะไรที่จะต้องกลิ้ง และบางทีถ้าผมกลิ้งเข้าจะเกิดความก็ได้ เพราะฉะนั้นผมหวังใจว่า คุณควรจะเมตตาผมสักหน่อย คงจะไม่ลืมผมนะขอรับ”

ท่านสุนรื่องขึ้นว่า “พุทโธ อะไรพ่อนี้ก็ จะมาเอาอะไรกับฉันอีกเล่า ฉันนะ มันไม่มีอะไรติดตัวมาเลยนี่นะ เธอจะเอาอะไร” ข้าพเจ้าพูดว่า “อะไรก็ได้ขอรับ ของเล็ก ๆ น้อย ๆ พอเป็นที่ระลึกนิดหน่อยเท่านั้น”

ท่านสุนตอบว่า “อย่าพูดเป็นเล่นไปนะ จะกลิ้งก็กลิ้งเถอะ ร้าไรจริง”

ข้าพเจ้าถามขึ้นว่า “ถ้าผมกลิ้งขึ้นไปแล้วจะเป็นอย่างไร”

ท่านสุนยิ้มแล้วตอบว่า “เขว่าถ้าลูกนี้ถึงยอดเขานั้นละก็ฉันเป็นพื้นทุกข์”

“อ้อ ถ้ายังงั้นก็จะเป็นผลสำคัญแก่ตัวคุณมากซีครับ”

“ไอ้ย ฉันจะดีใจเหลือเกินทีเดียว”

“ถ้ายังงั้นผมคงจะได้รับอะไรตอบแทนสักอย่างหนึ่ง”

“บอกว่าไม่มีอะไรจะให้”

“ก็ถ้าคุณพ้นทุกข์แล้ว ก็จะได้ไปเกิดในเมืองมนุษย์อีกไม่ใช่ธาขอรับ”

“ก็เห็นจะยังงั้นละกระมัง”

“ถ้ายังงั้นก็ควรที่ผมจะได้รับรางวัลอะไรสักอันหนึ่ง”

“โธ อย่าข่วนักเลย กลิ้งก็กลิ้งเถอะ”

“จะให้ผมกลิ้งเปล่า ๆ ยังงั้นฤ”

“ไม่เปล่า ฉันจะขอบใจมาก”

“ขอบใจกินได้เมื่อไรละขอรับ”

“พุทโธ เสียดแรงขอบพอกันมาเป็นนักษณา ไม่นึกถึงความหลังบ้างเลย

เทียวฤ”...

(เทียวเมืองนรก : 79 – 80)

จากบทสนทนาข้างต้นสะท้อนให้เห็นแนวคิดของผู้แต่งว่า คนเรามักจะเห็นแก่ประโยชน์ส่วนตนเป็นหลัก จนบางครั้งหลงลืมความผิชอบชั่วดีไป เพียงเพื่อให้ตนเองได้รับประโยชน์จะด้วยวิธีใดก็จะทำเพื่อให้เกิดประโยชน์แก่ตนขึ้นมา เป็นต้น